SIRP

NUMBER 32 (3217)

EESTI KULTUURILEHT

hind 15 krooni

29. AUGUST 2008

ARVAMUS Maiste, Kaus ja Vaher kultuuripoliitika teelahkmel. Lk 2-4/ **FILOSOOFIA** Filosoofide OM Soulis. Lk 5/ **TEATER** Inimtapamaja pühak, Rasputin, Von Krahli uus aasta. Lk 6-7/ FILM Need vanad kroonikafilmid, sisutu ja stiilne. Lk 8-9/ **KIRJANDUS** Ast läänes, tõlkija võimalus, Juhan Viiding, K-luulet. Lk 10-13/ **MUUSIKA** Uue ajastu algus, Verdi ja Britten Birgittal. Lk 14-15/ **KUNST** Pekingi biennaal, sürrealism ja kivitrükk, elu maalimise kunst. Lk 16-18/ **KEELE-ELU** Soome-ugri kongress ja tulevik. Lk 24.

KULTUURIPEALINN ON SINU NÄGU

KULTUURIPEALINN SÜNNIB MEIE KÕIGI JULGETEST IDEEDEST

AASTA 2011 ON TALLINNA JA EESTI JAOKS ERILINE. MEIE POOLE VAADATAKSE SUURE HUVIGA VÄLJAST JA KA MEIL ENDIL ON SUURED OOTUSED. KULTUURIPEALINNAKS SAAMINE ON SUUREPÄRANE VÕIMALUS PANNA OMA VÕIMED PROOVILE JA ANDA ENDAST PARIM! SIHTASUTUS TALLINN 2011

KUTSUB OSALEMA IDEEKONKURSIL KULTUURIPROGRAMMI KOOSTAMISEKS.

ESITAGE IDEID JA ETTEPANEKUID, MIS VÄLJENDAVAD UNISTUSI JA SOOVE, MIS EI PELGA RISKE JA LÄHEVAD KAUGEMALE „KULTUURIELU ARGIPÄEVAST". OOTAME UUSI JA TAVATUID FORMAATE, HARJUMATUID LÄHENEMIS-JA MÕTTEVIISE. IDEE ESITAMISEL OLEKS HEA PIDADA SILMAS KULTUURIPEALINNA VÄLJAKUTSEID JA SIHTE, MILLE KOHTA LEIATE LÄHEMAT INFOT MEIE KODULEHELT www.tallinn2011.ee SAMAST LEIATE KA IDEEKONKURSI TÄPSEMAD TINGIMUSED, TAOTLUSVORMI NING MEIE KONTAKTANDMED

2011

TALLINN

EUROOPA KULTUURIPEALINN

Suud puhtaks, härrased!

Enne riigikogu viimaseid valimisi 2007. aasta märtsis tegi Sirp ülevaate erakondade kultuuripoliitilistest programmist ja tähtsamatest lubadustest. Sirp küsis ka, mil moel seistakse kultuurielu hingespüsimise eest, kui majanduses käivitub nn must stsenaarium ehk majanduskasv peatub.

„IRL tahab kultuurkapitali loomingutoetuste osa kahekordistada. Üks võimalus selleks on hasartmängu- ja aktsiisimaksudest sihtkapitalidele mineva rahaosa suurendamine. Suurtele kultuuriinvesteeringutele tuleb sel juhul riigieelarvest lisaraha leida. Eelarve praegust seisu arvestades on see täiesti võimalik." Nii kirjutas Andres Herkel.

Reformierakonna Urmas Paet arvas, et „kui Eesti majandusareng peatub või liigub hoopis tagasi, siis toob see kaasa keerulised ajad kõigis eluvaldkondades. Sellises olukorras otsustavad kultuurivaldkonda eraldatava raha suuruse ikka valitsus ja parlament. Ehk siis tuleb loota, et kultuuri rahastamise kallale ei minda".

Sotsiaaldemokraatliku erakonna nimel nentis Mart Meri, et „on talumatu, kui omaenda valitsus surub need kitsikusse ja kui ei täideta isegi must valgel antud rahastamislubadusi. Hirmutav tõsiasi on see, et kultuurivaldkonna eelarve osatähtsust riigieelarves on viimastel aastatel järjekindlalt vähendatud. Sest rahandusminister ei lubavat seda tõsta. Seda nimetan meie vaimse julgeoleku nõrgestamiseks".

Ajad ja olud on muutunud. Ma ei taha kellelegi omaaegseid lubadusi nina alla hõõruda. Aga kui riigijuhid koos laiatarbemeediaga teema üles võtavad ning kultuurielu nii rahalist kui ka vaimset poolt kritiseerivad, siis tahaks kuulda mõnd konstruktiivset ettepanekut ka – et kui midagi on valesti või tehakse puudulikult, siis kuidas olukorda parandada?

Mustade küünealuste pärast jala amputeerimine ei ole ehk esimene ja parim samm. Väga raske on ka taibata, kuidas üheaegne toetussummade vähendamine ning loometegevuse maksusoodustuste kaotamine valdkonna rahakotti võiks kosutada. Tahaksin väga, et keegi selle tavaloogikale vastu käiva poliitloogika ära seletaks.

Loomeinimestel õnnestus osava pettemanöövri ehk sõja vallandamise abil tuua paariks nädalaks kulka kuritegude asemel meedia tähelepanu keskpunkti hoopis Gruusia. Nüüdseks on kõik saanud rahuneda ning võib avada rahuliku arutelu vooru, kas Eestil on või tekib kultuuripoliitika ja milline see karges majanduskliimas välja peaks nägema. Eriti oodatud on konstruktiivsed erakondlikud ideed-pakkumised.

Kaarel Tarand

Kulka – Eesti avaliku suhtluse Georgia? Või Tiibet?

Jan Kaus

Kultuurkapitali ümber tekitatud kära on nüüdseks enam-vähem vaibunud. Ühelt poolt polekski justkui mõtet sellest uuesti/edasi rääkida – kui käratsemise asemel oleks toimunud arutelu. Paraku jäidki domineerima arvamused inimestelt, kes kulka taustu ja eesmärke, selle organisatsiooni põhimõtteid kas ei tunne või ei tahagi tunda. Eriti kurb oli siinkirjutajal lugeda Mart Ummelase heidetut. Tahtmata sellel täpsemalt peatuda,* tuleks vaid mainida üht tema kinnisideed kulkast kui „mina-sulle-sina-mulle-klubist" (Ummelase enda formuleering). See lähtub kujutlusest, mille kohaselt raha jaotavad ja saavad ühed ja samad inimesed, kitsas ringkond tegijaid, kelle tegemised ei lähe „rahvale" korda. Esmapilgul tundub sellistesse kujutlustesse uskujatele lihtne tõestada, et tuhanded, ehk kümnedki tuhanded inimesed, kes kulkast abi on saanud, ei saa moodustada mingit „siseringi". Ometi aitab just kujutluspilt „siseringist" näha kulkat kaitsvas argumentatsioonis „siseringi" püüdlust summutada väljastpoolt tulnud ja seega justkui erapooletut kriitikat. See omakorda justkui näitab, et kulkat ongi vaja pidevalt kritiseerida, et murda „siseringi" „ringkaitset". Ometi eraldab kulka ründajaid kulka kaitsjatest üks oluline nüanss – viimaste seast leiab rohkem enesekriitikaks võimelisi inimesi.

Seega võikski kulka asju omavahel, „siseringis" rahulikult edasi arutada. Mina ise arvan, et kulka töötab üsna hästi – väita, et kirjanikele arvutite ostmine on kahtlane, on sama hea kui väita, et kergejõustikuliidu kavatsus soetada kettaheitjatele kettaid tundub ülimalt kummaline. Sellegipoolest annaks kulka tööd kindlasti veelgi parandada.

Kulka kirjanduse sihtkapitali nõukogu esimees Ilona Martson kirjutas rünnakute tipphetkel rahuliku ja tasakaaluka artikli („Palju kära eimillestki", Eesti Päevaleht 1. VIII), mis lõppes huvitava sedastusega: „Mina ise tunnen tegelikult kõige rohkem puudust taotlustest, mille puhul ütled: „Jess! Muidugi tahaks sellele raamatule raha anda, sest seda tahaks ju lugeda!" Kuid kahjuks on selliseid projekte vähe. Aga muidu on kõik hästi". Sellest tõukuvalt võiks arutada, kas ja kuidas võiksid kirjanduse sihtkapitali – ja ükskõik millise muu sihtkapitali – nõukogu liikmed kaaluda enda, sh sihtkapitali algatatud toetuste või stipendiumide senisest aktiivsemat kasutamist ja praktiseerimist, eesmärgiks heade projektide suurem osakaal. Või kas ja kuidas tasuks harrastada „rohujuuretasandil" tegutsemist, kus toetust küsitakse mitte endale, vaid mõnele andekale kolleegile. Kindlasti leidub häid ja huvitavaid tegijaid, kes mingil põhjusel ei küsi oma ideede ega projektide tasustamiseks toetust. Kulka võimaldaks väga hästi selliseid ideid või projekte toetada. Ning tõesti, headele tegijatele võib jagada stipendiume, ilma mingi aruandekohustuseta, lihtsa toetuse või tunnustusena selle eest, et nad on olemas ja teevad või ajavad oma asja – või on teinud asju, mille puhul on öeldud „Jess!". Tõsi, kirjanduse sihtkapital annab mitmeaastaseid loomingulisi stipendiume, kuid siin saab ikka ja jälle kaaluda võimalusi tõsta nimetatud stipendiumide arvu/summasid. Jne, jne.

20. augustil kultuuriinimestele peetud kõnes ütles president Toomas Hendrik Ilves: „Teatud hämmeldusega pean tõdema, et lõppeval suvel kuulsime tõesti taas kultuuriavalikkuse häält küllaltki kõvasti ja ühtselt kõlamas kultuuri raha ja kultuurkapitali teemadel. /---/ Mitte sellest pole aga tingitud minu hämmeldus. See on tingitud sellest, et Gruusias kestva tragöödia taustal kõlas vähemalt sama valjult ja kõnekalt Eesti kultuuriavalikkuse vaikimine..."

Sellele vajalikule seisukohavõtule on juba mõistlikult reageeritud, eelkõige väites, et riigi niigi jõuline sekkumine ja seisukohavõtt on antud küsimuses piisav. Samuti võib arvata, et mitmed kultuuritegelased ei usu tundvat piisaval määral Georgia olukorra tausta ja nüansse, et sekkuda avalikku arutelusse. Aga teema on oluline, moodustades lüli küsimuses kultuuri osast ühiskonnas.

President jättis esiteks kahe silma vahele tõsiasja, et kuigi Georgia tragöödia osas on kultuuriavalikkus tõepoolest püsinud vaiksevõitu, on juba mõnda aega juhitud tähelepanu Tiibetile, kus toimuvat võib samuti pidada „kestvaks tragöödiaks". On korraldatud mitmeid aktsioone, tuletagem meelde kas või Chalice'i, Riho Sibulat ja teisi Hiina saatkonna ees lumetuisus või viimast teatriauhindade pidu, kus NO99 näitlejad väljendasid vägagi jõuliselt oma poolehoidu Tiibetile. Muide, sama teater korraldas ka tähelepanu pälvinud Gerd Kanteri kullavõistluse avaliku vaatamise ja selle saatmise aruteluga Tiibeti olukorrast. Seega mõjuvad pisut kummalisena etteheited, mille kohaselt on Georgia kultuuriinimestele kauge koht ja seeläbi kauge teema. Tiibet on veelgi kaugem, kuid just Tiibet on valusam seetõttu, et näitab globaalse suhtluse muutumist üha majanduskesksemaks ja inimõiguste marginaliseerumist. Tundub, et ükski riik ei taha minna tülli Hiinaga, kellest prognoositakse maailma suurimat majanduslikku jõudu. Seetõttu möödusid Pekingi olümpiamängud hiilgava simulaakrumina, tõelise PR-Potjomkini suurlinnana, kus Tiibetis toimuva valguses üliküünilisena mõjuv lööklause „One World, One Dream" ei paistnud väljast vaadates häirivat eriti kedagi. Seega oli kurb avastada, kuidas „Märkamisajal" reageeris publik Jaak Johansoni improvisatsioonile, kus tema õhku hüütud „Gerd Kanter" ja „Gruusia" tekitasid võimsa ovatsiooni, kuid nende vahel kõlanud „Tiibet" põhjustas vaevutajutava vastureaktsiooni, mis mõjus „Kanteri" ja „Gruusia" kõrval vaikimisena, reaktsiooni puudumisena.

NO99 korraldatud aktsioonist, mille vastuolulisemaks osaks kujunes Kanteri katsete ajaks elektri väljalülitamine, edastati selgelt negatiivse suhtumisega uudis, mis paistab mulle osana suuremast arusaamast, kus Tiibeti pooldajaid püütakse näidata marginaalseina, „hullukestena". Seda vaadates meenusid Moskva olümpiamängud 28 aastat tagasi, mida boikoteerisid paljud riigid, ettekäändeks Afganistani sõda (ja kust Nõukogude Liit korjas eesrindlikult 80 kulda ja Saksa DV poole vähem). Olgu, eks seegi aktsioon oli osa maailmapoliitikast, külmast sõjast, kuid ometi olid sellised žestid toona veel võimalikud ja loomulikud. Neli aastat hiljem, kui Varssavi bloki maad valmistusid boikoteerima „vastutasuks" Los Angelese mänge, otsustasid Rumeenia ja Jugoslaavia ikkagi isepäiselt osaleda, ninanipsuna Moskvale. Pekingis aga ei tulnud ühelgi delegatsioonil pähegi kas või väikselt ja kõnekalt kuidagi Tiibeti olukorda meelde tuletada – kindlasti saab juhtida tähelepanu probleemidele ka mänge boikoteerimata. Praegune Eestis toimuv hüsteeriline arutelu Eurovisioni lauluvõistluse boikoteerimise üle tundus nii hetkeks justkui süütunnet kanaliseerivana: kuna Hiinat ei tahetud ega saadud kritiseerida, püütakse nüüd jätta muljet, et vene karu pistab haavunult möirgama, kui Eesti oma laulukesega tulemata jätab ja seeläbi kogu maailmale oma julgust ja sitkust näitab. Fakt on aga see, et Tiibet on jäetud omapäi ning paljude kultuuriinimeste kõrval on antud teemat siinmail üleval hoidnud vaid mõned üksikud poliitikud.

On ka aga täiesti võimalik, et kuna uudised jubedustest Georgias saabusid ajal, mil rünnati hoolega kulkat, kus „kuulsime tõesti taas kultuuriavalikkuse häält küllaltki kõvasti ja ühtselt kõlamas kultuuri raha ja kultuurkapitali teemadel", ohkasid ehk mitmedki kulka kaitsjad tahtmatultki teatud kergendusega – meedia haaras kinni uuest teemast. Seega peaks Vabariigi President arvestama ka tõsiasjaga, et loominguline valdkond ei saa sekkuda jõuliselt aruteludesse – pidevalt ja laial rindel –, kui tema avalikuks rolliks on aktsiooni asemel pigem reaktsioon. Pealegi reaktsioon, mis seisneb olude sunnil liiga tihti enda kaitsmises. Oleks tore, kui Vabariigi President aitaks oma autoriteediga seda olukorda pisut paremuse suunas nihutada – et kultuuriavalikkuse põhiline tegevus ei väljenduks pidevas vajaduses kaitsta oma territooriumi, tõestada oma eksistentsi.

*Soovitan lugeda, kuidas Aare Pilv on tekstitundlikult ja põhjalikult Ummelase arvamusele reageerinud. Ummelase vastus sellele lähtub „rahva teenri" ja „arvamusliidri" täispuhutusest ning irdunud kujutluspiltidest. Vt http://aaree.blogspot.com/2008_07_01_archive.html

Miks toetada „Õllesummerit”?

Kulka otsused ei ole olnud lõpuni demokraatlikud.

Valle-Sten Maiste

Ajal, mil kogu Eesti peab majanduse jahenemise tingimustes püksirihma pingutama, näib „Õllesummerile” kehtiv käibemaksusoodustus muidugi karjuvalt ülekohtune. Jürgen Ligi tüüpi poliitikute ja populistliku ajakirjanduse koostöö tulemusena on see sõnum suvel dramaatiliselt mitut puhku esil olnud. Ühiskonnaelus on ometi asju, mille pideva poliitilise lehmakauplemise objektiks jätmine on lühinägelik. Mõtlen kas või hariduse ja teaduse rahastamise osakaalu hüppelise tõstmise vajadust, mida teadvustab kitsas, niigi tegemistega üle koormatud eliit. See teema jääbki siin riigis igavesti jutuks.

Viimatist vaegust on meil aidanud leevendada kultuur, mida siinmail ikka on hinnata osatud. Kultuur pole pelk iluasi ega isegi mitte ainult rahvuse ja keele omapära hoidja ja edendaja, mitmekesise humanistliku inimolu kujundaja, kriitilise mõtlemise säilitaja ja võimaldaja ja mis kõik veel. Võimalik, et just kultuur on teadusrahastuse vaegseisus aidanud meil püsida veidigi teadmistepõhise majandustegevuse teel. Pole tõepoolest palju neid asju, mida tänapäeval müüa õnnestuks ja mille sepistamine märkimisväärset kultuurilist võimekust ei eelda. Tänapäeva majandus polegi muud kui õhu nii- ja teistsugusel viisil raha eest pähemääritavaks disainimine. Seega on üsna üheselt sedasi, et inimene, kes on võimalikult kopsaka ja mitmekesise kultuurilise kogemusega, on ka tootmise ja eriti turustamise vallas suutlik. Põhjendused emakeelse kultuurielu vilkana hoidmiseks ei piirdu sellega, et keegi armastab kultuuri, tahab olla kultuurne või kultuuriinimene.

Erinevalt teadmistepõhisest majandusest, mis ei tähenda eriti kellegi jaoks midagi, on kultuuri seostatud keele hoidmise, riigi ja rahvuse aluspõhimõtetega jne. Nii on üksjagu palju kultuurivaldkonda kuuluvat, vaatamata varakapitalismi karmidele aastakümnetele, suutnud end põlistada nõnda, et poliitiline ühepäevaaplus seda liiga lihtsalt kahandada ei saa. Poliitik ja sageli ka ei millestki muust peale raha sisse toova küünilise pasa hooliv meedia peavad ikkagi kalkuleerima, millise piirini võib kultuuriinimestega vastuollu minna. Sest kui ikka kord tulevad mehed Matvere, Nüganen ja Kaljuste, käed Doris Kareva ja Kristiina Ehini külmetavate poetessiõlgade ümber kinni, ning ütlevad, et nii enam ei saa, siis meenuvad publikule kõik need reekviemid, Romeod ja Juliad ning isamaalised ajad, ning poliitikute ja meedia sümboolne kapital võib vähikäigust tabatud saada.

Seni on kultuuril selles mõttes hästi läinud, et mitmedki kultuuri rahastamise alustoed on toiminud formaalsetest kriteeriumidest lähtuvalt, tunnistades kultuurilise tegevuse kui sellise iseväärtuslikkust. Käibemaksusoodustus ning kulka rahastamispõhimõtted on kultuuri sisu jätnud kultuurivallas tegutsejate endi otsustada. Olen seda meelt, et sellisest mudelist tuleks kinni hoida isegi siis, kui meie poliitikud ei mõtleks Schumpeteri kirjeldatud küünilis-pragmaatilisel viisil ainult võimu säilimisele, vaid seisaksid kui üks mees ka sisuliselt selle eest, millest retoorikas nii palju juttu on, s.t rahvuskultuuri arendamise eest. Isegi siis, kui meil oleksid parteinukukestest ja edevatest meediaeputistest kultuuriministrite asemel jõulised selgete veendumustega oma ala patrioodid, kelle käe all kultuurirahastamise osakaal sisemajanduse kogutoodangust järjepidevalt ei kahaneks.

Isegi siis kui meie poliitikuid kannustaks üksainus siiras soov rohkem raha kultuuri tuua ja seda üha arukamalt investeerida, oleks formaalsetest rahastamisalustest loobumine vale tee. Ja seda lihtsal libertaarsel-konservatiivsel põhjusel: ratsionaalsed idealistlikkusele püüdlevad skeemid ei suuda asendada iseorganiseeruvate autonoomsete süsteemide paindlikkust ning ammuste tavade juurde kuuluvat arukust. Veider, et seda taipavad meie poliitikas enamjaolt vaid sotsid ja sedagi kreitzberglike põigetega plaanimajanduse suunas.

Seetõttu on rumal toetada püüdu asendada püsiv käibemaksusoodustus kultuuriettevõtlusele teatava summaga mingite väljavalitud institutsioonide eelarves. Oli masendav, kuidas teiste hulgas ka täiesti avangardse mõtlemisega institutsioonid seda plaani aasta alguses toetama asusid. Ma ei räägi sellest, et küllap oleks inflatsioon, teiste toetuste vähendamine põhjendusega, et „saite ka juba ju” ning piletite käibemaksu tõus ise selle hulga asutuste peale jaotatud 55 miljonit kiiresti olematuks muutnud. Hullem on see, et olemasolevate institutsioonide toetamine vaba etendustegevuse võimaluste pärssimise hinnaga viib selleni, et kogu kultuur on peatselt üks aivarmäelik ooperigala ja viiulinukukeste turnee. Kas saab kultuuriminister, kes isegi punklaulupeos ei oska kultuuriüritust näha, mõista tänavateatri või alternatiiv-*metal*'i vajalikkust? Kas me popmuusika vallas jääme nüüd ja edaspidi piirduma vaid järjekordse Uriah Heepi ja Deep Purple'iga? Franz Ferdinand „Õllesummeril” lõi sellesse pimedusse sel suvel meeldiva kiilu. Sellise pundi 150 krooni eest hulkadeni toomine korvab selle ehk maksimaalselt miljonini küündiva summa, mis ühiskonnal käibemaksusoodustuse tõttu saamata jääb. Kultuur muutub väga tagurlikuks, kui teha kogu panus kinnistunud institutsioonidele.

Tõsi, „Õllesummeril” toimub palju näotut ja seda korraldab patune seltskond, kes Vilja Savisaare nimelisi keskerakondlikke võimuhoobasid kasutades vägivaldselt „Grillfesti”-nimelise konkureeriva labraka hävitas. Kuid „Õllesummer” on üritanud oma programmi tuua sedagi, millest kultuurimaastikul puudu on, ja olnud selles mõtlemises mitmeski plaanis avarapilgulisem kui kultuuriminister ja nõunikud. Lisaks on „Õllesummerit” palju ainult Tallinna tingimustes. Maakonnalinnadesse, rääkimata maakondadest endist, kuluvad seda tüüpi ettevõtmised aasta läbi ära, et rikastada vägagi sealset kultuuripilti, mis praegu on hall ja hõre. Karksi-Nuias oleks oluline ja Meeksis (mille vaikusest on viimnegi hing tänaseks võib-olla juba põgenenud) lausa suursündmus, kui kultuurimajas reede õhtul Kukerpillid või koguni Ultima Thule käiks. Käibemaksusoodustus „Õllesummeri” tüüpi kultuurile on Eestit laiemalt silmas pidades hädavajalik.

Võib aru saada poliitilistes peades liikunud püüdlusest, et nõuda maksusoodustuse saajatelt siiski vastamist mingitele kriteeriumidele. Tõnis Lukase kunagine esmapilgul lapsemeelne idee, et peaks olema klausel, mis võimaldaks soodustuse neilt, kes seda ilmselt ei vääri, ära võtta, ei olnudki sisuliselt nii halb. Hirm, et diskoteek satub raha kuritarvitamise küsimuses nii verise meedia tule alla, sunniks ehk kõrtsipidajate enamiku programmi kultuursemaks tegemisele mõtlema, nii nagu „Õllesummer” on endaga liitnud noortebändide festivali ja Amigo toob vaatajani aeg-ajalt Akvariumi või „Rabarocki” *warm up*'e.

> Püüd kulka rahastamise aluseid muuta annab mõista, et kultuurialane vabainitsiatiiv ja kultuurisfääri mitmekesistumine on õhukese riigi eestseisjatel pinnuks silmas.

Eelnev lubab mõista, miks Euroopa riigid on oma etenduskunstidele loonud käibemaksusoodustuse näol kasvuhoonetingimused. Erandite seas on Inglismaa, kelle kultuurile, kui see on vähegi arvestatav, on soodustustetagi piisavalt turgu ja veel vaid paar riiki. Vaimurikastava ettevõtluse käibemaksusoodustus ei jäta riigikassat ilma üüratutest summadest. Veel eelmise kultuuriministri ajal usuti mitmete rehkenduste põhjal, et etendus- ja kontserditegevuse maksusoodustus läheb riigieelarvele maksma veerandsaja miljoni krooni ringis. Isegi kui see summa on tänaseks mitmekordistunud, on tegemist väiksema rahaga, kui Keskerakond kulutab tallinlasi koorides propagandaks. Sama raha tuleks kokku ka selle pealt, kui riigikogulased ajaksid ilma hüvitiste ning esindus- ja lisatasudeta läbi 40 000-kroonise palgaga, mis poleks katastroof, vaid pigem õiglane ja mõistuspärane summa. Majandusajakirjanikud kordasid ajal, mil riigikogulaste palgad fookuses olid, et eelarvekokkuhoidu silmas pidades on palgakokkuhoid pseudoteema. Seni kuni see tundub ka riigikogulastele endile nii, võiks kultuurialast majandustegevust mitte pärssida, isegi kui jutt käib raamatute ja trükimeedia käibemaksusoodustust arvesse võttes ka mõnevõrra suurematest summadest.

Parteilaste kultuurialane tase

Olukorras, kus riik teadust ja haridust, rahvusringhäälingut ja ühiskonna vaimset edenemist üldse arenenud maailma mõistes naeruväärse ulatusega stimuleerib ning kultuurieelarve osakaal viimaste kultuuriministrite anekdootlikule retoorikale vaatamata järjepidevat vähikäiku teeb, oleks poliitilise rahajagamistarkuse kulkani viimine küüniline. Peeter Kreitzbergil ja Jürgen Ligil puuduvad nii huvi kui kompetentsus mõista, mis on kultuur ja kuivõrd ning mille jaoks kultuuris raha vajatakse. Pole põhjust loota, et toompealaste enamus kultuuri osas ebamäärasest nämmutusest „Eesti riigi mõte on tema keele ja kultuuri hoidmine” sügavamale areneks. See on ikka olnud parteilaste kultuurialane tase. Erandeid on sedavõrd vähe, et isegi enamik kultuuriministreid on omandanud sissejuhatuse erialasse ametiajal, varasemat valgustatust omamata.

Jürgen Ligi ja parteikaaslasi huvitab vähe siin ilmas peale selle, et sponsorid, kelle toel Keskerakonnaga (kampaaniates, mille maksumus kulka eelarveni küündima kipub) lihtsalt maotult vastakuti haukuda, mõnd lisamaksustust kaela ei saaks. Ei ole midagi üllatavat, et reformierakondlik kultuuripoliitika seisneb täna selles, et püütakse mokaotsast olemaolevate institutsioonide toetamise vajadust tunnistades igasugust vabainitsiatiivi, s.t kultuurimaastiku mitmekesistumist pärssida. Mitte kaua aega tagasi oli erakonna arusaam programmiliselt vastupidine. Lootuses, et heitlik ja armutu varakapitalism teeb oma töö, püüti just püsiinstitutsioone kui vähegi võimalik kinovõrgustiku eeskujul saatuse hooleks jätta. Paul-Eerik Rummol oli eelmisel kümnendil isegi kõige kultuurilise erastamise ja projektipõhiseks muutmise manifest. Tänaseks on mõistetud, et kinnistunud kultuuriinstitutsioonidega maadejagamine röövib liigselt partei enda sümboolset kapitali. Nii püütakse kultuuris just vabainitsiatiivi piirata ning lepitakse sellega, et las need teatrid ja kontserdiorganisatsioon siis olelevad. Käibemaksusoodustuse kaotamise kava, millega minister Jänes juba mõnda aega valitud kultuuriinstitutsioone väikese lisasissetulekuga moosides ringi käib, ning Ligi püüd kulka rahastamise aluseid muuta annavad mõista, et kultuurialane vabainitsiatiiv ja sellest johtuv kultuurisfääri mitmekesistumine on õhukese riigi apologeetidel pinnuks silmas. Sama loogikat järgides on kulkat juba ammu üritatud üha suuremas mahus ettemääratult paraadüritusi ja -ehitisi toetama panna, vähendades sihtkapitalide otsuste najal jaotatava raha osakaalu.

Kultuurieelarvet silmas pidades on üksjagu asju, mille teostamine on riigi arengut silmas pidades hädavajalik. Alustan tasuta kõigile kättesaadavatest jalgpalli- ja kergejõustikutreeningutest. Jätkuvalt on saavutustele vaatamata põdur kinovaldkond, puudub *arthouse*. Kultuuritehased teevad esimesi samme. Moodne kunst elab suuresti projektitaotluste toel. Mis oleks, kui näiteks iga kooli ja kultuurihoone juures oleks kaameratest ning trummidest ja võimendusest koosnev infrastruktuur noori filmi- ja muusikahuvilisi püüdmas? Kõik need on eesti elu silmas pidades perspektiivikad investeeringud-algatused.

Nimetatud sai vaid suuri asju. Kultuuris on ent rida väiksemaidki, mida kardetavasti institutsioone toetades ei lahenda. Teatris on loomulikult vaja maailmapilti laiendada, kuigi mitte sellisel viisil, nagu näitekunsti sihtkapitali toel lähiajal tavaks on saanud. Hädavajalik oleks koolitada noori lavastajaid. Kuigi lavastajaametisse on tänaseks nii Viljandis kui Tallinnas eraldi vastuvõtt, tuleb head, ja liiati veel sügavat lavastajat eesti teatris jätkuvalt tikutulega taga otsida. Väga palju on ebaõnnestunud proovimisi. Teatripilti vaadates kuluks saata andekaid noori kümnete kaupa välismaale lavastuskunsti õppima. Loomulikult napib teatripildis sisulisi, kontseptuaalseid ja taas ka avangardseid püüdlusi. Teater on valdavalt meelelahutuslik loojutustamine. Tugevat kulkat on seda tüüpi eesmärkide elushoidmiseks hädasti tarvis. Reformierakondlik plaan piirata vaba initsiatiivi võimaldavat kultuurirahastamist ei ole õigustatud.

Äsjases kulka süüdistamises oli küllaga õpetlikke momente. Süüdistuste enamik oli muidugi asjatundmatu ja mõttetu, uudistejanus meedia lollusest sündinud nonsenss. Teatrireisid on siiski kulka ämber ja on kahju, et sihtkapitali nõukogu seda ise tunnistanud ei ole, olgugi nende osakaal kulka raha liikumises marginaalne. Nende reiside seos teatripildi tugevdamisega jäi küsitavaks, samal ajal kui sihtkapital on eespool osundatud olulisemad probleemid kahe silma vahele jätnud – hakkas halvaks tavaks kujunema üha eksootilisemalt reisida teatripildi süveneva meelelahutustumise saatel.

Kulka on rutiinselt mugandunud

Siiski tuleks teadvustada kahte omavahel seotud probleemi, mis on vaieldamatult kulka nõrkuseks. Kulka komisjonid on rutiinselt mugandunud, rippudes vaimuvaeselt taotluste rahuldamise või mitterahuldamise protsessi küljes. Jaotatakse väga paljudele, igale poolenistigi tõsiseltvõetavale küsijale, kuid siiski mitte lõpuni demokraatlikult. Puudub nimelt pidev avalik mõttevahetus kulka otsuste üle. Mõneti on seda isegi pahaks pandud. Mis sa sorid kolleegi rahaasjades. No läks vähe kesisele sulesepale kroonike, ära kadetse. Taotle aga ise ka ja sebi ning ole aktiivne. Nii on kujunenud olukord, et igasugust pahna ilmub, aga mõned tagasihoidlikud inimesed, kel oleks väga sügavalt läbi töötatud ja mõeldud kultuurialaseid mõtteid, võtame või Mart Kivimäe, ei jõuagi raamatuni.

Siin tuleb kultuuriajakirjanikuna ka endale tuhka pähe raputada. Viimati kritiseeris kulka otsuseid süstemaatiliselt Postimehe Kultuurilisa kümmekond aastat tagasi. Paraku otsustas kontsern nimetatud väljaandest ja selle tegijatest lahti saada. Sealtmaalt on avalik mõttevahetus kulka eraldiste üle söötis. Arvan, et see tuleks siiski taas üles võtta. Siiski võib karta, et arutelu ei ole kerge üles võtta, kuna seda peetakse kultuuriinimeste ringis paljuski halvaks tooniks. Paraku ei saa sellise mõttevahetuse puududes rääkida kulka otsuste täiest demokraatlikkusest. Kultuuriinimeste seas on kahjuks neid, kes arvavad, et ei olegi avalikkuse asi kulka eraldiste üle arutada. Selle ilminguks oli nii mõnegi kultuuriinimese hüsteeriliselt valulik reaktsioon sellele, et kulka kritiseerimine üldse avalikult üle kerkis. Meedia näitas kulka teemat analüüsides küll oma eriliselt rumalat ja mõttetut palet, kuid üldjoontes polnud selles paljuski suvetühjuses kunstlikult välja imetud teemaarenduses siiski midagi ebatavalist. Kõik teemad manipuleeritakse meie meedia vahendusel sedavõrd äärmuseni, nii et kui keegi ise tahab meedia vahendusel millegagi välja tulla, siis peabki ta kõigepealt ema vägistama, purki sittuma ning siis saab sinna vahele parimal juhul oma mõtte ka ära poetada. Vangide vabastamise jutt eelarvekriisi illustratsioonina on siin näiteks. Kulka ei saanud meedia poolt kuidagi erikoheldud. Pidev mõttevahetus kultuuriajakirjanduses kulka eraldiste üle on siiski vajalik, kuna kaasab mõttetalgutele kultuuri rahastamise üle laiema ringi inimesi ning aitab vältida küsitavaid eraldisi ja kurioosumeid, nagu mitu arvutit lühikese aja jooksul samale inimesele jne, olgugi et selliste probleemide osatähtsus kulkas on tegelikult eeskuju väärivalt väike tänagi.

Ja lõpetuseks: vähemasti kultuuriinimesed ise ei peaks kaasa minema reformierakondliku initsiatiiviga käibemaksusoodustust ja kulka rahastamise aluseid muuta. Üksikute omakasupüüdlike vendade huvi Eestis maksuparadiisi arendada ei ohusta mitte ainult kultuuri, vaid kogu rahvusriiki ja tema mõtet.

Eestlaste kargokultuse usutunnistus

Rahva väärtushinnangute üldpilt ei saa ju olla nii masendav, kui 100 000 eestlast käis „Märkamisajal”.

Berk Vaher

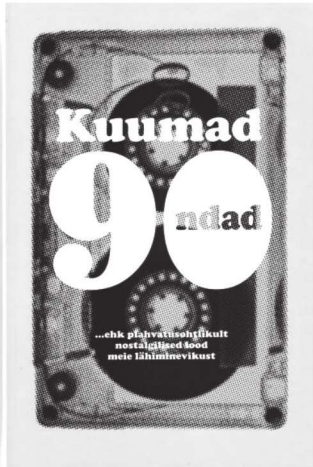

Kuumad 90ndad ...ehk plahvatusohtlikult nostalgilised lood meie lähiminevikust. Koostatud Delfi kogutud mälestuste põhjal. Delfi, Eesti Päevaleht, 2008.

Mart Viljus. TM. 1997. REPRO

Tunnistan, et ammu pole ükski raamat mind sel moel jahmatanud. Iseenesest on ettevõtmine mõistagi tore. Pidevas identiteedikriisis eestlastele on mälestuste kogumine ikka olnud päästerõngaks ja kui Enno Tammer juba hiljaaegu samalaadse netiküsitluse põhjal kaks nõukogude aja meenutusvalimikku on koostanud, võis arvata, et keegi ka sihipärasemalt üleminekuaastad uuesti ette võtab. Selle eest tänu ja lootkem, et selletaolisi kogusid lisandub veel.

Ja ikkagi, see raamat jahmatas mind – kuigi ei üllatanud (aga kui miski ületab mitmekordselt su eelarvamused, siis seda enam see ju rabab). Mitte niivõrd oma tehnilise lohakuse poolest (miska mälestuste ilmsed faktivead on parandamata, piltide seos sisuga on kohati üsna pinnapealne ja neil lehekülgedel võib kohata ka tegelasi nagu Jaanika Sillamaa, Enelin Meius ja Elmar Liitma, kuigi teisal leidub ka samade korrektseid nimekujusid). Toimetamatus on ju väga „90ndad”, nagu ka häguselt pruunid pildid. Ja kujundus on isegi liiga hea, meenutades pigem 1980ndaid – mitte nood, vaid just 1990ndad olid disaini nadiir. Ei, vormi lohakus on Eesti trükise kõva keskmine. Ikka sisu oli see, mis põntsu pani.

Tühiasjavaimustus

Jahmatab meenutajate keskendumine asjadele, tränile, nännile. See ei ole pelk olmemuljetamine, see on eestlaste kargokultuse usutunnistus. Rassistlikule tavaeestlasele meeldib end eurooplaseks, põhjamaalaseks ja „valgeks inimeseks” pidada, aga me unustame, kui arutult vaimustusime välismaa tühiasjadest ja võimalustest välismaale tühiasju koguma minna („Georg Ots” ju oligi meie valge laev – algul „Georg Ots”, siis „Estonia”, nüüd Tallink). Enamik loodusrahvaid on targemad, või kui ei ole, on nad hukka saanud. Meie, ime küll, püsime – ilma et oleksime märkimisväärselt targemaks saanud.

„Kuumade 90ndate” põhiosa on jagatud rubriikideks: „...ja nii tulid 90ndad”, „...inimeste mured ja rõõmud”, „...äri ja majandus”, „...kultuur ja meelelahutus”, „...meedia ja ajakirjandus”, „...söök, jook ja olme”, „...kõik muu, mis meenutamist väärt”, „...kuidas eestlased välismaal käisid”, „...ja hakati rääkima mobiiltelefoniga” (ärge küsige, milleks see kärblasekaki iga alapealkirja ees, ju see siis ka kellelegi osa ajastu vaimust). Raamat sisaldab veel ka Eesti Rahva Muuseumi teadusdirektori Pille Runneli heasüdamlikult muigavat eessõna „Vabadusel on mitu nägu”, valikulist kronoloogiat aastate 1988–2000 kohta ning nelja intervjuud, millest hiljem. Tegelikult pole mälulahtritel erilist vahet – ja mitte ainult seetõttu, et teemapüstitus juba loomuldasa kattub. Inimestel lihtsalt ei ole suurt midagi muud meenutada peale järjekordade, talongide, Donaldi nätsude ja pisivarguste; need on need vabaduse mitu nägu. Mõneti on erandiks vaid esimene ja viimane rubriik: „...ja nii tulid 90ndad” keskendub kummati pikettidele, Balti ketile ja putšile (viimasele läbi Margus Lepa ja Raimo Aasa silmade); telefonirubriik on jälle nii spetsiifiline, et kirjutajad süvenevad oma aparaatide marginumbrite loetlemisse.

Muu võtab aga oivaliselt kokku 1964. aastal sündinud Tiina meenutuse „Vaimne ärkamine” avalõik: „1990. aastaks oli Eesti rahvas juba ligi kaks aastat vaimselt ärganud ja kõigi normaalsete inimeste kapid olid täis kuhjatud pesuseepi, soola, tikke, pesupulbrit, aluspesu ja muud defitsiitset tarbekaupa. Kogused olid nii suured, et nende varusid võib leida majades asuvatest kappidest või pööningukohvritest veel tänaselgi päeval” (lk 42). Ja nii ta läheb. „Udupaberid” ja Barbie-nukud, laevadelt uhutud toidupakendite korjamine rannalt. Võõramaised šefluspered, kelle saadetistega teiste ees uhkustada. Soome margad ja valuutapoed. Viineriburgerid, banaanid ja pingviinijäätis. Talongihangeldamine ja neoonretuusid. Läikivad dressid ja nahktagid. Nabapluusid ja krõpsudega tossud. Elektronmängud ja piraatplaadid. Metallibisnis ja nelja triibuga Adidased. Ja Colgate'i hambapasta söömine (Kivirähk ja enne teda ju Mutt oma groteskse seebisöömise-kujundiga osutuvad kurbadeks realistideks). Ja nii palju alkoholi kui vähegi kätte saab.

Hea aeg äritsemiseks, hea aeg varastamiseks, hea aeg teiste jopedest väljatõstmiseks. Rahavahetuse aeg, rahakulutamise aeg. „Kuid tänapäevani on meeles see üllas tunne, kui mu lapsekäte vahel oli terve purgitäis raha” (lk 64).

Viinaharjuskid ja kangelased

Üks korduvaid teemasid on Soomes viina müümine (pea suvalistele ettejuhtujatele), mille eest siis paremal juhul osteti perele hädavajalikke tarbeasju, halvemal juhul kurat teab mida, „mida meil saada polnud”. Mõelda vaid – kui mõni idaeuroopa hulgus täna Tartus Võidu silla all sõjaväebinoklit müüa pakub, kutsutakse politsei... Me ju nii tsiviliseeritud siin.

Natukene leevendab lohutut muljet siiski mitmete meenutajate endi muhevil ülestunnistus oma saamatusest ja kohmakusest võõral maal ja teisenenud kultuuriruumis; ja eks siin-seal tuleb ka ikka asjadeülesemaid momente ette. Irooniline siiski, et Delfi ja Eesti Päevalehe üllitatud teoses on rubriik „Meedia ja ajakirjandus” kõige nirumahulisem, vaid kolm lehekülge. Nendel mainitakse ära nii Põhjanaela/Põhjatähe seksikirjad, esimesed seebikad kui ka MTV – ent meedia ja kommunikatsiooni enese murrangust Internetti ei sõnagi. Ka mobiiltelefoni rubriigis saab marginumbrite vahelt üsna vähe aimu sellest, kuidas inimesed sellist suhtlusrevolutsiooni tegelikult tajusid.

> Eesti riik ja rahvas ei või taluda neid, kes on valmis meie au maha müüma – seda enam, kui tegu on eksministritega.

Ilmsesti on väljaandjad ka ise tajunud, et pelgalt säherduste meenutustega õiget raamatut välja ei vea; nii on teose lõppu lisatud veel ka usutluste rubriik „...mida mäletavad kangelased”. Kangelasteks on Erika Salumäe, Jaanus Rahumägi, Tiiu Silves ja Jaagup Kreem (jah, Tiiu Silves, mitte Enelin Meiusi, nagu Kaarel Kressa Eesti Päevalehes kirjutas; aga tundub, et pealiskaudsemate jaoks ongi need kaks edunaist juba üheks müütiliseks kujuks sulanud). Tiitellehe pöördel on intervjuude läbiviijaiks märgitud Rein Sikk, Kärt Anvelt, Anneli Ammas ja Andris Feldmanis, kuid kuna intervjuude juurest tegijanimed puuduvad, ei teagi, keda kiita ja keda laita. Tiiu Silvese intervjuu jääb igatahes teistele selgelt alla. Silves annab küll intervjueerijale mitmeid põnevaid jutuotsi, mida too aga tuimas tähemärkide kokkuponnistamises järjekindlalt maha pillab. Küsitlejat ei huvita pikemalt Tiiu Silvese suhted Raissa Gorbatšovaga ega hoiakud Robert Lepiksoni ja Enelin Meiusi suhtes; tulemuseks varemgi teada olevat kordav lahja lehesaba. Oli Silves siis eelmeenutajatega samasugune tossu- ja dressieestlane, kel lihtsalt vedas rohkem – või midagi enamat? Ei saagi teada.

> Kuniks kultuuriminister peab tööandjaks parteid ja selle „isakesi”, mitte kultuuriinimesi, tehakse otsuseid temast kõrgemal. Ikka ise peame ennast aitama ja ennast rahvale meelde tuletama.

Teised intervjuud annavad tõesti raamatule juurde. Kreem pole ehk parim üldistaja, aga tänu oma rokkarielule mäletab mõndagi tavamuljeist erinevat toonasest olustikust; Rahumägi on järsult aus nii turvavaldkonna kolleegidest kõneldes kui veneara Soome valitsuse suhtes. Enim liigutab siiski Erika Salumäe jutt. Selgub, kui raske oli tal iseseisvunud riigis oma tippsportlasetööd jätkata, aga ometi ütles ta ära praktiliselt käes olnud Ameerika kodakondsusest, et maksku mis maksab Eesti riigile ja rahvale olümpiakuld välja võidelda. Ja ta võitis selle kulla. Napilt pääsenud Estonia hukust, hakkas ta poliitikuna tegelema sotsiaaltöö ja lastekodulastega, trotsides teiste poliitikute põlastust „madala valdkonna” pärast. Ja mida mäletab eestlane? Mitte olümpiakulda, vaid mullinätse; mitte „Estonia” katastroofi, vaid Soomes viina hangeldamist; mitte lastekodulapsi, vaid Barbie-nukke... Jah, kangelane on see, kes kõige kiuste ikka eestlasena suuremaid sihte seab.

Kas me oleme selle raamatu sisust ehmumise võrra targemad? Või mäletatakse kümne-viieteistkümne aasta pärast ka mitte Kanteri kulda, öölaulupidu ja Gruusia abistamist, vaid neid näidanud televiisori marki ja supermarketit, mille allahindluselt telekas saadi?

Teistsugused 90ndad

Ma ei püüa siin teha nägu, nagu toda välismaiste värviliste asjade maailma minu jaoks ei olnuks. Jah, ka mina ärisin koolipeol sakslasele komsomolimärgi ploki Wrigleysi nätsu vastu, ka meie perel oli Saksamaal šeflusperekond, kes saatis meile jahu, suhkrut ja kohvi (ning meie neile vastu Norma autosid ja kartongist vanalinna); kulutasin täikal taskuraha laevadel tasuta saadaval reklaamkataloogide peale, et oma monopolimängu uute firmasiltidega täiendada, ning mõningaid humanitaarabist saadud riideid kannan tänini. Aga see kõik ei olnud ju PEAMINE!

Oli ka BBC World Service, sealt kõiksugu muusika avastamine ja seeläbi inglise keele selgekssaamine, mis viimaks Inglismaale õppima viis. Oli Tulviste-aegne vaba vaimuga ülikool, veel vorstivabrikuks-kinnisvarabisniseks muutumata. Oli Erakkonna teke ja kogu uue kirjanduse buum. Oli tohutu tehnoloogiline hüpe, mis mõjutas nii eneseharimist kui suhete loomist. Olid tänaseks kadunud paigad linnaruumis, oli keldribänd ja filmiklubi. Tollest viimasest Margus Kiis siiski „Kuumades 90ndates” kirjutab, aga see on üks üsna irrutine jutt, mis pigem kuulub Vihiku „Putši ja

plombiiri" sarja või Müürilehes käivitunud meenutuste seeriasse sajandivahetuse Tartu avangardist. Eks raamatuks saamas needki lood; ja lõppude lõpuks, mis keelab minulgi oma teistsuguseid 90ndaid Delfiga jagamast? Võtan plaani, nad ootavad endiselt lisa, 1990.delfi.ee.

Jah, muidugi ongi „Kuumade 90ndate" üldpilt mõjutatud sellest, et mälestuste kogujaks on Delfi, kuhu vaimsemate huvidega memuaristid eriti juttu vestma ei kipu. Jah, muidugi, ehk ei ole neid tsiteeritud inimesi selles kogumikus üldse nii palju, et nende põhjal tohiks teha üldistusi kogu rahva kohta. Aga ometi. Raamatu koostajaks on märgitud terane ja intelligentne Andris Feldmanis, kelle tutvusringkonnas pole kindlasti puudust nendest, kelle rõhuasetused olid 1990ndatel mujal kui neoonjopedel ja Žiguli tuunimisel. Oli siis nii raske neilt kogutule lisa küsida?

Küllap ka praegused mälestuste jagajad ise oleksid kirjutanud muud, kui frivoolse netikeskkonna asemel või sinna öeldule lisaks oleks tahetud meenutusi just raamatusse – mille kaal siiski endiselt on kultuuriruumis märksa suurem, ning ka esindatusel ajaloolisusele pürgivas raamatus on ikka veel olulisem väärtus kui esindatusel mingis meelelahutusportaalis. Jah, kindlasti paljudel on ka muud kui asjajuttu kirjutada. Rahva väärtushinnangute üldpilt ei saa ju olla nii masendav, kui 100 000 eestlast käis „Märkamisajal". Või siiski on nii, nagu juba Mart Niineste poolt Eesti Päevalehes osundatud Villu Tamme laulusalmis, et Balti ketis seistud ja nüüd mikrouunit vaja?

Jällegi – mida eestlased käesolevast aastast hakkavad mäletama? Milliseid mälestusi õigupoolest meedias sugereeritakse, milliseid teemasid peetakse avalikus debatis oluliseks, kui pidu on läbi?

Eliiti ei saa eirata

Ma ei taha oma skepsisega mingil viisil toetada toda eesti rahva suhtes igasuguse lugupidamise ja autunde minetanud egomaniakki, kes öölaulupidu nii väiklaselt alavääristas; kuid tänavune, Eesti Vabariigi 90. sünnipäeva aasta näitavab, et laulik on rahvale nagu pasunat puhuv neeger Herluf Bidstrupi pildisarjas. Korraks kõlbab tema viisi järgi tantsu lüüa küll, ent kui neeger siis istub valgega samale pingile puhkama, lüüakse jultunule küüned turja ja pekstakse minema. Hiljutine mõnituskampaania kultuurkapitali toetust saanud loojate vastu põrus ju läbi ebapädevate tibiajakirjanike (ja ühe perssekukkunud luuletajast vanemtoimetaja) haledalt saamatu argumentatsiooni, mitte üldsuse ülevoolava kultuurisõbralikkuse tõttu.

Mõistmatusest ja tänamatusest sugenenud vimm haub sala edasi. Muusiku, näitleja ja kirjaniku tööst, ent ka kultuuri vahendaja ja mäletaja tööst ei oska nännikorjajad endistviisi väärilisel määral lugu pidada, see nagu polekski töö – seda näitab kas või kultuurivaldkonda (muuseume, raamatukogusid, teatreid) süstemaatiliselt hävitava valitsuse püsimine. Ja sel moel ei ole ka „Kuumad 90ndad" enam pelk rabistamisi koostatud meelelahutusteos, vaid katse piiritleda Eestile üliolulist ajalooperioodi, vaikides maha pea kõik selle perioodi kultuurieluga seonduva, justkui näidates, et „maksumaksja" on ka raskemail aegadel rahuldunud leiva, tsirkuse, viinatalongide ja Soome kilekotiga. Ah kunsti ka veel? Kuulake vanalt kassetilt Terminaatorit...

Ometi võlgneb Eesti rahvas ja riik oma olemasolu just vaimuinimestele, kes me oleme Eesti ainus tõeline eliit (mõistagi seab see ka meile suuri kohustusi – sealhulgas kohustuse mäletada, kõnelda ja kirjutada). Meist vaikida tähendab oma rahvust maha salata – ja me veel teame, mida see tähendab. Meie vastu töötamine tähendab riigi ja rahva vastu töötamist – ja ma ei imestaks, kui see oleks kellegi jaoks täiesti teadlik, tahtlik ja sihipärane tegevus (ka 1940. aasta juunipöörde eel ässitati põhjakihti kultuurieliidi vastu üles). Kultuuri eiramine meenutusraamatute koostamisel toidab eelarvekärbete krokodille ja nood munevad uusi vaimupõlgureid.

Ei tasu olla nii naiivne nagu Jürgen Rooste, et Koondamis-Laine asemele Palmarut kultuuriministriks tagasi tahta – Palmaru on siiski endiselt venestamispartei liige, mis sest, et näitas kohati üles rohkem isepäisust kui praegune kultuuriminister oma majanduskriisipartei suhtes. Kuniks kultuuriminister peab tööandjaks parteid ja selle „isakesi", mitte kultuuriinimesi, tehakse otsuseid temast kõrgemal. Ikka ise peame ennast aitama ja ennast rahvale meelde tuletama.

See ei tähenda automaatselt vastuseisu riigiga. Kui riigil on raha kultuuri jaoks vähe, siis ennekõike ju saamatuse tõttu ennast riigina kehtestada, oma väärtusi kaitsta (ja kes neid väärtusi teadvustab kui mitte meie ise?). Krokodillipisarate valamise asemel pandagu end maksma, sõna otseses mõttes. Mitmeid eelarveauke saab ju lappida, kui konfiskeerida kogu vara Jüri Mõisalt, Tiit Vähilt ja teistelt nännikorjajate iidolitelt, kes oma ülbelt omakasupüüdliku vaikimisnõudega Venemaa inimõiguste rikkumiste osas õõnestavad Eesti riigi usaldusväärsust just nende seas, kes meie vabadusvõitlust endale eeskujuks seavad. Eesti riik ja rahvas ei või taluda neid, kes on valmis meie au maha müüma – seda enam, kui tegu on eksministritega. Kaob au, kaome ka me ise – siis ei aita enam metalli müümine ega Colgate'i söömine.

Ja vähim, mida me saame teha, on seada oma mälestused kargokultusele vastu. Ehk polegi seda nii vähe. Igasugune isiklik meenutamine ja meenutuste kogumine on ühtlasi võitlus ühise identiteedi ja eneseväärikuse pärast. Tuletagem tarbijarahvale meelde, et 1990ndad olid tõepoolest ka vaimselt kuumad. Ning kindlustagem, et ka need Eesti Vabariigi äsja alanud 90ndad tulevad kuumad.

Filosoofide olümpiamängudel Soulis

Peeter Müürsepp

Kahe aastakümne tagune olümpialinn ja kuue aasta tagune jalgpalli maailmameistrivõistluste Soul (turniir peeti teatavasti paralleelselt Lõuna-Koreas ja Jaapanis) võõrustas käesoleval suvel filosoofide olümpiamänge. XXII filosoofia maailmakongress leidis aset otse enne Pekingi olümpia algust, kokku tuldi 30. juulist 5. augustini Souli rahvusülikoolis üldpealkirja „Filosoofiat ümber mõtestamas" all („Rethinking Philosophy Today"). Tegemist on traditsioonilise üritusega, millele pandi alus aastal 1900 Pariisis. Pärast II maailmasõda on kongress toimunud iga viie aasta järel, sellele vaatamata jõuti Aasia pinnale esmakordselt. Loomulikult vajutas toimumispaik osalejate kooslusele oma tugeva pitseri. Umbes kahest tuhandest osalejast enam kui kaheksasajal oli koduväljakueelis. Kuid ka USA ja Venemaa delegatsioonis oli ligi kakssada liiget.

Kongressi peeti neljas hoones rahvusülikooli väga meeldivas *campus*'es. Korealased soovivad oma eliitülikooli viia aastaks 2025 kümne hinnatuma hulka maailmas. Kuna ülikoolide edetabelite koostamisel pööratakse põhitähelepanu teadusliku uurimistöö tulemuslikkusele, siis pole ka lõunakorealastel plaanis suurendada üliõpilaskonda, vaid pigem tugevdada positsiooni teadusülikoolina. Juba tänasel päeval saab Souli ülikool täie õigusega uhkustada oma vilistlastega, kelle nimekirja tipus troonib ÜRO peasekretär Ban Ki-moon.

Tänapäeva filosoofia ulatub jalgpallist inimõigusteni

Filosoofide suurüritusel peeti plenaaristungitele ja ümarlauaaruteludele lisaks ettekandeid kokku viiekümne neljas sektsioonis. Loomulikult olid esindatud kõik filosoofia peasuunad metafüüsikast, epistemoloogiast (teadmisteooriast) ja filosoofilisest eetikast teadus-, õigus-, religiooni-, tänasel päeval järjest tähtsama tehnoloogia- ja isegi spordifilosoofiani. Näiteks rääkis ettekandja jalgpallifilosoofiast, väites, et just jalgpallimäng võimaldab anda Friedrich Schilleri *homo ludens*'i mõistele kinnituse tegelikkuses. Hea mäng jalgpalliväljakul laseb mängival inimesel end tervikliku indiviidina tunnetada, seda mitte ainult kehalises, vaid ka oma isiksuse sisekaemuse mõttes. Filosoofias tunnustatud suundade kõrval tegutses kongressil ka inimõiguste sektsioon. Käsitlemist leidsid siin muidugi sündmuse vaimule kohaselt kõige üldisemad inimõiguste temaatikaga seonduvad probleemid nagu näiteks sageli avalduv vastuolu individuaalsel ja grupiidentiteedil põhinevate õiguste vahel. Tõenäoliselt oleks Lõuna-Osseetia konflikti varasema puhkemise korral inimõiguste sektsiooni arutelud hoopis praktilisema sisu omandanud.

> Viimase sajandi jooksul on filosoofiline mõte osutunud kohati liialt kammitsetuks formaalloogilistest ja mõnikord lausa matemaatilistest raamidest.

Kongressil sai kinnituse filosoofidele enestele ammu teada tõde: filosoofia pole elukauge. Vastupidi, filosoofilised probleemid kasvavad välja meie igapäevaelu vajadustest ja huvidest. Ükskõik mida me teeme või millega kokku puutume, saame alati küsida olemuslikult – mis see siis ikkagi on, millega see on piiritletud, kas see on meie elus paratamatu või saame seda ka vältida? Näiteks vajadus leida oma tõeline mina jalgpalli kaudu pole ilmselt paratamatus, kuigi jalgpalli mitte jälgivale inimesele võib nii mõnigi tüüpilming tänapäeva ühiskonnas tunduda ootamatu ja seletamatuna. Näiteks võib tuua kas või Lasnamäe elanikkonna kummalise elavnemise 21. juuni õhtul, kui Venemaa mängis edukalt Euroopa meistrivõistluste veerandfinaalkohtumisel Hollandi vastu. Inimõiguste küsimuses ei saa seevastu kuidagi ükskõikseks jääda. Selle probleemistikuga kokku puutudes ei ole kohane õlgu kehitada (Wittgensteini eetikakäsitlusele viidates) ja pomiseda, et kui ei huvita, siis pole vajagi ja kõik on korras.

Filosoofiat uut moodi mõtestamas

Kindlasti tekib nende ridade lugejal küsimus, kuidas mõistsid ja käsitlesid filosoofid ise kongressi põhiteemat. Mida tähendab, et me mõtestame filosoofiat uuesti või mõtleme sellest tänasel päeval uut moodi? Ilmselt pole kellelegi üllatus, et kongressi peateemaks kujundatud üleskutse saab eri keeli aluseks võttes eesti keelde mõneti erineval viisil ümber panna. „Rethinking Philosophy Today" kipub tõlkes omandama teistsugust vormi kui näiteks „Philosophie Heute Neu Denken" või „Pereosmõslivaja filosofiju segodnja". Lugeja kurvastuseks tuleb tunnistada, et erialasektsioonides ei pööratud kongressi teemale üldjuhul mingit tähelepanu, kui selleks mitte pidada mõnede filosoofiasse vaieldavalt kuuluvate teemade lülitamist kongressi programmi, nagu juba ülalpool veendusime. Valdavalt esitas iga kõneleja oma uurimistulemusi nagu igal teiselgi seda laadi foorumil. Küll püüti teemakohaselt läbi viia mõningaid ühisistungeid. Vahest kõige otsesemalt väljendus nimetatud püüdlus plenaaristungil, mis kandis mõneti kohmakat pealkirja „Mõtestades ümber epistemoloogiat, teadus- ja tehnoloogiafilosoofiat: teadmine ja kultuur". Näiteks teadusfilosoofia kontekstis ütles üks prominentsemaid kongressil osalenuid, itaallasest filosoofiakorüfee Evandro Agazzi välja järgmised seisukohad. Peame teadusfilosoofia tõesti ümber mõtestama. Tuleb arvestada teaduse aksioloogiaga (väärtusteooriaga – P. M.), mis annab võimaluse säilitada teaduse tunnetusliku väärtuse ja ühtlasi kooskõlastada meie tehnilis-teadusliku tegutsemisviisi paljude erinevate väärtushinnangutega, mis meid tänapäeval suunavad. Oma ülesande täitmiseks peab teadusfilosoofia olema valmis kasutama kogu filosoofia instrumentaariumi, piirdumata pelgalt loogika, keelefilosoofia ja ontoloogia kontseptsioonidega. Lisaks peab tekkima valmisolek dialoogiks inimkultuuri mittefilosoofiliste valdkondade esindajatega. Filosoofi mõtetest saab välja lugeda lausa kaks muret. Viimase sajandi jooksul on filosoofiline mõte osutunud kohati liialt kammitsetuks formaalloogilistest ja mõnikord lausa matemaatilistest raamidest. Niisugusest piiratusest tuleb lahti saada, samuti kujundada avatum hoiak teiste valdkondade esindajate suhtes, et saaks võimalikuks tõeliselt multidistsiplinaarne dialoog.

Filosoofia uuesti mõtestamine ei tähenda tingimata uue temaatika algatamist, vaid võib piirduda juba ammu tuntu uudse käsitlemisega. Vaevalt on kellelegi üllatuseks, et antiikfilosoofia suurkujude mõtete analüüs on endiselt päevakorral. Meeldiv on tõdeda, et seekord ei piirdutud vanade tekstide uute tõlgendusvõimalustega filosoofias traditsioonilisel viisil, vaid otsiti julgelt hermeneutilisi kontakte antiikfilosoofia klassikute maailmakäsitluse ja tänapäeva ühiskonna valupunktide vahel. Näiteks leidis John Dillon, et meil on Platonilt palju õppida nii keskkonna ja jäätmemajanduse korraldamisel, usukonfliktide ning sallimatusega toimetulemisel kui ka võimu legitiimsuse ja indiviidi vabaduse piirangute käsitlemisel. Viimased kaks valdkonda olid kahtlemata olulised juba Platoni eluajal. Küll aga peaks siinkohal hämmastunult küsima, kas antiikses Ateenaski tekkis juba liiga palju prügi, nii et omaaegne mõttehiiglane pidi selle olmeprobleemi kohta arvamust avaldama. Loomulikult mitte. Küll aga hoiatab ideedeõpetuse looja, et ülemäärase tarbimisvajaduse mõõdutu rahuldamine viib tülideni lähemate naabrite vahel, mis võib üle kasvada konfliktideks riikide ja rahvaste vahel. Kas meil on lootust Platoni tekstidest ka probleemile lahendus leida? Vaevalt. Filosoofid on alati olnud palju osavamad probleeme identifitseerima kui neid lahendama. Platon leiab, et hästi toimiva riigi rahvaarv peab olema rangelt kontrolli all, ja pakub välja ka konkreetsed piirarvud, millega meil tänapäeva maailmas pole paraku midagi peale hakata, sest ükski terve mõistusega inimene ei hakkaks kavandama inimpopulatsiooni kiiret sihipärast vähendamist. Seda, et meid on maailmas kokku juba liiga palju, teame aga ilma Platonitagi.

Koostööst ja organiseeritusest

Kahjuks pole filosoofidel tänasel päeval üleüldist valmisolekut isegi filosoofiasiseseks avatud dialoogiks. Vastasel juhul arvestataks maailmakongressiga täiel määral teiste filosoofiafoorumite planeerimisel, nagu see spordis olümpiamängude puhul kombeks on. Ühe näitena mitmetest olid keemiafilosoofia kui praegu kiiresti areneva teadusfilosoofia alamharu edendajad kavandanud oma aastakonverentsi maailmakongressiga täpselt samale ajale. Viimane õnnetu asjaolu pani näiteks allakirjutanu ebameeldiva dilemma ette – kus siis ikkagi osaleda? Küllap peitub just nimetatud kooskõlastamatuses ka üks põhjusi, miks allakirjutanu oli maailmakongressil ainus Eesti esindaja. Võrdluseks meie lähinaabritega: Lätist oli kohal kaheksa ja Soomest paarkümmend osavõtjat eesotsas Helsingi ülikooli endise rektori ja värske kantsleri, tänapäeva teadusfilosoofia suurkuju Ilkka Niiniluotoga. Teine põhjus seisneb ilmselt asjaolus, et Eesti filosoofid pole tänase seisuga moodustanud ühtegi organisatsiooni, mis võiks kuuluda Rahvusvahelise Filosoofiaseltside Ühenduse (prantsus-keelse lühendiga FISP) koosseisu. Just FISP on filosoofia maailmakongresside korraldaja. Kuigi võib olla päris kindel, et filosoofia sammub Eestis ülesmäge ja Eesti filosoofid on rahvusvahelises plaanis nähtavamad kui kunagi varem, võimaldaks ametlik figureerimine FISPi raames meie positsioone veelgi tugevdada. Igal juhul on, mida kaaluda.

Kindlasti saab kongressil toimunu põhjal järeldada, et vähemalt osalenud filosoofide puhul on tuntav tõsine soov pidada sisulist dialoogi eri kultuuritraditsioonist mõtlejate vahel. Jääb loota, et see tuhin pärast kongressi ei hääbu. Kui nii läheb, siis on suurfoorumi läbiviimine Aasias oma eesmärgi küllaga täitnud.

Viie aasta pärast kutsutakse kogu maailma filosoofid läänemaise filosoofia hälli juurde Ateenas. Loodetavasti saab XXIII maailmakongressil ka Eesti esindajatest mitmuses rääkida.

Septembris mängib Von Krahli teater viimaseid kordi enne aastasele hingetõmbepausile minekut Elfriede Jelineki näidendit „Mis juhtus pärast seda, kui Nora oma mehe maha oli jätnud ehk Ühiskondade toed".

Elfriede Jelinek. Viinlanna. Nobelist. Proosakirjanik. Näitekirjanik. Luuletaja. Tõlkija. Kuuldemängude autor. Libretist. Feminist. Misantroop. *Enfant terrible.*

Nobeli kirjanduspreemia laureaate on maailmas 107. Praegu 61aastane austria kirjanik sai auhinna 2004. aastal – kümnenda naisena.

„Naise keel on rüü, mis kõik kinni katab. Ta mõistab end õigeks, krõbistades soolapulki, mis televiisoris palju suuremad tunduvad, kui meie suus, kus kiiresti sulavad. Sellegipoolest puistame ka meie neid oma õhtuselt häälestatud kehade reoveekanalitesse. Isa kummardub poja kohale õrnalt nagu vorst." (Lõbu laialt. Tõlkinud Herman Sau. Kupar, 1995.)

Inimtapamaja pühak

Jelineki kirjeldatud elu on õõvastav, mõjub provotseerivalt, tekitab kõhedust, ärgitades järele mõtlema.

Madli Pesti

Jelinek on täis vastuolusid. Ühest küljest misantroop, eraklik, sissepoole pööratud, teisest küljest oma sõnavõttudes ühiskondlikult aktiivne ja terav. Austrias on kirjanikul „pesaroojaja" maine. Ei armasta ta läänelikku, väikekodanlikult reeglistatud ühiskonda. Jelineki kodulehel (www.elfriedejelinek.com) saab huviline tutvuda kümnete tema ühiskonna- ja kunstikriitiliste seisukohtadega.

Jelinek: „Ma arvan, et isolatsioon on üks suurematest probleemidest [ühiskonnas] – pidevalt kasvav takistus poliitilise solidaarsuse saavutamisel. Paradoksaalselt teeb just solidaarsuse vähenemine ühiskonna vastuvõtlikumaks asenduskogukondade ja igat sorti fašismi tekkele." Jelinek on allergiline vähimategi ühiskonna fašismiilmingute suhtes. Ning neile osutamiseks on ta just viimastel aastatel kirjutanud mitmeid poliitilisi näidendeid.

Aastal 2003 lavastas poliitilise teatri juhtfiguure Christoph Schlingensief Jelineki näidendi „Bambiland", kus käsitletud Iraagi sõda ning selle kajastamist meedias. Ka 2005. aasta näidend „Babel" on Iraagi sõjast, rõhuga vanglapiinamistel. „Ulrike Maria Stuart" (2006) räägib vastuolulisi arvamusi tekitanud 1970ndate Saksa vasakäärmuslikust terroriorganisatsioonist RAF ja selle kahest asutajast Ulrike Meinhofist ja Gudrun Ensslinist. Näidendis toob Jelinek paralleele peaosaliste ning Maria Stuarti ja Elizabeth I vahel. Lavastus kutsuti ka saksakeelse teatri esindusfestivalile „Theatertreffen" (lavastajaks saksa tipplavastaja, Jelinekiga palju koostööd teinud Nicolas Stemann). Poliitiliselt selge seisukoht ilmnes muu hulgas ka selles, et Saksa ja Austria juhtivate poliitikute papist kujusid laval tulistati veepommidega.

> Just „Norale", aga ka teistele Jelineki teostele on iseloomulik keele seksualiseeritus, samuti erinevate keeletasandite-registrite kasutamine.

Jelineki poliitilisi hoiakuid iseloomustab ka fakt, et aastatel 1974–1991 kuulus ta Austria Kommunistlikku Parteisse. Justkui igavese vastalisena kommenteerib ta: „Kui kõik tormavad paremale, tahaks, et vähemasti mõned tormaksid vasakule. Aga sotsialist saab olla ainult seal, kus sotsialism pole riigivormiks."

Nora: „Ka mina kaitsen end tunnete eest tugevasti. Kes tunneb, jääb tihti lolliks, sest muutub nõrgemaks pooleks." („Mis juhtus pärast seda, kui Nora oma mehe maha oli jätnud ehk Ühiskondade toed", tõlkinud Jaan Kuusik.)

Eesti keeles on ilmunud Jelineki kaks romaani: „Lõbu laialt" (1989) eesti k 1995 ja „Klaveriõpetaja" (1983, eesti k 2005). Esimest on raske n-ö tavalugejale soovitada: kirjanik pole hoolinud jälgitavast süžeest ning arvustustes kõlanud süüdistused „naispornos" tunduvad asjakohased. Seevastu teine – „Klaveriõpetaja" – on nagu elu.

Pole vist kirjutatud palju teoseid, kus autori empaatia on olematu, kus kirjutaja ei tunne mingitki sümpaatiat oma tegelaste vastu. „Klaveriõpetaja" on just selline romaan. Mis aga ei tähenda, et lugeja ei saaks kaasa elada või äratundvalt noogutada. Süžee on kindlasti paljudele tuttav Michael Haneke samanimelisest filmist (2001). Põhitegelasi on kolm: keskealine klaveriõpetaja Erika Kohut, tema kontrollihull ema ning võimumängu algatav noor klaveriõpilane Walter Klemmer. Kõik tegelased on n-ö tavamõistuse sisukohalt väärastunud, kuid raamat ei püüdle tegelaste normaliseerumise, veelgi enam, õigustamise, poole. Lunastust ei ole olemas. Jelineki kirjeldatud kosmoses rändab kogu maailm võluvitsa puudutusel rentslisse, meestest saavad vägivaldsed sead, naistest iharad emised.

„Mees marsib sisse tema persse, naine lööb näo vastu vanniserva ära ning karjatab uuesti. Mees seab end sisse pikemaks viibimiseks oma pisikeses piloodikantslis. Ise on ta ehk juba oma jao saanudki, aga riist rändab ikka veel isepäiselt karilt karile. Selline sukeldub sitta nagu mõni teine merre, paneb spetsiaalse pumba sisse ning püsib hiigelsuure mäe taga, kuni on oma tolmukoti lõpuni tühjendanud." („Lõbu laialt")

Peategelane Erika on kui putukas merevaigus. Ta elab oma maailmas, oma kapslis, kus kehtivad omad reeglid, mida ta üritab merevaiku auku puurivale mehele – Klemmerile – peale suruda. Romaani teeb intrigeerivaks ka teadmine, et tegemist on suuresti autobiograafilise teosega. Jelinek elas pikalt koos oma võimuka emaga, kes teadis täpselt, kes tema tütrest saama peab – muusik. Isa oli vähemasti viimastel aastakümnetel emale-tütrele oma vaimuhaigusega vaid koormaks. Isalt on Jelinek ilmselt pärinud ka närvihaiguse. Näiteks pidi Jelinek jätma ülikooli pooleli ja veetma terve aasta kodus isolatsioonis. Ka praegu ei lahku maailmakuulus kirjanik naljalt oma kodust, välismaailmaga ta ei suhtle, sest kardab väidetavalt inimesi – ka Nobeli preemiat ei läinud ta Stockholmi vastu võtma.

Mis puudutab „Klaveriõpetajat", siis kahtles Jelinek pikalt, kas lubada oma raamatust filmi teha – ja õigusega, sest teos on väga keelekeskne. Tegelikult on aga Haneke tabanud Jelineki romaani atmosfääri ülitäpselt, sest nii Haneke filmis kui Jelinek kirjanduses on väga sarnased – nad on justkui skalpellid kaasinimeste kallal. Ka Jelinek võrdleb ennast ja Haneket: „Me mõlemad läheneme asjadele ja inimestele analüütiliselt, kiretult, umbes nii nagu teadlased uurivad putukate elu. Distantsilt näed mehhanisme paremini kui nende keskel olles."

„Ette hoiatamata kruvib ema TEMA peakuplil kaane pealt, pistab oma käe kupli alla ja hakkab seal usinalt sorima. Kuplis valitsenud kord teda ei huvita, ema loob seal temale endale sobiva korra. Ta ajab kõik segamini, viskab nii mõndagi, mis on enne luubi alla võetud, välja või sätib siis pärast harja ja nuustikuga küürimist ja energilist läikimapoleerimist jälle korralikult kupli alla tagasi ja kruvib kaane kinni. Kogu protseduur meenutab hakklihamasina puhastamist." (Klaveriõpetaja. Tõlkinud Liina Truus-Mittermayr. Elmatar, 2005.)

Eesti ajakirjanduses on Jelineki võrreldud Kati Murutariga. Kui jätta sisu kõrvale, siis ainuüksi keele tasandil on nende kahe vahel terve galaktika (iseasi, et Jelineki puhul keel tihti ongi sisu, õigemini need on eristamatult läbi põimunud). Seal, kus üks kirjanik kasutab banaalset igapäevakeelt, on teisel mitmetasandiline keele-virvarr. Keel tungib lugeja luu ja lihani, just nagu „Klaveriõpetaja" stseenis, kus Erika paneb armukadedusest klaasikillud noore pianistineiu mantlitaskusse ning too vigastab ennast („Järsku lõikab hele kiljatus õhu kaheks ja mantlitaskust tõmmatakse välja lõikehaavu täis pikitud verine käsi"). Jelineki kirjutatud sõnad maalivad pilte, tema keel tõepoolest imeb lugeja paberil kirjeldatud kosmosesse. Keelekasutuse juured on ilmselt kirjaniku muusikalises hariduses: ta läheneb keelele muusikaliselt, kompositsiooniliselt. „Nende sõnade kõla, millega ma mängin, peab näitama sõna õiget tähendust nii-öelda vastu iseenese tahtmist," ütleb Jelinek. Seega, eesmärgiks on lõigata ära kõikvõimalikud ühiskondlikele kaanonitele ja reeglitele vastavad ilustused ja ümbernurgaütlemised. Mati Sirkel on väga täpselt kirjeldanud: „[Jelinekile on omane] keelekäsitlus, mis näitab keeles ära tegelikkusekao ja ideoloogilise ilustamise põhjuse. Jelineki kirjandus on väljakutse. Tema kireks on keele ühiskondliku mõju, nii lunastava kui hukutava, läbinägemine ja äranäitamine."

> Naise ja mehe suhe on tal alati orja ja orjapidaja suhe ning seda käsitleb Jelinek eri vormides peaaegu kõikides oma teostes.

Pea kõikides Jelineki teostes on keel kõrvalpilguline. Näiteks „Klaveriõpetajas" on küll tegu otsekõnega, kuid dialoogi ei kasutata. Autor saadab kõiki tegelasi skalpellina terava kõrvalpilguga nagu prepareeritavaid ussikesi. Ei mingit sisseelamist. Eriti ilmekas on see kõrvalpilgulisus stiilivõttena Jelineki esimeses näidendis „Mis juhtus pärast seda, kui Nora oma mehe maha oli jätnud ehk Ühiskondade toed" (1977). Tegelased kommenteerivad ennast tihti kõrvalt – võte on nii vormiline kui sisuline, peegeldades nii autori taotlusi ja suhtumist tegelastesse.

Just „Norale," aga ka teistele Jelineki teostele on iseloomulik keele seksualiseeritus, samuti erinevate keeletasandite-registrite kasutamine. Jelineki tegelased räägivad armastusest, kasutades majandussõnavara või kantseliiti. Kirjanikku ahvatleb privaatse ja avaliku sfääri piiride kaotamine, nende ühildamine. Mõni näide kaubandusterminite kasutamisest naistest rääkides: „Weygang: Mis puudutab naisi, siis on minule, lähtudes sellest, et nad kujutavad endast kergesti riknevat kaupa, kvaliteet tähtsam kui kvantiteet" või „Weygang Nora kohta: Lõppeks olen ma sinusse nii mõndagi investeerinud. Investeeringutega kirjeldatakse varade massi, millel kõigil kokku on vaid üks ühine omadus: neid ei tarbita kaudselt" („Nora").

Jelineki keel on täis fantaasiat ja ootamatuid metafoore (nt „räpased kehad ümbritsevad teda kui vaigune mets" või „riidehunnikud langevad naise kõrvale nagu surnud loomad"). Jelinek: „Kui sa tahad midagi öelda, pead sa laskma keelel endal seda öelda, sest keel on tavaliselt tähendusterikkam kui vaid sisu, mida tahetakse edastada."

„Kohut ja Klemmer. Nad on kui kaks lihatükki äärelinna lihapoe korraliku külmaga vitriinis, roosa lõikepind ostjate poole keeratud. Napi kaalutlemise järel ostab koduperenaine pool kilo ühest ja pool kilo teisest lihatükist. Müüja pakib lihatükid rasvakindlasse pärgamentpaberisse. Ostja asetab paki ebahügieenilise plastikvooderdusega kandekotti, mida pole kordagi pestud. Mõlemad lihakäntsud, tumepunane fileetükk ja õrnroosa sealihašnitsel, suruvad ennast õndsalt üksteise vastu." („Klaveriõpetaja")

Jelinek on muidugi tuntud feminist. Naise ja mehe suhe on tal alati orja ja orjapidaja suhe ning seda käsitleb ta eri (tavamõistuse jaoks väärastunud) vormides peaaegu kõikides oma teostes. Tegelikult pole mitte ainult naine ori, vaid ka mees on ori – kapitali ori (nagu ta ka „Noras" näitab).

Jelineki puhul on võitlev feminism ümber võtnud poeetilise naturalismi rüü, nii et tema teosed ei mõju plakatlikult, vaid on grotesksed, ajavad nutma, seal tunned ennast ära – kuidas kunagi. Jelinek väidab, et ei sõdi mitte meeste vastu, vaid seksistliku süsteemi vastu. Ning peab rõhutama, et sümpaatiat ei tunne ta, vähemalt näiliselt, kummagi vaenupoole vastu. Õigemini, Jelinek tunneb, et naised on ühiskonnas jätkuvalt madalamal positsioonil, ning ta võtab selle vastu sõna, kuid oma loomingus ei kujuta ta naisi meestest sümpaatsemate ega mõistlikumatena.

Jelineki feminiinsuse-maskuliinsuse teemal on mõtisklenud Ave Tarrend: „Jelinek on küll n-ö naise nahas sündinud ja ajab justkui naiste asja, kuid tema kirjutamise stiil ja viis ehk see, kuidas ta teiste (autorite) tekstidega ümber käib, on tõeliselt maskuliinne. Ta lõhub ja lammutab, asendab ja paigutab ümber, nagu seda peetakse omaseks meeskirjutusele".

Jelinek oskab ennast ja oma positsiooni tabavalt paradoksaalselt väljendada: „Tegelikult ma ei tunne elu, aga ma ei pea seda ka tundma, sest ma tean, kuidas see toimib". Jelineki kirjeldatud elu on õõvastav, tekitab kõhedust, mõjub provotseerivalt, ärgitades järele mõtlema.

Saasta on niigi palju. Ka intellektuaalset

Peeter Jalakas: püüame enda jaoks uuesti sõnastada elu mõtte.

PIIA RUBER

Septembris annab Von Krahli teater sarja etendusi lavastusega „Mis juhtus pärast seda, kui Nora oma mehe maha oli jätnud ehk Ühiskondade toed" ja seejärel on otsustanud trupi liikmed aastaks aja maha võtta. Miks tegite niisuguse, Eesti teatri kontekstis ju suhteliselt radikaalse otsuse? On see säästuaja variant?

Peeter Jalakas: Ei ole säästuaja variant. Eks osaliselt on tekkinud teatud väsimus ka pidevast rahanuiamisest, ent meil on olnud ka märksa keerukamaid aegu.

Pigemini on asi selles, et kümne aasta eest seatud sihid ja eesmärgid, kui me tänane trupp alustas, on tänaseks ammendunud.

Toona seatud printsiibid olid materjali käsitlemine autoripositsioonilt ning möödunud kümnendi postmodernistlik püüd miksida traditsioone, kunstiliike ja stiile. Minna oma ettevõtmistes lõpuni – ehk siis niikaugele kui oskame ja suudame.

Eesmärgiks oli saada põhjamaade parimaks teatriks. Kas see on meil õnnestunud või mitte, sõltub loomulikult hindajast – mis on tema jaoks parim. Aga üks põnevamaid ja pühendunumaid on meie teater olnud kindlasti.

Ent elu me ümber on muutunud, samuti kogu Eesti ja Euroopa teatrisituatsioon. Nii et täna selliseid eesmärke seada oleks nonsenss.

Palju sellest, mis Krahlis sündis läbi higi, vere ja pisarate, on saanud tänaseks eesti teatripildi loomulikuks osaks. Rokist on saanud pop ja postmodernism on lõppemas. Lisaks on kümme aastat nii-öelda bändina tegutsenud trupile pikk ja intensiivne periood.

Nii tunduski, et mõistlik oleks hetkeks aeg maha võtta ja aru pidada: miks me teeme seda, mida teeme, ja kas me teeme seda, mida me arvame, et me teeme?

Ja teha seda just siis, kui kõik on veel hästi.

Kuuldavasti teater oma uksi päris kinni ei pane: olete lubanud kokku koguda rahvusvahelise trupi. Selgita lähemalt, millal ja mis toimuma hakkab?

Oktoobri-novembri jooksul toimuvad Von Krahli akadeemia raames iganädalased loengud, mida peavad rahvusvaheliselt tuntud ja tunnustatud persoonid. Neile loengutele järgneb (uue) trupi kunstiline reageering ja publiku reaktsioonide kogumine. Teemaks on homne ühiskond, üldpealkiri „Elu pärast kapitalismi". Kogu perioodist plaanin hiljem teha ka eraldi lavastuse. Lisaks on tegemist osaga meie tudengite õpiprotsessist.

Kuidas sündis eksperimentaalprojekti idee kutsuda Eestisse välismaa kunstnikke, kes pole teatriga varem seotud? Kes kust tulevad ja miks just need inimesed?

Nii- või naapidi on tegemist inimestega, kes harjunud publiku ees olema. Otsisin ennekõike loojaid, mitte esitajaid – näitleja olemine oli teisejärguline. Olulisem oli aktiivne ellusuhtumine. Pärit on nad Saksamaalt, Hollandist, USAst, Argentinast ja Bangladeshist.

Kirjelda, mis žanris siis Von Krahli laval/saalis (see kujuteldav miski) juhtuma hakkab?

Hetkel pole aimugi. Arvan, et trupi reaktsioonid saavad olema väga erinevad – kõik osalised on ju iseseisvad kunstnikud. Üks, mis tegijaid liidab, on muusika. Moel või teisel on kõigil mingi muusikaline taust ja kogemus. Tõsi küll, väga erinev kogemus. Klassikast rahvamuusika ja elektrooniliste helideni. Septembrikuus, kui kõik loengupidajad ja osalised teada, hakkame täpsemalt arutama.

Koostöösse on haaratud ka Eesti Televisioon. Millises vormis (saade, saatesari või otseülekanne?) see vaatajani jõuab?

Plaan on kasutada *reality*-televisiooniga sarnast esteetikat, saade tuleb segu loengust, etendusest ja publikuküsitlusest. Eetrisse jõuab see samal nädalal loengu ja etendusega. Kokku niisiis 8 saadet.

Vabariigi 90. aastapäeva lõpetuseks on teil kavas publikule pakkuda lavastus tööpealkirjaga „Elu pärast kapitalismi". Kas sellest tööpealkirjast võib välja lugeda ees ootavat kapitalismi lõppu ja milline võiks olla tulevikuühiskonna nägemus?

Ma ei tea, kui palju on neid, kes peavad kapitalismi inimkonna arengu lõppvaatuseks. Mina nende hulka ei kuulu. Arvan, et eks midagi ikka järgne ka – ehk isegi rutem kui oskame aimata. Kuidagi narr oleks leppida, et turumajandus ongi inimkonna kõrgeim eesmärk.

Milline see miski olema saab, ma loomulikult öelda ei oska. Kuid mingeid märke peaksime ehk siiski suutma ka tänases päevas näha.

Olen kindel, et iga vähegi tundlikum persoon peaks neid muutusi märkama, ükskõik kuhupoole ta pilgu pöörab. Olgu see siis ühis- või keskkond, füüsika või filosoofia. Hirmus põneval ajal elame. Ja sellega tahamegi sügise jooksul tegeleda. Koos publikuga, mõistagi.

Millal siis veel homsest rääkida kui mitte ümmargusel sünnipäeval. Lisaks puudub meil selline instants, mis oleks võimeline tegelema neljast aastast pikema perioodiga.

Milline on garantii, et saate riigitoetust edasi, kui teatri trupp aasta pärast uuesti kokku tuleb? Rahaliselt ei lähe ju ka veel edaspidi teatritel elu lihtsamaks.

Eks rahastamine jätkub nii nagu siiani. Regulaarne tegevus ju ei katke. Mingit hüppelist tõusu tänastes oludes ma ka ette ei oska näha.

Ja kas on sul juba nägemus-aimdus, mis suunas aasta pärast edasi liigute? Või annab sellele vastuse ees ootav eksperiment?

Ei oska sellele täna vastata. Kindlasti on oluline ka sügiseste tööde õnnestumine või ebaõnnestumine. Pigem aga kõigi mõttetegevus ja isiklik kogemus.

Ega ma pole üldse kindel, kas ja kui palju peaks muutuma me lavastuste nägu. See on täiesti teisejärguline. Oluline on enda jaoks uuesti sõnastada lähtekoht: miks selle kunstiliigi või üleüldse kunstiga tegeleda? Miks võtta inimestelt tund või kaks, harva ka kolm? Lihtsalt üks lugu ära rääkida, isegi kui see on vormistatud ägedalt, pole piisav. See oleks sama hea kui toota juurde üks ilusa pildiga hambapasta. Milleks?

Saasta on niigi palju. Ka intellektuaalset. Et olen püüdnud viimastel aastatel oma elamist ja olemist aina rohkem keskkonnaga kohandada, oleks isegi veider selles protsessis osaleda: toota maksumaksja raha eest üks efektne, kuid kiretu lugu, võtta vaatajalt aeg ja piletiraha ning siis lennutada see lugu veel kusagile maailma otsa mõnele festivalile.

Ehk siis – püüame enda jaoks uuesti sõnastada elu mõtte, selle, mis erutab ja tegutsema paneb. Et meie poolt pakutav oleks endiselt aus, kirglik ja läbitunnetatud puhas kunst.

Küsinud **Margot Visnap**

Vene elu hõng Pilistvere rehealuses

Rasputin – armastusse ja jumalasse uskuv idealist, kes üritab hinge vaakuvat Venemaad päästa.

Margot Visnap

„Rasputin", lavastaja ja dramaturg Ain Saviauk. Mängivad Indrek Saar, Tambet Tuisk, Vilma Luik, Tiit Alte, Margus Kastor, Urve Kask, Heiki Aren, Ann Roots, Kaarel Roots, Ants Välimäe, Ülle Lichtfeldt, Bonzo. Laulavad Bonzo, Ülle Lichtfeldt ja Ele Millistfer. MTÜ Põltsamaa Teater Ellunäod. Esietendus Pilistvere rehehoones 9. VIII.

Pilistvere surnuaia kõrval vanas rehehoones esietendunud augusti alguses **„Rasputin"**, mida mängiti vaid mõned korrad, on saanud ajakirjanduses üllatavalt palju vastukaja. Rohkem kui nii mõnigi teine suvelavastus. Paraku mitte kahes suuremas päevalehes, aga teistes väljaannetes see-eest küll (Sakala, Virumaa Teataja, Pärnu Postimees, Maaleht jt). „Rasputini" tegijad end häälekalt suvemeelelahutamisega ei reklaaminud, ajasid oma asja ja tegid lihtsalt lavastuse valmis. Seda oma asja ajamist, pühendumist ja süüvimist oli tunda ka „Rasputini" etendusel, mida toetasid vana rehehoone võimsad seinad, luues veenva, ülimalt sobiva aegruumi mängimaks Vene impeeriumi languselugu. Õigemini siis lavastaja **Ain Saviaugu** nägemust Rasputinist, Rasputini-aegsest Venemaast.

See on lugu ühest luhtunud lootusest päästa Venemaa. Rasputin (**Indrek Saar**) pole selles tõlgenduses ainult joodikust ja liiderdajast kaalutlev aferist. Pigem on ta armastusse ja jumalasse uskuv idealist, kes üritab hinge vaakuvat Venemaad päästa. Ent korrumpeerunud ja pehkinud võimuladvik, kirik ja aadelkond ei taha päästetud saada. Võimuladvik ei talu kibedat tõde, mida otsekohene ja siiras Rasputin Venemaal ja õukonnas kuulutab. Mis tõerääkijatega Venemaal juhtuda võib, seda teame kaugemast ajaloost, aga lähiminevikustki (Aleksandr Litvinenko, Anna Politkovskaja).

Üks kriitikust kolleeg (ja poliitik) esitas mulle hiljem tummaks võtva küsimuse: miks oli vaja üldse seda lugu lavastada? Võib-olla pidas ta siiski silmas lavaloo aluseks olnud Saviaugu dramatiseeringu teatavat hektilisust, kus aktiivsemad, tempokad, mängulised dialoogid vaheldusid pikemate (seletavate) monoloogide või dialoogidega. Ometigi ei seganud see lavastuse peajoont, mis võib, jah, olla vaieldav, aga samas ju veenvalt isikupärane nägemus Venemaale nii raskest ajaloohetkest. Kuigi lavastuse peategelane on Rasputin, ei räägi see mitte niivõrd Siberist, Tobolski kubermangust pärit palverändurist, kes saavutas tsaar Nikolai II perekonnas mõjuka positsiooni. Pigem kõneleb lavastus võimuvõitlusest, kus enese alalhoiu instinkt võib riigi ladvikus sebijaid sedavõrd pimestada, et mängitakse maha nii riik kui rahvas.

Saviaugu tõlgenduse oluline märk on seegi, et tsaari ennast, Nikolai II lavale ei ilmu. Määravaks jõuks riigis on telgitagused niiditõmbajad, aadelkond ja kirik, kes näevad Rasputinis võistlejat. Selmet tegeleda riigi hoidmise, valitsemisega, maadleb võimuladvik ühe palverändurigа, suutmata välja lugeda Rasputini ennustuste iva: kui riik ei hooli rahvast, hukkub tsaariperekond ja ühtaegu ka Vene impeerium.

Ain Saviaugule pole see esimene üritamine kokku sulatada elukutselised näitlejad ja harrastajad (eelmine ühistöö sai teoks möödunud suvel Jõgevamaal Kassinurmel, kus mängiti Marina Carri „Kassirabal"). „Rasputin„ tõestab lavastaja oskust panna harrastusnäitlejad mängima profinäitlejate tasemel ja lähendada profid rohujuure tasandile. Niisugune ettevõtmine lisab suveteatri tegemisele erilise väärtuse. Tegu pole palehigis suvise teatrimüügiga, vaid kokkusaamisega – profid, harrastajad, publik. Teatriarmastajad kõik. Ja „Rasputinis" mänginud harrastajaid saab ainult kiita – vene hing oma lihtsuses, siiruses, süüdimatus rumaluseski avanes just harrastusnäitlejate sooritustes.

Rasputin – Indrek Saar. LAIDO VALDVEE

Vene elu ja rahva enese hõng ja olemus lehvis Pilistvere rehehoone seinte vahel. „Rasputini" võlu ongi kokkusaamises, mitte pelgalt etendamises.

ESIVANEMATE UNUSTATUD VARJUD

Filmid, mis püüdsid aega Eesti kroonikafilmidest 1987-1988

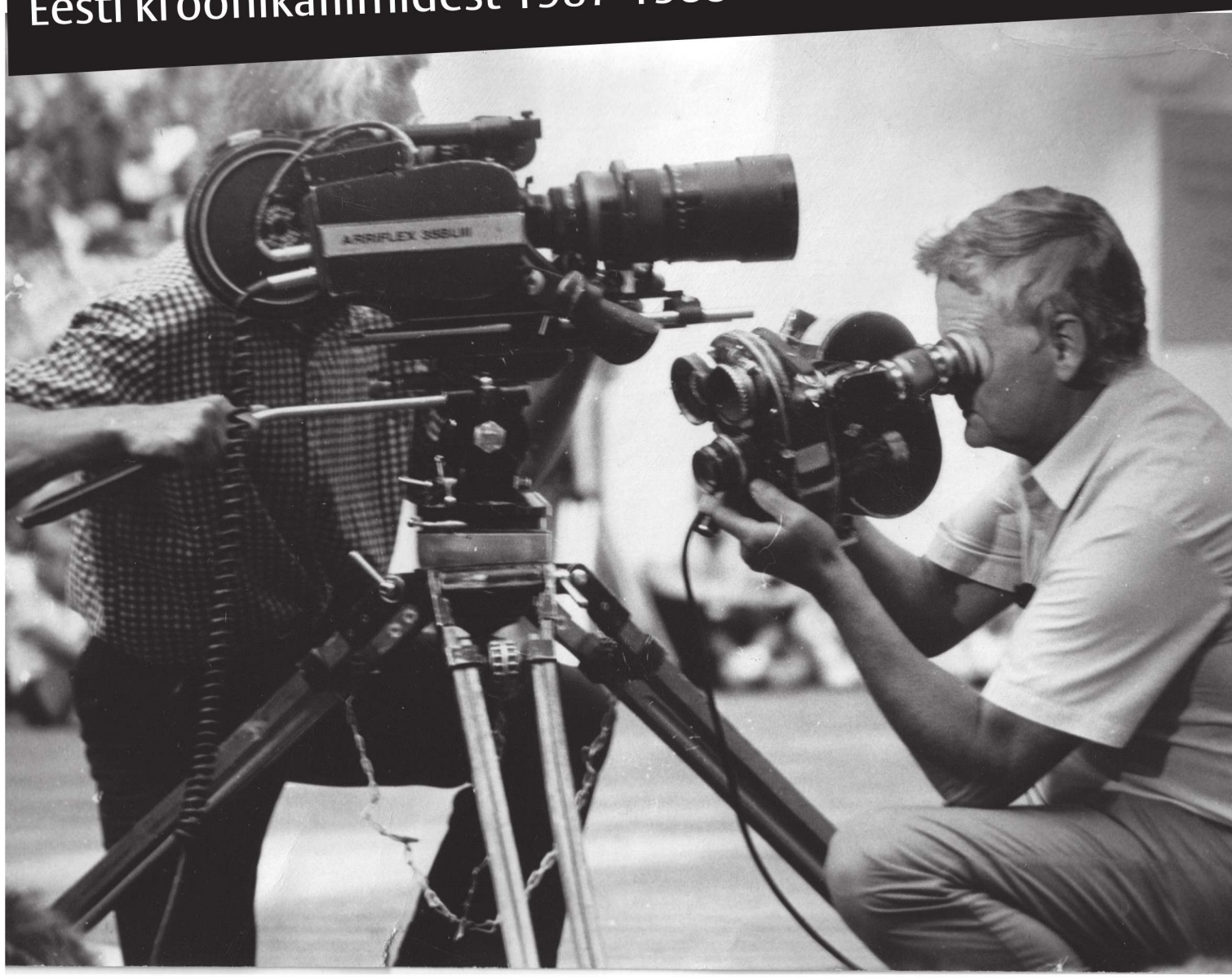

Eesti dokumentalistika 1988: Mark Soosaar (kaamera varjus) filmimas „Miss Saaremaad" ja Andres Sööt „Draakoni aastat". JAAK ELLING

Kas lõigata aega või mitte lõigata, see tarkovskilik küsimus seisab igaühe ees, kes vaevab oma pead ja südant montaažiruumis või nüüdsel ajal juba oma koduarvuti taga filmipilti kokku pannes. Kuidas lõigata aja voolamist ekraanil nii, et aeg „õigesti" voolaks. Mille poolest erinevad tegelik ja mängitud aeg?

Liiga keerulised küsimused lühikese jutu jaoks. Aga aeg on filmis alati kohal, nii kui viis kopikat, nagu ennevanasti öeldi. Tahan pisut meenutada n-ö jooksvate sündmuste kroonikat ehk Tallinnfilmi ringvaateid „Nõukogude Eesti" aastaist, mis tänavusega juubeldades kokku kõlksuvad – 1987–1988, Laulva revolutsiooni eel- ja ajaloo aastaist. Lühifilmikesi, mis püüdsid aega.

Enne pidulikku öölaulupidu küsis minu käest üks tuttav ajaloolane, missugused Eesti filmid näitavad kõige paremini seda aega. Andres Söödi–Toomas Kalli „Draakoni aasta" ja Mati Põldre–Ene Hioni „Kas oskame hoida ühte", vastasin. Ja muidugi Tallinnfilmi ringvaated, alates Peeter Toominga 1987. aastal valminud 7osalisest fosforiidisõja-seeriast „Varandus", tuli lisada.

Eesti filmi unustatud aastatest on praegu põhjust meelde tuletada just neid filme ja neid aastaid. Ehkki tõele au andes ei tea tänane noor põlvkond tookord tehtud filmidest peaaegu üldse mitte midagi. Internetist neid ei saa tõmmata. Televiisoris pole vähemalt kümme aastat näidatud oma aja kuldseid saavutusi, ei Andres Söödi „Draakoni aastat" ega Mark Soosaare „Miss Saaremaad". Väiksematest filmidest ja tegijatest rääkimata. Kinodes eriseansside korraldamisest pole mõtet unistada.

Möönan, et midagi võib olla jäänud märkamata, sest vanemaid filme näidatakse ETVs pensionäride parimal ajal, kesk päeva. Jah, Eesti Telefilmis toodetud „Kas oskame hoida ühte" oli sel aastal ETV ekraanil juba vähemalt teist korda, see on tubli. Aga pilt tollest ajast võiks olla palju parem, kui siis tehtud filme näidataks rohkem. Filmitegijad olid siis otse keset jooksvaid sündmusi, ei saa öelda, et „barrikaadidel", sest neid meil õnneks vaja ei läinudki.

Ja siin jõuame korraks tagasi aja katkilõikamise küsimuseni. Neid filme tuleks näidata tervikuna, sellistena, nagu nad omas ajas sündisid, võib-olla koos kommentaariga, aga mitte uutesse saadetesse katki hakituna. Kroonikaadreid peab ikka kasutama, kuid tihtilugu võivad mängufilmilõigud ajastut veel pareminigi edasi anda kui tõsielufilmilõigud. Aga sel moel on nad vaid uusloomingu maitset ja värvi lisav garneering, tervikuna näidatult aga kindlakujulised aja märgid. Iseenesest toredad sarjad on jooksnud ja jooksevad praegugi kordusena ETVs, „Vana aja lood" ja „Uue aja asjad", need aga tuginevad ainuüksi ETV arhiivile, mis on vaid pool muna.

Ringvaateid tehti Tallinnfilmis tollal kaks tükki kuus, aastas 240 minutit, mis teeb kokku neli tundi liikuvat pilti 35 mm filmilindil, enamasti mustvalged, mõni harv erand värviline. Muidugi kannavad nad oma aja vaimu ja täidavad, mida aasta edasi, seda vähem, ülaltpoolt pandud ideoloogilisi nõudmisi. Nn meediasituatsioon oli muidugi tänasest kosmilises, ent omal kombel huvitavas kauguses.

Neid nüüd kiiresti läbi kerides võiks näidetena nimetada järgmisi palu.

1987

Nr 1: Eesti NSV rahvakirjaniku Oskar Lutsu 100. sünniaastapäeva tähistamine Palamusel, V üleliiduline filmifestival „Muinasjutt", Tallinna Autobussikoondise kütuseprobleemid…
Nr 2: Tallinna Uussadama rakenduskompleksi käikuandmine, temaatiline ringvaade.
Nr 3: temaatiline ringvaade Eesti NSV Riikliku Etnograafiamuuseumi ja Riikliku Kunstimuuseumi akuutsetest ruumiprobleemidest…
Nr 6: I „Varandus", põhjavee reostus Rakvere rajoonis ja veevedu Tamsalus, geoloogide fosforiidiuuringud ja Rägavere elanike kuivaksjäänud kaevud, raamatuklubi Tõru (eesotsas Trivimi Vellistega) fosforiidiprobleeme arutamas, fosforiidiprogrammi koordineerimise vabariikliku nõukogu töökoosolek…
Nr 20: „Varandus" V, ladestatud diktüoneemakildi põlemine Maardus, Tallinna punkansambli JMKE laul fosforiidist, väetisetootmise suurendamise põhjendamatus, mälestusmärk kirjanik Karl Ristikivile, Jaan Kruusvalli–Mikk Mikiveri „Vaikuse vallamaja" Tallinna Draamateatris.
Nr 24: „Varandus" VII, Eesti Muinsuskaitse Seltsi asutamiskoosolek, Eesti teadlaste seisukoht fosforiidiküsimuses, NSV Liidu Mineraalväetisetööstuse Ministeeriumi ambitsioonid, rahva konsolideerumine, Rägavere külanõukogu inimeste arvamus fosforiidiprobleemidest, ansambli Kuldne Trio laul fosforiidist.

Neid sisukirjeldusi maksab siinkohal näidetena esitada muuhulgas ka sellepärast, et nende aastate kohta filmograafilisi andmeid leida võib ainult tikutulega otsides. Eesti Kinoliit andis 1989. aastal välja vihikukese „Eesti film 1988. Filmograafia. Valikbibliograafia" ja põgusa ülevaate sündinud filmiasjadest pakub ka sama liidu 1990. aasta üldkoguks trükitud „Ülevaade Eesti Kinoliidu tegevusest 1986–1989". Paar peaaegu kadunud allikat on veel, lisaks ajakirjanduses ilmunu, aga üldiselt võttes valitseb nende pöördeliste (filmi)aastate koha peal valge mälulaik.

Selgem pilt hakkab kujunema alates 1991. aastast, mis jõudis juba raamatusse „Eesti film 1991–1999". (Jutt pole aset leidnud filmindusprotsesside põhjalikumast analüüsist, esialgu oleks hea, kui oleks laiemalt kättesaadavana olemas filmograafiagi.)

1988

Nr 1: 500 000. tallinlane, Tallinna Polütehnilise Instituudi linnalabor, Tallinna linnapea Harri Lumi migratsioonist.
Nr 7: mälestussammas Viktor Kingissepale, Tallinna Ekskavaatoritehas, Tartu muinsuskaitsepäevad.
Nr 8: kaks kevadpäeva Toompeal, loomeliitude ühispleenumist.
Nr 10: igavesti noored, Afganistanis sõdinud Eesti noormeestest.
Nr 12: tuletõrje 200, Narva-Jõesuu 300, 1941. aasta juuniküüditamise mälestusmiiting Tartus Raekoja platsil, 17. juuni miiting lauluväljakul (kohtumine 19. üleliidulise parteikonverentsi delegaatidega).
Nr 14: temaatiline ringvaade „Üks hetk", 4. juunil kinos Kosmos toimunud I sõltumatust noortefoorumist.
Nr 17: 1. juuni pikett Tallinnas Ülemkohtu hoone ees, vabastatud Mart Niklus esinemas miitingul Tallinnas Raekoja platsil, Vabadussõjas langenute mälestussamba avamine Puhjas, Interliikumise miiting Tallinnas 19. juulil.
Nr 21: temaatiline ringvaade „Kuidas me olümpial käsime", Erika Salumäe, Tiit Soku, Toomas ja Tõnu Tõniste pidulik tervitamine Tallinna lennujaamas ja Raekoja platsil.
Nr 23/24: suveräänsus, loominguliste liitude kultuurinõukogu erakorraline raadiosaade, oktoobrimiiting Tallinnas Võidu väljakul, Rahvarinde eestseisuse istung, NLKP sekretäri V. Tšebrikovi visiit Tallinnasse, lootusjumalateenistus, NSVL põhiseaduse muutmise projekt, Eesti NSV suveräänsusdeklaratsiooni vastuvõtmine linnahallis.

Need olid vaid mõned subjektiivselt tõmmatud kõrred heinakuhjast aitamaks luua või meelde tuletada ettekujutust, missugune aja matriits oli lühifilmisari „Nõukogude Eesti" aastatel 1987-1988. Detailsema pildi saab filmiajalooarmastaja küllap lähiaastatel trükist tulevast filmograafiast nende aastate kohta.

Jaak Lõhmus

See polnudki nii ammu, kui peeti Interrinde miitingut linnahalli juures. Kaader Tallinnfilmi tõsielufilmist „Internatsionalismi õppetund" (1990).

Stiilne ja sisutu

„Asendusõpetaja" ei täienda Skandinaavia lastefilmide kullavaramut, ent pretensioonitult stiilse ajaviitefilmina pole see ajaraisk.

Mängufilm „Asendusõpetaja" („Vikaren", Taani 2007, 93 min). Režissöör Ole Bornedal, stsenaristid Ole Bornedal ja Henrik Prip. Osades Paprika Steen, Ulrich Thomsen, Jonas Wandschneider, Nikolaj Falkenberg-Klok jt. Esilinastus kinos Sõprus 22. VIII.

Noorte osatäitjate hea ansamblitunnetus ning lihtne ja üheselt arusaadav moralitee-laadne süžee eeldab, et filmi põhiliseks sihtgrupiks on eelteismelised vaatajad.

Karol Ansip

Kinoreklaame sirviv pealiskaudne pilk võiks kinos Sõprus linastuva noorsoofilmi paigutada sotsiaalsesse konteksti – pealkiri „Asendusõpetaja" viitab ju haridussüsteemi toimimisele puhkefaasis, mil ei õpilased ega õpetaja võta kehtivaid reegleid täie tõsidusega. Kohalikule Eesti elanikule seostub asendusõpetaja eelkõige haridussüsteemi patoloogilise alarahastamisega ning oma erialale pühendunud õpetajate puudusega.

Kuigi, jah, vahest oleks liiga naiivne oodata Eesti realiteedi sotsiaalseid peegeldusi taani filmilavastaja Ole Bornedali filmiloomingust? Samas, lähiminevikus, õnnestus just rootsi režissööril Lukas Moodyssonil ajastutäpselt kaardistada Paldiski mahajäetud ja räämas atmosfääri ning muukeelsete noorukite traagilisi valikuid filmis „Lilja 4-Ever". Ühelt poolt on maailm väikeseks jäänud, teiselt poolt on universaalse mõtte edasiandmiseks endiselt vajalik lugu oma konkreetsuses. „Asendusõpetajas" jääb sellest viimasest just vajaka.

Vanatestamentlik autorifilmi äss

Kuid enne hinnangute andmist süüvigem selle 1990. aastate taani filmi uue lainega esile kerkinud lavastaja loomesse.

Ole Bornedali otsus saada filmilavastajaks küpses vanuses neliteist, pärast Michelangelo Antonioni filmist „Blow Up" raputavat elamust. Rahvusvaheline tunnustus saabus *thriller*'iga „Öövaht" (1994), millest tehti 1997. aastal koostöös Miramaxi ja rahvusvaheliste tähtedega (Ewan McGregor, Nick Nolte, Patricia Arquette) samanimeline ingliskeelne uusversioon. Järgnenud dekaad tõi kõigest ühe filmi, „Dina loo" (2002), mis osutus Taanis aasta vaatamiseks. Pärast pikaaegset dramaturgi- ja lavastamistööd teatris naasis Bornedal filmiellu aastal 2007, mil „Lihtsalt üks armastuslugu" (2007) ja „Asendusõpetaja" (2007) osutusid taas Taani vaadatumateks filmideks.

Peaosas särab tulnukast kooliõpetajat mängiv Paprika Steen. 2 x KAADER FILMIST

Niisiis, Ole Bornedal on üks edukamaid taani filmilavastajaid ja seda mitte ainult oma kodumaal. Tema loomingus on üsna harmoonilises kooskõlas vanatestamentlik autorifilmi kontseptsioon (Bornedal on kõik ühes: dramaturg, lavastaja, näitleja, produtsent) kui ka uusasjalik orienteerumine turundusele. Autorikäekirjast annavad tunnistust nii Bornedali filmide ideoloogiline plaan kui vormiline lahendus. Enamasti asetab ta oma filmitegelased silmitsi surma kui paratamatusega, millest tulenevad interspektsioonid ja -aktsioonid, mis on vermitud *thriller*'i hirmutavalt ligitõmbavasse vormi.

Vastuolud vormikirkuse taga

„Asendusõpetaja" liigitatakse reklaammaterjalides samuti laste-*thriller*'iks, kuigi antud juhul on žanriliselt kombineeritud *thriller*'i, musta komöödia, *horror*'i, detektiivi ja *sci-fi* elemente. Vormimängud jätkavad taani filmi kuulsusrikast traditsiooni, mis paljuski toetub rahvuslike lavastajate imetabasele oskusele eksperimenteerida žanripiiridega. Paraku ei suuda „Asendusõpetaja" vormiküllasus varjata filmi idee- ja lootasandil esile kerkivaid vastuolusid: kui filmi pealisideeks on kõnelda inimesele ainuomasest võimest armastada ja kaasa tunda, siis miks valiti selle väljenduseks sedavõrd absurdne ja võõritav lugu tulnukõpetajast? Ja siit edasi arutledes: kes on selle filmi eeldatav vaatajaskond? Ühelt poolt veenab noorepoolne tegelaskond, lihtne ja üheselt arusaadav moralitee-laadne süžee, et sihtgrupiks on eelteismelised. Teiselt poolt kerkib kahtlusi, kas filmi sügav sõnum jõuab oletatava sihtgrupini sedavõrd paksu musta huumori kastmes, mis on täis pikitud seksapiilseid nalju, ülekasutatud õudus- ja ulmeelemente ning B-kategooria eriefekte.

Võib oletada, et Bornedal kavandas filmi kahetasandilisena, s.t nautimiseks nii noortele kui nende vanematele. Teine ja märksa ilmsem režissööri taotlus on hoiatada, kommenteerida mängleva vormiesteetilise vahu varjus tänast hirmudest ja vägivallast küllastunud ühiskonda. Mõlemad kavatsused paraku ei realiseeru, sest pole ei emotsionaalselt haaravat lugu ega läbitöötatud karaktereid. Antud juhul ei päästa isegi osatäitjate hea ansamblitunnetus ega peaosas särava Paprika Steeni ümberkehastumise metamorfoosid.

„Asendusõpetaja" ei täienda Skandinaavia lastefilmide kullavaramut, ent pretensioonitult stiilse ajaviitefilmina pole see ajaraisk.

DVD-PEEGEL

Vene neegripoiss, kosmonaudi lapselaps

„Gagarini lapselaps" („Vnuk Gagarina", Venemaa 2007, 80 minutit). Režissöörid Andrei Panin ja Tamara Vladimirtseva, stsenarist Natalja Nazarova, operaator Artur Gimpel, produtsendid Bahtiar Hudoinazarov ja Gennadi Ostrovski. Osades Dane Lukombo (Gendos), Gennadi Nazarov (Fjodor), Andrei Panin (Toljan), Natalja Rogožkina (Greta), Sergei Ugrjumov (Viktor Vassiljevitš) jt. Levitab Central Partnership.

Gena Gagarin on lastekodulaps Venemaal. Selliseid on sadu, võib-olla tuhandeid, aga Gena on eriline: ta räägib vene keelt nagu teised hüljatud vene lapsed, aga on mustanahaline neegripoiss ja usub, et on Juri Gagarini lapselaps.

„Gagarini lapselaps" ei ole maailma taustsüsteemis kindlasti midagi ülimalt originaalset: inimvaenulikku lastekodusse sattunud 12aastane neegripoiss kohtab nürimeelset täiskasvanute rutiini, rassistlikku tagakiusamist, teeb hulle tempe, mõtleb enda kohta välja muinasjutulise legendi. Reaalsus on ju masendav. Vaheldumisi on naljakaid ja melodramaatilisi situatsioone, ilmub välja uskumatu ja üllatunud vend, kes poisi enda juurde võtab, raskelt areneb lähedus täiskasvanutega, lõpuks jääb õhku rippuma habras lootus. Kamaluga panustatakse mitmesugust kaasaegset vene olustikku ja huumorit. Film on huvitav just Vene kontekstis. Maailma esimene kosmonaut Juri Gagarin on üks värskemaid Venemaa pühakujusid, üks oluline komponent Suur-Venemaa ülesehitamise tsemendis. Vene-nõukogude *geroi*, kes kogu muule maailmale ära tegi ning esimesena kosmosesse kihutas.

Seega annab filmile, mis mängib kenasti ning realistlikult vaheldumisi kurbadel ja naljakatel klahvidel, kõvasti värvi juurde just konks, et peategelasest vene neegripoiss, kes elab lastekodus, kinnitab, et ta on Gagarini lapselaps. Kusjuures film on südamlik kohati julma võõraviha all kannatava Venemaa kohta, kus ruulivad nõukogudeaegse maiguga pompoosne eneseülistus ja uue aja lihtsameelsed *bojevik*'ud, lausa vanamoodsas inimlikus mõõtmes linateos. Filmi taga nii tegijafirma ühe juhi, režissööri kui ka olulise rolli mängijana on Andrei Panin. Tema ampluaa filmides on jõhkardid, tõsi küll, mõnikord avaneb kareda pinna alt hell süda. Eesti televaatajatele tuttav nägu seriaalist "Brigaad", filmist "Lurjused".

Venemaal sai "Gagarini lapselaps" eriti kuulsaks tänu sellele, et Juri Gagarini tütred Jelena ja Galina kaebasid filmi tegijad kohtusse, nõudes, et filmist tuleb kõrvaldada kõik fraasid ja vihjed esimesele kosmonaudile, sest need ei vasta tõele, ehk põhimõtteliselt tuleb film levist kõrvaldada. Moskva kohtusüsteem andis tütardele õiguse: filmi tegijad eesotsas Andrei Paniniga vabandasid avalikult ja maksid kummalegi tütrele 5000 rubla kahjutasu. Rahasumma on sümboolne, aga põhiline oli Gagarini nimega naljatlenud filmi kõrvaldamine. Tasub ära märkida veel, et Jelena Gagarina on Kremli muuseumi direktriss. Andrei Panin on vintske vend, kes mänginud paljudes filmides ja saatnud palju talle ebameeldivaid tüüpe pikalt, tuntud üle Venemaa. Kuid temagi sai aru, et Putini Venemaal on Kremli muuseumi direktriss, küll Gagarina, vaid juhtiva kliki hääletoru, kellega ei maksa ülbata. Kusjuures, filmis märgitakse ära, et Juri Gagarin külastas 1962. aastal Aafrikat, kus teda tohutu vaimustusega vastu võeti.

"Lurjustes" mängis Panin üht peaosa, diversantide kooli juhatajat 1943. aastal. Tolles filmis saadetakse noored kurjategijad, sõja hammasrataste vahele jäänud teismelised, tihtipeale samuti orvud, kellele määratud surmanuhtlus, diversantide kooli. Jõhker film lastest, kes nii või teisiti saadetakse surma. "Lurjused" tekitas Venemaal samuti palju lõrinat – ei peetud küllalt patriootlikuks. Kui see sai Venemaal MTV Rossija auhinna, siis lavastaja ja näitleja Vladimir Menšov ("Moskva pisaraid ei usu"), ametliku Venemaa poolt akadeemikuks valitud ja ordenitega pärjatud, keeldus auhinda üle andmast, sest "see film solvab tema maad".

Huvilistele võib viiteks öelda, et mõni aeg tagasi oli "Gagarini lapselaps" veel Balti jaama turul müügil. Seal on üks koht, kus müüakse päris avaras valikus vene filme, muusikat ja mänge. Ja Panini kohta peaks ehk veel ära märkima, et ta mängib olulist rolli (Kolja) valmivas vene filmis, mis tehtud Eestiski päris hästi tuntud kaasaegse vene kirjaniku Viktor Pelevini romaani "Generatsioon P" alusel.

Jüri Laulik

Rohkem idas kui Läänes

Nii Karl Ast Rumori kirjades kui lehelugudes kumab vastu pühendumine oma järglastele, Eestile ja lõpuks ka vaimsele kodumaale avaramas mõttes – Euroopale.

Janika Kronberg

„Eesti mõtteloo" sari on jõudnud Hando Runneli koostatud Karl Ast Rumori teise köiteni. Võhik, kelle vaimne silmapiir piirdub kaasaja seltskondliku platooga, võiks seda seika ju imekski panna. Eriti kui ta juhtumisi on märganud sarja 74. köitest „Maailma lõpus" osutusi pooliku haridusega Petseri poisile, kellest Eesti ajal sai Toompea mees ja hiljem maapagulane. Kõik see on õige, õigustatud on ka kahtlused. Ent tasub meenutada, et pühendumise kirjandusele valinud, hiljem akadeemikuks tõstetud ja seejärel maapõhja mõnitatud nooreestlane **Friedebert Tuglas**, Ast Rumori ea- ja saatusekaaslane temagi, oli samasugune lõpetamata gümnaasiumiharidusega visa iseõppija vangipõlve ja 1905. aasta järgse maapao kiuste. Ast Rumor võnkus kogu elu kirjanduse (ja ajakirjanduse!) ja poliitika vahel, pidades esimeses küll end diletandiks, kuid luues ehedalt meelelist proosat ja olles lühikeseks ajaks valitud koguni toonase Eesti Kirjanikkude Liidu esimeheks. Poliitikuna seevastu tegutses Ast Rumor pidevalt, tõustes H. Treffneri kooli ajal põrandaaluse põlvest Eesti Vabariiki loovaks juhtivaks sotsiaaldemokraadiks, riigikogu saadikuks, ministriks ja viimaks ka diplomaadiks. Kirjandusele poliitiliselt pineval perioodil muidugi aega kuigipalju ei jagunud ja nii ongi tema loomeloos 1929. aastast kuni 1950. aastate alguseni „puhta" kirjanduse osas lünk, millesse küll asetub rohkesti ajakirjanduses ilmunut ja neli reisiraamatut. Neist kolmeosaline „Palava päikese ja fanaatilise usu maal" ilmus aastatel 1930-1931 paarikuise Tseilonis ja Lõuna-Indias reisimise järel, „Allah ja ta rahvas" (1936) pärast kaheaastast Marokos elamist. Ruturaamatud, öeldakse nende kohta vastse kogumiku lakatekstis, ja see on õigesti öeldud. Sest Ast Rumori neil aastail rahutu ning paigast paika kulgev nomaadlik eluviis eriti ju süveneda ei lubanud. Ja kiiresti kirjutama kannustas ka reisidel paratamatu rahavajadus.

Või siiski – jõudis ta süveneda ja näha asjade kaasaegse pealispinna all mineviku sügavust? Lugude sisuline kvaliteet rahutuse all kannatanud nähtavasti pole, sündmustes nähakse enamasti põhjuse-tagajärje seost ja kergitatakse katet mineviku eest. Sisemine põlemine ning kirg humaansete ja demokraatlike aadete vaimus, mis kirjanikusulega ja samas poliitilisele vaatlejale alati läbivalt iseloomulik, pakuvad aga adekvaatset vastukaalu Euroopas ja mujalgi tollal toimunud käärimistele, mis viimaks viisid II maailmasõja puhkemiseni.

Just sellest peamiselt kodust kaugel ja enamasti reisides kulgenud ajast pakub läbilõike ka „Lääs-Ida-Lääs", koondades valiku aastail 1934–1940 ilmunut ja lisades sekka väljavõtteid erakirjadest Tuglasele ja kodustele. Kodumaal viibis Ast Rumor neil aastail vaid mõned päevad ja eemalolekuks oli peale kirjaniku rännukire ka väline tõsiseltvõetav põhjus, millele heidab valgust eelmise köite viimane ja 1955. aastal esmailmunud essee „Demokraatliku Eesti loojakul". Nimelt oli Ast Rumor veendunud, et üksnes **Konstantin Päts** suudab vapsidele „päitsed pähe panna" ja, astudes sammu kriitikavaba kokkulepluse teele, rikkus oma partei distsipliini.

Igati ebamugavaks muutunud olukorras oli niisiis tegemist vabatahtlikult valitud maapaoga. Uudishimuliku inimese jaoks – ja seda Ast Rumor kahtlemata oli – tähendas lahkumine kodumaalt aga vaatevälja avardumist, ja seda mitte ainult tema enda jaoks. Ajakirjanduses serveeriti seda avaliku elu tegelase lahkumist kodumaalt delikaatselt kui vajadust puhata ületöötamisest ja pingutusest: „Ainult lõunamaa päike võis teda päästa. Ja Maroko päike ongi tema päästnud. Prantsuse pehme kliima ja viinamarja mahl aitavad endise vitaliteedi tagasi anda". Ent ka sapistest karikatuuridest ja kommentaaridest polnud päästu, eriti vapsimeelsete leerist. Kuid tema kogemust said lugejad nautida nii toona kui saavad ka nüüd – vaheldusena tänapäeval ajakirjanduses laiutavatele turistlevalt pinnapealseile ja üksnes olevikku hoomavaile kirjutistele. Ei raatsi siin jätta tegemata ka üht päevakohasena kõlavat märkust. Oma pikimaks reisiks, mis ulatus kuni Hiinasse ja Jaapanisse, sai Ast Rumor Eesti Kultuurkapitalilt 1500 krooni, mis oli tollal vägagi arvestatav, ehkki selliseks rännuks sugugi mitte piisav summa. Raamatut tõendusmaterjalina käes hoides ei pea me seda eraldist ju ometi takkajärele kahetsema!

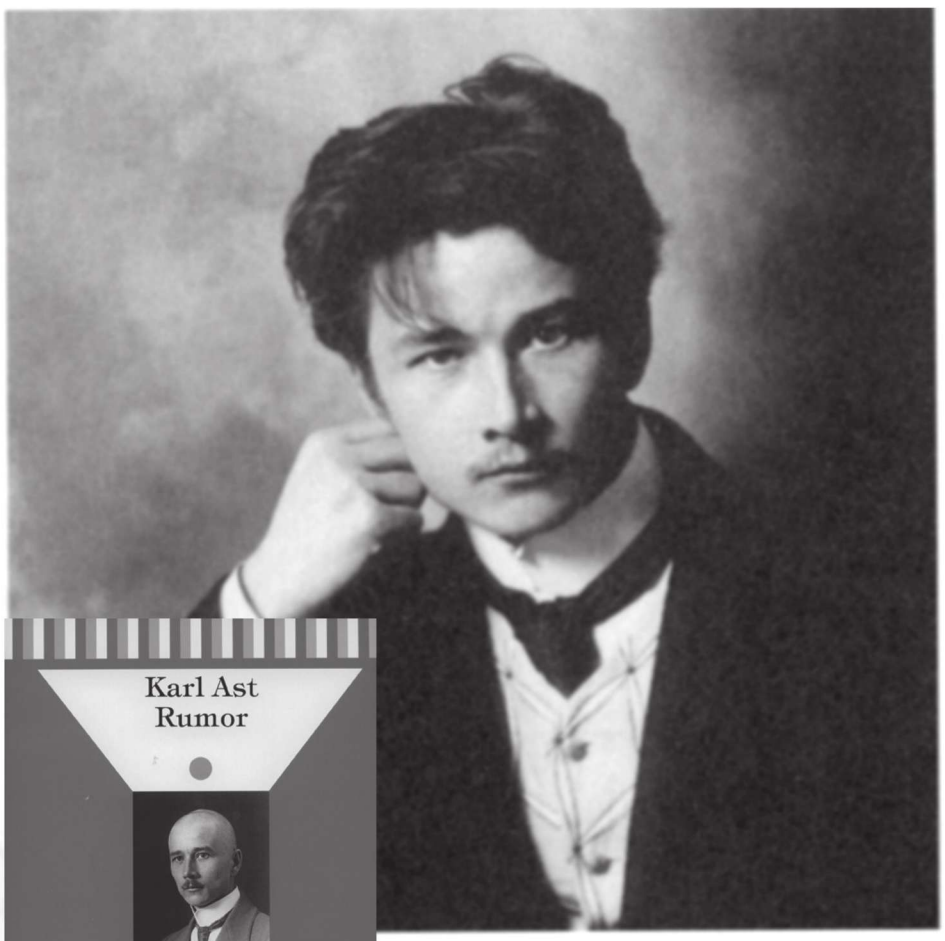

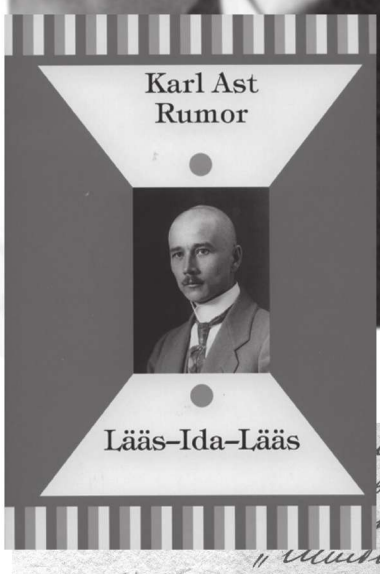

Karl Ast Rumor, Lääs-Ida-Lääs. Ilmamaa, 2008. „Eesti mõttelugu", nr 81. Koostaja Hando Runnel. 383 lk.

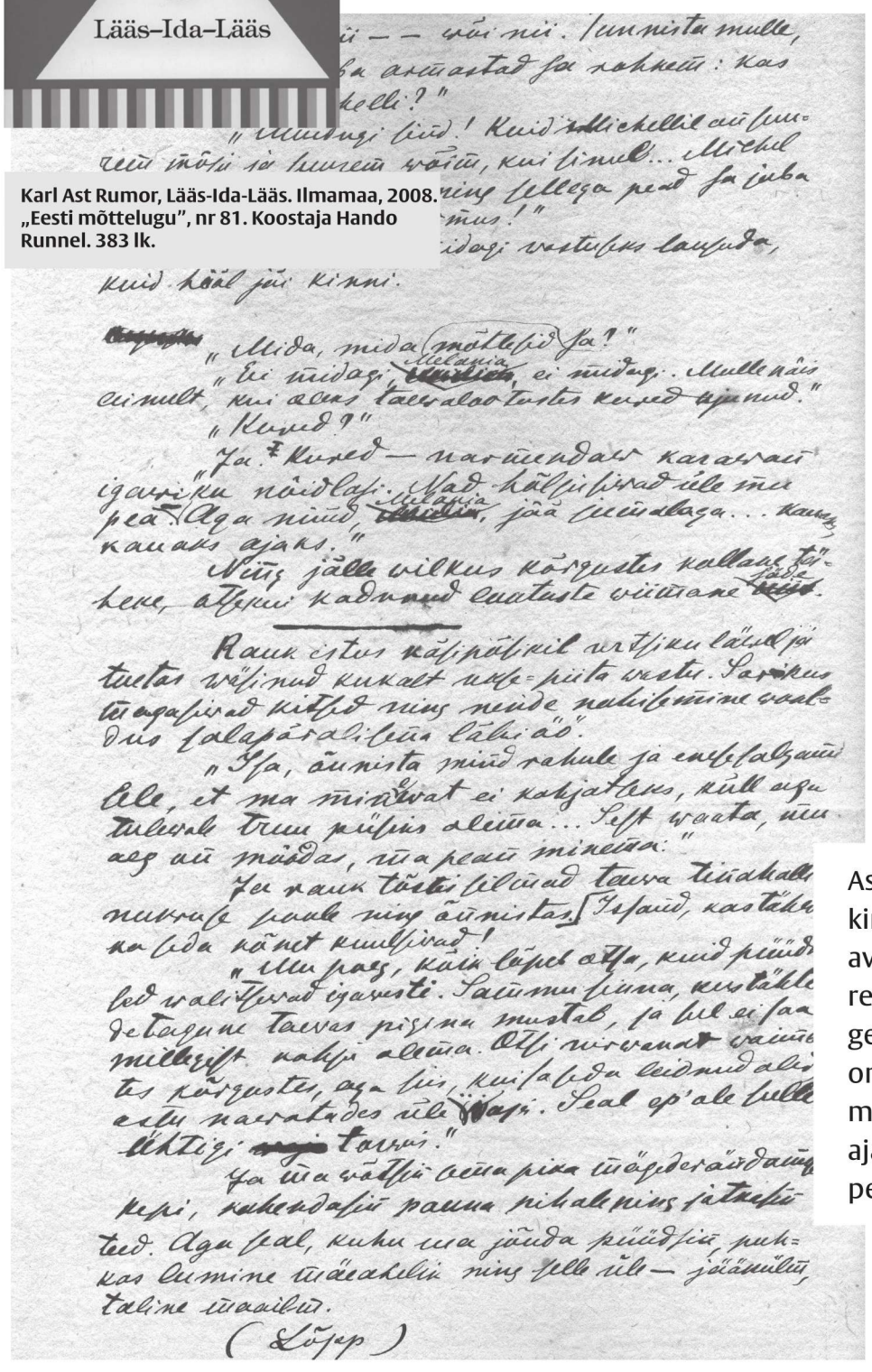

Karl Ast Rumori autograaf raamatust „Käsi kirjutab". Eesti Kirjandusmuuseum, 2003.

Neil rännuaastail kujunes Ast Rumoris välja maailmakodaniku hoiak, milleks eeldused olid tal küll varemgi. Samas ei takistanud süvenemine võõrasse kultuuri, mida Maroko ja Tseiloni puhul, kus pikemalt viibitud ja mida korduvalt väisatud, koguni otsesõnu armumiseks nimetatud, teda ka rahvuslaseks jäämast. Nii kirjades kui lehelugudes kumab vastu pühendumine oma järglastele, Eestile ja lõpuks ka vaimsele kodumaale avaramas mõttes – Euroopale.

Rännates neissamus paigus, kus omal ajal Tuglas, kirjeldades samu linnu ja kohti, astub Ast Rumor sammu edasi ja sügavamale. Juba mõnepäevase Marokos viibimise järel lisab ta Tuglasele saadetud kirja ka paar rida otse Elole – ent vaevalt need ka Tuklal enesel lugemata jäid: „Kui ma siin juba hulk muljeid olen kogunud, siis kirjutan Sulle kord pika ning huvitava kirja. Praegu olen ma veel liig värske sel maal ega söanda Sind enda poole võõrsilegi kutsuda. Tuglas on seda maad liialt eurooplase silmiga vaadelnud. Ma katsun võtta seda vahenditult. Kas see õnnestub, ei tea".

Ja see õnnestub. Erinevalt Tuglase isiklike kogemuste vähesust – Tuglas viibis Marokos vaid paar nädalat – kompenseerivast raamatutarkusest kõnelevad Ast Rumori reisikirjades tõesti vahetu kogemus ja elulised tähelepanekud, millele geopoliitiline eruditsioon lisandub enesestmõistetavalt. Samas küll tunnistab ta vana hea sõbra, ea- ja kunagise võitluskaaslase Tuglase pioneeristaatust Maroko suhtes Eesti ja eestlaste jaoks. Lisaks paariaastaseks venivale Marokos viibimisele on tal ka muid eeliseid Tuglase ees araablaste ja beduiinide looride varju pilguheitmisel. Marrakechis, kus Ast pikemalt peatus, elasid juba sinna aukonsuliks nimetatud ja arstiametit pidanud **Rudolf Peets** ja **Leonora Peets**, tänu kellele avanesid mõnedki uksed, mis läbikäigul peatuva eurooplase ees muidu jäänuks suletuks. Samas jagus Ast Rumorile ka sõltumatut autoriteeti ja tuntust: kui ta Marrakechi turul eesti võid müüa üritas, sai ta kohalikelt araablastelt hüüdnimeks Mul-Septa ehk Või Isand.

Ast Rumori kirjutised avardavad nii eesti reisikirjandust geograafiliselt kui ka omaaegse maailma mõtestamist ajaloolises perspektiivis. Võtame esmalt geograafia ja püüame rekonstrueerida tema nende aastate rännakuid. Marokost Euroopasse naastes ETA esindajana Pariisis, seejärel Genf, Belgia, Berliin, 1937. aastal Austria, Ungari, Bulgaaria, märtsis Kreeka, mais Rooma, aasta lõpus Egiptus ja Palestiina, 1938. aastal Hiina, Indo-Hiina, Jaapan, ja taas Tseilon, mis on peaaegu kodu, ja muidugi veel kord Maroko. Enamikust neist maadest on ka raamatust lugeda, kuid lisa pakub ka tihe korrespondents. Ning samas jääb silma, kui palju pööras Ast Rumor ka Euroopa sündmusi kajastades tähelepanu Aafrikale ja Aasiale – muidugi eelkõige asumaade ja nendest lähtunud probleemide tõttu. Etioopia valitseja põgenikuna Euroopas Rahvasteliidu nõukogus õigust otsimas, Prantsusmaa rahvuskangelase marssal Lyautey põrmu sängitamine Marokosse, mis ju islami kultuuri kandja-

Ast Rumori kirjutised avardavad nii eesti reisikirjandust geograafiliselt kui ka omaaegse maailma mõtestamist ajaloolises perspektiivis.

na läänepoolseim Aasia, koguni Baltimaadele pühendatud tagasihoidlikule õhtule Pariisis toob ta suurejoonelise paralleeli näite varal, kuidas Läti aukonsul Colombos, sealne rikas singaleesist kaevanduste omanik, laseb Läti Vabariigi aastapäeva puhul ehitud elevantidel läbi linna jalutada.

Neid enam kui 70 aasta eest kirjutatud leheugusid lugedes võime olla üllatunud, kui tänapäevaselt kõlavad tema tähelepanekud provintsliku toretsemise ja tõusiklikkuse aadressil, tänapäevase terrorismi lätete või kultuuride konflikti avamisel, aga ka erinevate religioonide üksteise kõrval rahus elamise kohta. Ast Rumor on ateist küll, ent vahest just seetõttu mitte erapoolik ega kunagi ka ülekohtune. Palestiinas rännates jälgib ja kirjeldab ta kõiki Püha Maa pärast tülitsevaid osapooli, kuulab nad ära ja vahendab lugejale, osutab Lääne omakasupüüdlikule rollile konfliktide tekkes, annab edasi muistset ja kaasaegset ning eneseirooniliselt resigneerub lõpuks moodsas linnas: „Tel Avivil puudub ajalugu, jumal tänatud. Kõikjal tapab turisti muinsus. Siin aga naudime tänapäeva". Ning pole ime, et aimus Euroopas tõusvast totalitarismist ja jagelustest pühapaikade pärast hakkab idanema igatsus säärase rahu järele, mis väljenduse leiab hilise Rumori idamaistes miniatuurides.

Aga see aeg tuleb kogumikku „Lääs-Ida-Lääs" valitud paladest veel aastaid või isegi aastakümneid hiljem. Üks on aga selge. Et raamat kajastab neid sündmusi ja meeleolusid, mis pikkamööda ja saatuslikult valmistavad ette pinda kodusest maailmajaost Euroopast lahkumiseks. Ilmne on ka see, et Ast Rumor suutis juba siis oma rohke maailmakogemuse toel mõtelda euroopalikult, ettehaaravalt ja globaalselt. Vahest liigagi kirglikult ühe tavalise poliitiku kohta. Kuid ärgem unustagem, et ta oli ju kirjanik. Ja siin meenub mulle ühe vana sõbra, New Yorgi lähedal elava **Kalle Vellenurme** jutustatud seik. Omavahelises vestluses oli Karl Ast talle kord 1960. aastail öelnud, et Eesti Vabariigi lõpus oli Eestis ainult 21 eestlast, kes oskasid globaalselt mõelda. Ei tea, kas ta mõtles ja ütles seda irooniliselt, kas ta ka ennast nende hulka arvas, kuid targu ta kedagi nimepidi ei loetlenud.

Nii see igatahes oli olnud.

Õiendagem siin siiski üks raamatu lakateksti Ikka Ilmamaa nimemärgi taha varjunud autori väike faktiviga. Jah, Karl Ast ei allunud Varese valitsuse korraldusele ega naasnud 1940. aastal kodumaale. Kuid Rootsist ei läinud ta mitte New Yorki, vaid läbi tollal Põhja-Soome sadama Petsamo ehk praeguse Petšenga otse Brasiiliasse, olles seal Rio de Janeiros konsuli ametis kuni 1958. aasta 30. aprillini. Aga see on juba järgmise köite teema.

Mõtteloo sarjas teise köiteni jõudnud kodanik Karl Asti raamatu kaanefoto ilmutab küpsust. Meenutagem eelmist ja võrrelgem: mässumeelne ja kahupeast alla kulmukarvadeni kaarduv juuksesalk, selge, kuid veidi jultunud, ent samas ka kurblik pilk ja tärkavad vurruudemed on asendunud natuke Adsonit või Gailitit meenutava soliidselt paljaks aetud pealae ja esindusliku lipsu ja pintsakuga – nagu rahvasaadikule kohane. Näib, nagu oleks kaanefotode valikul silmas peetud Eduard Hubeli omaaegset tähelepanekut Karl Asti 50. sünnipäeva juubeliartiklist. Või on see siis nii universaalne ja paratamatu: „Kuigi tal metsikud juuksesalgud enam endiselt silmi katma ei kipu (selle nooruri tunnuse puudumist märkab vahest ainult mõni ses suhtes paljunõudlik tütarlaps; aga aimates Asti vulkaanilist vitaliteeti unustab sellegi) hõõgub tema silmis endiselt elulust ja teotahe".

Oodakem siis ka kolmandat köidet mitte põrmugi oma pilgu erksusest ja sule täpsusest kaotanud vanahärralt, olgu siis eakohane kaanefoto üles võetud Rio de Janeiros, Montrealis või New Yorgis.

Võimalus on olemas

Kui rääkida ükskõik millise kirjastajaga, saab päris kiiresti selgeks, et väärtkirjanduse avaldamine pole tulus. Seda siiski tehakse ja see tuleb ikka eelkõige soovist lugejate maailmapilti avardada, mitte vastupandamatust ihast kiiresti rikastuda.

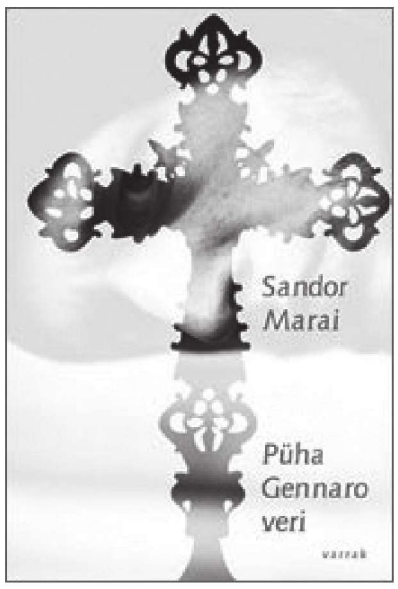

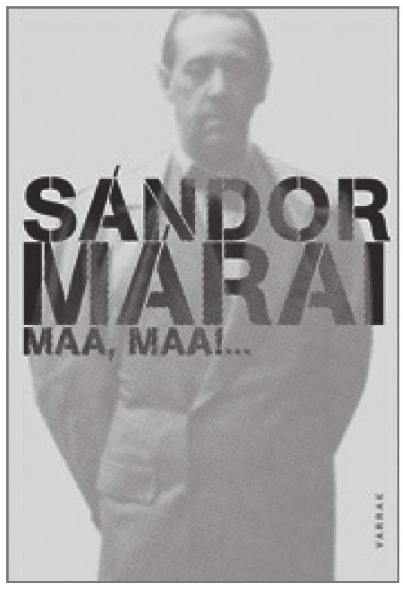

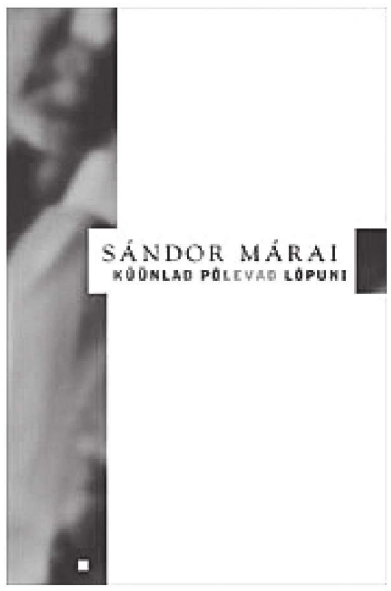

Krista Kaer:„Mind huvitab väga, mitu Sándor Márai raamatut me veel peame välja andma, et eesti lugejad tema väärtust mõistaksid?"

Krista Kaer

KIRJANDUS 13

Tõlkekirjanduse võimalus muuta mentaliteeti

Nii nagu kipuvad suurtest kirjanduspreemiatest meie kultuurimeedias tähelepanu saama vaid ingliskeelse maailma omad (erandina Nobeli preemia), nõnda kipuvad ka meie tõlkekirjanduse riiuleid poodides ehti- vaid ingliskeelsete autorite preemiaromaanid.

Peeter Helme

Eesti keelde tõlgitava

Vastuseks Peeter Helme artiklile „Tõlkekirjanduse võimalus muuta mentaliteeti" (Sirp 22. VIII).

Peeter Helme artiklile ajendas mind vastama see, et olen ise juba kolmkümmend aastat Eesti tõlkekirjandusega ühel või teisel viisil seotud, esiteks kui tõlkija, kelle „isiklik eelistus on jätnud kogu kultuurile oma pitseri", teiseks kui kirjastaja, kes „ei viitsi ega julge lisaks publiku maitse rahuldamisele tegelda selle kasvatamisega".

Kõigepealt tahan öelda, et eesti tõlkekirjanduse pilt ei ole muidugi ideaalne, aga lood pole kaugeltki halvad. Kui alustada väärtkirjanduse kallutatusest ingliskeelse maailma poole, siis Tänapäeva, Pegasuse, Eesti Raamatu ja ka Varraku tõlkesarju vaadates selgub, et päris nii see pole. Tuleks muidugi ka endale aru anda, mida tähendab tänapäeva maailmas ingliskeelne kirjandus. See ei hõlma sugugi ainult inglise ja ameerika kirjandust, vaid sinna alla kuuluvad ka uus-meremaa, iiri, austraalia kirjandus, suur osa india ja pakistani kirjandust, üha suurem osa Aafrika riikide kirjandusest ning viimasel ajal ka afganistani, iraagi, isegi hiina inglise keeles kirjutavate autorite looming. Nii et paratamatult on selle kirjanduse osa terves maailmas üpris suur ning sellest lähtudes on proportsioon Eestis kenasti paigas. Ja kui rääkida ameerika kirjandusest, siis on see pigem ala- kui üleesindatud ning tõlkimata on ikka veel ohtralt olulisi teoseid. Või kui vaadata Pegasuse väikest sarja, siis paigast ära, sest seal on ingliskeelne maailm esindatud üksnes mõne autoriga. Kui vaadata meil tõlgitavat kirjandust, siis on olukord halvenemise asemel hoopis paranenud ja paraneb jätkuvalt. Kuidas seda aga veel ideaalilähedasemaks teha? Kes peaksid olema need inimesed, kes hakkavad andma välja seda uut sarja, ning miks peaksin ma usaldama nende valikut rohkem kui selliste tõlkijate nagu **Triinu Tamm**, **Piret Saluri**, **Edvin Hiedel**, **Anu Saluäär**, **Marin Mõttus** jt eelistust? Hea tõlkija on tavaliselt inimene, kes tunneb vastava maa kultuuri üsna laialt, tal on ettekujutus, millised teosed on seal olulised ning millistel on midagi öelda ka eesti lugejale, ning mingil juhul ei haara ta esimest ettejuhtuvat raamatut lihtsalt sellepärast, et see talle millegipärast meeldib. See, et head tõlkijad on meie kultuuripilti kujundanud, pole mitte meie õnnetus, vaid õnn, sest ma usun, et tänu neile on jäänud ilmumata palju keskpäraseid teoseid, ning ilmunud just need, mis väärivad tähelepanu. Tõlkijate nõuanded on üha väärtuslikumad sedamööda, mida kirjastuskesksem on kirjanduspilt. Ideaaljuhul peavad kirjastajad tõlkijatega ja vastava maa kirjanduse asjatundjatega nõu ning otsustavad alles siis, arvestades ka oma võimalusi. Üksnes tõlkijad praeguse tõlkekirjanduse pilti küll ei kujunda, sest üha sagedamini ei otsustata mitte ilmunud teoste, vaid käsikirjade põhjal ning neid saavad kõik eesti kirjastused elektroonilise postiga iga päev. Lisaks loomulikult pidev suhtlemine agentidega, kohtumised raamatulaatadel ja ka muude maade kirjandust käsitlevad väljaanded. Loomulikult on olemas eksimise võimalus, aga kus seda ei ole. Samal ajal on võimalik mujal maailmas olulised teosed kiiresti eesti lugejani toimetada. Üks asi on agentuuride saadetud käsikirjad, mille puhul on tõesti tegemist enamasti ingliskeelse materjaliga. Teine koostöövorm on väiksemate maade kirjanduse teabekeskused, kust väga lahkelt informatsiooni jagatakse. Ja ka sealt saadud raamatute hindamisel on tõlkijate nõuanded väga väärtuslikud, sest nad on kursis nii vastava maa kui ka eesti kultuuripildiga.

> Minu meelest pole mõtet avaldada raamatuid üksnes selle põhjal, et need on mingi auhinna saanud. Ka auhindu antakse meelevaldselt: see sõltub žürii koosseisust, selle liikmete isiklikest eelistustest ja paljust muust.

Valiku tegemine pole iga kord sugugi kerge, aga minu meelest pole ka mõtet avaldada raamatuid üksnes selle põhjal, et need on mingi auhinna saanud. Ka auhindu antakse meelevaldselt: see sõltub žürii koosseisust, selle liikmete isiklikest eelistustest ja paljust muust. Nii et ka nende puhul tuleb mängu juhus. Samuti peaksid oletatava ideaalsarja avaldajad enne otsustamist siiski tunduvalt rohkem raamatuid läbi lugema, ning siis oleme taas silmitsi isiklike eelistustega ja meelevaldse valikuga. Ja oi kui palju keeli need otsustajad siis valdama peaksid. Aga kes need raamatud siis eesti keelde tõlgiks – kas need tõlkijad, kelle meelevaldseid soovitusi ei saa usaldada?

Nagu ma juba ütlesin, ei ole tõlkekirjanduse pilt ideaalne, aga Peeter Helme pakutud lahendus asja ei paranda. Praegu on asi nagunii tunduvalt paranemas ja suurel määral ka tänu paljude väiksemate kultuuride edendamiseks mõeldud tõlketoetustele. Kui rääkida ükskõik millise kirjastajaga, saab päris kiiresti selgeks, et väärtkirjanduse avaldamine pole tulus. See, et seda siiski tehakse, tuleb ikka eelkõige soovist lugejate maailmapilti avardada ja mitte vastupandamatust ihast kiiresti rikastuda. Tundub, et ka lugejate huvi hakkab pisut avarduma, sest paraku kehtib ka tõlkekirjanduses vana tõde, et hobuse võib ju vee äärde talutada, aga jooma pole teda võimalik sundida. Nii näiteks huvitab mind väga, mitu **Sándor Márai** raamatut me veel peame välja andma, et eesti lugejad tema väärtust mõistaksid? Või mida teha, et **W. G. Sebaldit** ei trambitaks juhmilt mitme meetri sügavusele maa alla? Ja, arvestades lugejate huvi avardumist, tekib ka küsimus, kas peaksime tõesti piirduma Euroopas kirjutatuga. See on minu meelest eesti tõlkevaliku kõige suurem probleem ja selles mõttes oleme nii mõnestki Euroopa suuremast maast vaesemad. Kirjastusi viitsimatuses ja arguses süüdistada pole mõtet, sest kes ikka tahaks järjest raamatuid lattu tolmuma toota.

Üks võimalus hoolitseda selle eest, et suurepärased, raskesti hääldatavate ja võõraste nimedega autorite teosed seal ei tolmuks, on ka see, et raamatutest meedias kirjutataks ja räägitaks. Kaugeltki mitte suvalise või juhusliku valikuga Pegasuse väikesest sarjast ei pruugi paljud lugejad isegi teada. Praegu on raamatuarvustused mõlemas päevalehes kokku kuivanud, Eesti Ekspressi lühitutvustustest pole mõtet rääkidagi. Eesti Raadio teeb tublit tööd, aga jälle kord pean ma kordama, et Eesti Televisiooni jaoks pole kirjandust olemas.

Ja lõpuks Peeter Helmele lohutuseks: asi pole katastroofiline, **Julia Francki** „Keskpäevanaine" on tõlkimisel ja ilmub Eesti Raamatu väljaandel.

Juhan Viiding, eesti luuletaja

Marin Laak

Juhan Viiding on eesti luuletaja, kellest peab kõnelema kogu aeg. Tema tähtsust ei pea rõhutama. Kõik teavad niigi. Ta vajas olemiseks palju ruumi, palju inimesi enda ümber. Teda austati ja armastati sügavalt nendel ülekohtustel nõukogude kümnenditel, mille keskel elades tema luule sündis ja millest mitme nurga alt räägitakse ka täna Tartus algaval konverentsil „Juhan Viiding, eesti luuletaja".

Kultuur on habras, luuletaja sõna on habras aja mängumasinas. Ajalugu on siiani lünklik ja hämar, aeg on libisemas sõrmede vahelt, hakkame unustama isegi lähimineviku meeleolusid ja üksikasju. Kui oluline on aeg luuletaja elus? Vaid mõned luuletajad ajapildi sees on saanud müütilise mõõtme. Kas ja kuivõrd peaks sellele tähelepanu pöörama, kuivõrd on tähendused lugeja prillides, ilu vaataja silmades? „Autor elustub talle omases iginooruses," kirjutas kümme aastat tagasi üks kunstnik siin samas kultuurilehes, protesteerides Autori surma idee vastu. „Nad edastavad omaenese kannatusi, meeleolu, tundeid ja muljeid ning seda tohutut sõnastikku, millest haaran mööda minnes midagi vajalikku"*. Pole kahtlust, Juhan Viiding ON. Tema kirjutusmasin vaikis alles eile, tekstid on juba salvestunud uutele kandjatele. Tähendused täidetakse uuesti, *ravi kestab*. Ent ometi alluvad tema tekstid endiselt ja kahtlusteta autori tahtele. Nii Jüri Üdi kui Juhan Viidingu luule puudutab endiselt seda tulist tuuma, kus tõde on nii tajutavalt lähedal.

Juhan Viidingu luule on tulvil vastuolusid: on püütud oma ajast mööda minna, ometi on seesama aeg tema luulesse pidama jäänud. Nii tema elu kui luule oli põimunud 70ndate ja 80ndate õhustikuga. Juhani koolipõlvekaaslane ja sõber Rein Ruutsoo on meenutanud: „Tema elu kaudu hakkame paremini mõistma ajastut, millesse ta püüdis ennast sobitada ja mida samal ajal ka muuta." Kuid paradoksaalselt, unustades või isegi teadmata midagi sellest ajast, on Jüri Üdi ja Juhan Viidingu luuletused, tema hääl ja rütmid, see eriline „kurb soojus" saanud märkamatult osaks meie omavahelisest igapäevakõnest. Ainuüksi Juhan Viidingu nimigi pingutab keele napiks, paneb häälde, puhastab liigsetest sõnadest. Viidingu tekste laulab ja õpib pähe ka praegune noorus. Ehk sageli teadmatagi, kes on sõnade autor: „Mis on kodu, kus on kodu, kus on kodukoht..."! Juhan Viidingu tundlik ja dramaatiline, justkui pidevas katkemisolekus luuletajanatuur, tema tähendustest pingul tekstid on salvestunud eesti kultuuri süvakihtidesse. See on häälestanud põlvkondi. Jüri Üdi luule on olnud eesti noorte üheks suuremaks mõjutajaks pärast Gustav Suitsu „Elu tuld". Luulerevolutsioon, jäljendajad? Või luulekeel, mis imbub ajatult verre juba esimesel kokkupuutel, allumata tahtele ja küsimata, milleks.

Eestlane ei armasta nutta, talle on omane kõrvaltpilk. Olulisi asju hoitakse eneses, need ilmuvad pigem sarkasmi, valusa huumori, äraspidiste sõnade vahendusel, tõlkija jääb siin allegooriate edasiandmisel hätta. Viidingu luuletuste read hulguvad meis kõigis. Fikseeritud seisundid paari, ent väga täpse reaga. Sõnalised maailmad, mis peegelduvad vastu, sõltumata ajast. Tõlgendusi pole vaja üle sõnastada, kõik mõistavad. Huvitav võiks olla ainult, KUIDAS ta seda teeb. Millised on tema ainulaadsed tekstimoodulid ja siirded, mis teevad meie kõigi tavalisest keelest sõnakunsti, kirjanduse, suure luule.

„Suure tähe kirkus saab selgeks just teiste taustal," kirjutab Mari Tarand oma vastses, Ilmamaa kirjastuses just trükivalgust näinud raamatus „Ajapildi sees. Lapsepõlv Juhaniga". Ometi ei söanda kuidagi nimetada Juhan Viidingut täheks! Ja jumal hoidku, et tema ausammast ei loodaks. Mis materjali valadagi ajalist ja ajatut, õhku, kergust, vaimusädelust ning ometi ülimat, valusat tõsidust. On kirjutatud, et Viidingu luule oli lakkamatu võitlus personaalse ruumi suurendamise, inimliku vabaduse eest. Loodetavasti on Eestis käes aeg, et uuesti mõelda ka nende sõnade tähenduse üle. Kunstniku eetiline südametunnistus ja sotsiaalne baromeeter on ainult tema looming. Luuletajalt ei saa NÕUDA manifestatsioone ja osalemist tänavarahutustel, tema avalik pöördumine saab olla ainult tema luule. Kõik, mida ta tahab öelda, on kirja pandud tema tekstides. Selline oli ka Juhan Viidingu, *eesti luuletaja* usutunnistus, kui ta *laule küsis ülevalt*.

Mari Tarand kirjutab:„Juhan palus mitte unustada, et kõik inimesed on oma parimail hetkil poeedid ja oma halvimail on nad lihtsalt inimesed. /---/ Luules on see, kes nad tahaksid olla oma parimail hetkil". Eesti Kirjandusmuuseumi ja Tartu Ülikooli Raamatukogu ühine väljapanek raamatukogu konverentsisaali fuajees tutvustab mõlemaid. Näitus on avatud 30. septembrini.

* vt Ly Lestberg, Kunagi sureva Autori mõte. Sirp 15. V 1998, lk 9).

Ene Mihkelson, Viivi Luik, Debora Vaarandi, Juhan Viiding.

VII kirjanike kongress 5. – 7. IV 1976. aastal. Vasakult Joel Sang, Jüri Üdi, Mati Unt.

Kirjanike liidu üldkoosolek 1977. aasta oktoobris. Esiplaanil Juhan Peegel, taga Andres Ehin ja Juhan Viiding (foto: Elmar Köster).

3X EESTI KIRJANDUSMUUSEUM

Konverents

„JUHAN VIIDING, EESTI LUULETAJA"

Reedel, 29. augustil
Tartu ülikooli raamatukogus (W. Struve 1)

Kell 11 avamine
I paneel, juhatab Arne Merilai
kell 11.15–11.45 Elo Viiding,
„Juhan Viidingu eitamine"
kell 11.45–12.15 Rein Ruutsoo,
„Noor Juhan Viiding"
kell 12.15–12.45 Mihkel Kaevats,
„Juhan Viiding: artistlikkus väljaspool lava"
kell 13 Mari Tarandi mälestusteraamatu
„Ajapildi sees. Lapsepõlv Juhaniga" esitlus
(kirjastus Ilmamaa)

Kell 14–15 lõuna

II paneel, juhatab Mart Velsker
kell 15–15.30 Hasso Krull,
„Lapsena televisioonis"
kell 15.30–16.00 Andres Langemets,
„Pauside vajadus: luuletamine kui rääkimine,
aga ka laulmine ja vaikimine"
kell 16–16.30 Arne Merilai, „Üdi siirdamine"
Kell 16.30 kohvipaus

III paneel, juhatab Joel Sang
kell 17.00–17.30 Mart Velsker,
„Juhan Viidingu teisitiolemine"
kell 17.30–18 Kersti Unt, „Taustapilte segastest
seitsmekümnendatest"
kell 18.00–18.30 Doris Kareva, „Tühi tool"

Laupäeval, 30. augustil Tartu Kirjanduse Majas (Vanemuise 19)
I paneel, juhatab Janika Kronberg
kell 12.15–12.45 Joel Sang,
„Krauklis ja Ivan Orav"
kell 12.45–13.15 Laura-Madleen Vaarik,
„Jüri Üdi Krauklise-luuletused
psühhoanalüütilise pilgu läbi"
Kell 13.15 kohvipaus
II paneel, juhatab Janika Kronberg
kell 13.30–14 Marja Unt,
„Juhan Viiding ja 1970. aastate luuleüdi"
kell 14–14.30 Jaan Kivistik,
„Jüri Üdi, seitsmekümnendate sentimentalismi
pühamees"

Korraldajad:
Eesti Kirjanike Liidu Tartu osakond,
Eesti Kirjanduse Selts,
Eesti Kirjandusmuuseum,
Tartu ülikooli raamatukogu

K-LUULET

Maarja Kangro, Mart Kangur, Lauri Kitsnik, Katja Koort, Hasso Krull, Kalju Kruusa

Kui kirjutaks iga õhtu luuletuse. Nii ma polegi teinud. Viimati kuskil kümme aastat tagasi. Need olid kõik nii lühikesed. Ja ma isegi ei tea, kas olin siis õnnelik. Õnnelikum nende kirjapandud sõnade võrra. Sellest kivist kergem. Aga ma mäletan, et võisin olla õnnelik küll. Nii palju mõtteid oli, mis ennastki üllatasid. Ei võrrelnud end toona teistega. Või kui, siis ainult soodsas valguses. Valguses. Meenuvad üsna üürikesed haikud. Sellest, kuidas jaanipäeva paiku sulgpall lendab hämarduvasse –siiski! – suvetaevasse ja kaob vaateväljast. Tolle luuletuse all oli üks kriips. Valge kriidiga valgel paberil. Aga ma mäletan palju ka hilisemast ajast. Seda, kuidas H. ja J.-ga istusime hilja öösel Rõuge köögis, ja mina oma rumaluses püüdsin kritiseerida vigurdamist luules. Et milleks mängida kirjapildiga ja siiretega jne. Ja et miks kirjutada Reformierakonnast. Nüüd ma vist tean paremini, aga samas ei tea enam midagi. Ei oska enam midagi arvata. Mingi õelus ja kibedus on endiselt alles. Millal neist pääsen? Kas alles siis, kui järgmine kord istume seal köögis. Kui järgmine kord vahime taevasse, mis Eestis juunikuu lõpus päris pimedaks ei lähegi.

KUNSTI LÜHILUGU
Peggy Guggenheimi muuseumi
palavas aias Veneetsias
seisab Anish Kapoori skulptuur,
tumehall graniidist tahukas.

Halli graniidi sisse on raiutud
kaks nõgusat sõõri,
mis on lihvitud
siledaks ja süsimustaks.

Tumepruun mees heledas särgis,
võimalik, et Kapoori kaasmaalane,
küsib, kas see on peegel.
„Maagia. Meister, ma ütlen."

Mees vaatab end nõgusast sõõrist:
kaugelt paistab nägu laiem,
totakas, ja lähedalt pisem.
Ta hakkab naerma ja torgib veel.

„Näe! Näe." Ta vangutab pead,
naerab ja koogutab
suurte sõõride ees.
Lõpuks tõsineb ja pöördub.

«See ajab südame pahaks.
Pea hakkab ringi käima.
See ajab oksele, boahhh!»
Ja siis ta läheb.
•

Korraks on toas päikest.
Ainult korraks oled sina
kuldses tolmupilves
nagu too õigeusklike pühak,
kes palju kannatas.
Tundub, et sind on rohkem kui üks.
Tundub, et see kõik on kord juba olnud.
Täna või homme
paarikümnemiljoni aasta eest
sa juba vaatasid mind pilguga,
mis oli nii karm ja nii kurb
samal ajal.
•

Joon kuuvalgel ööl oma varjuga veini.
Vari on pikk ja siksakiline,
ulatab üle põranda otsekui ürgvesi,
voogab ja tõstab koos minuga klaasi.

Telefon heliseb. Võtan vastu: „Nüüd
kuula mind vahele segamata. Eile oli su hääl
kalk. See ongi meie erinevus: sina põlgad
inimesi, sa suhtud nendesse üleolevalt..."

Vari lööb võnkuma. Kostab lühike piiks,
siis on vaikus, vein voolab klaasi
nagu Marduki veri, siis kui see mõrtsukas
ükskord maha on löödud.

Telefon heliseb. Joon oma varjuga veini.
Vari on pikk ja siksakiline,
ulatab üle põranda otsekui ürgvesi,
voogab ja tõstab koos minuga klaasi.

PUNANE TULI, KALLISKIVI
Ta pidurdab ja taipab
palavikus, et see see ongi.
Punane tuli, oo kalliskivi!

Revolutsiooniline veri, mis
ahvatles tedagi, põleb nüüd siin.
Punane tuli, oo kalliskivi!

Võrdsus ja vendlus hõõguvad
lõpuks ülemaailmses rahvarubiinis:
punane tuli, oo kalliskivi!

Niimoodi luuakse maailma:
enne on jaa ja siis tuleb ei.
Punane tuli, oo kalliskivi!

„Kui me kõik koos foori taha
seisma jääme, näib peaaegu,
et te armastate mind ja mina teid!"

Küllap on ta jälle purjuspäi roolis,
maailma värviline artikulatsioon
ajab nutma, ja ta võtab kohalt.

TÄNAPÄEVATEHNIKA
arvutidki on mänguasjaks muutunud
ma pean manguma ja meelitama
et nad vahepeal ka tõsised oleksid
natuke tööriista moodi

igal pool hüplevad ja plõmpslevad
mingid värvilised pallikesed
plõnksavad mingid mullikesed
kogu aeg mingi isetegevus käib

ma ei jõua isetseva arvuti tagant
suvandeid kustutada ega ta järelt koristada
nii palju kui ta läbustada jaksab
mul on neist kõrinatest kõrini

alati kui mul tuleb tegemist teha
igasuguste asjatuks muutunud
uusimate jubinatega ja pluginatega
haarab mu käsi tuntud hääduses

otstarbekohase kiviaegse kirve järele
•

Kõik inimesed on rasedad, rääkis Diotima,
rase on nende keha, ja rase on nende hing,
oi kuidas nad kõigest väest tahavad sünnitada.
Ilu on sünnitamine. Sünd ongi ilus.

Nii rääkis Diotima Sokratesele. Sokrates rääkis
sama juttu Agathoni peol, seda kuulis
noor Aristodemos, ja rääkis hiljem edasi
Apollodorosele, kes rääkis oma sõpradele.

Väike Platon mängis õues põrnikatega.
Kust tulevad kõik need põrnikad, mõtles ta,
kas äkki ühest hästi suurest põrnikast
üleval taevas? Keda meie ei näe?

Õhtuks oli emme ta tuppa magama viinud.
Agathoni juures algas pedede pidu,
ja et keegi ei jaksand enam juua, hakati arutama:
räägime täna armastusest. Räägime ilust.

MU SISEMINE VEENDUMUS
mina olen täiesti kindel
nagu padja sees suled
ja topise sees saepuru
on inimese sees karvad

kahtlematta inimene on
teda täitvaid ja toetavaid
krussis ja keerdus karvu täis
kotilaadne moodustis

karvade üle käiva naha
hellematest kohtadest nagu
pealagi kaenlaalused jalgevahe
pungitab alatasa karvaotsi

karvad on lausa käega katsuda
neid saab alati maha ajada
naksata kärpida pügada
seega karvu ei saa eitada

olen ses sügavalt veendunud
Meeleheitlikult vältides
võõra kleepumist
oma keha külge,
oma vaimu.

Meeleheitlikult päike,
meeleheitlikult suvi
möödub, ritsikad lasevad
edasi, sõjamehe unistustel
pistab küljes.

Meeleheitlikult ojake,
meeleheitlikult sillake
ta kohal, kohe-kohe lagunev,
puu väsib, kuivanud puu väsib,
õunapuu sureb püstijalu.

Meeleheitlikult rõõmus,
mõnus, tore ja kihvt
lihtsalt vaadata leppa
varjamas vaadet,
kuulata maamesilast
ähvardamas kardina triipe
oma suminaga,
vaikust.

HAUGI MÄLU
kui imelik kui ilmelik
otsekui läbi une otsekui läbi udu
nagu midagi meenuks nagu
mäletaksin midagi
aga ei mäleta
ei ikkagi jah mäletan ei ikkagi
midagi tuleb meelde otsekui läbi une
otsekui läbi udu ma mäletan mäletan
kas see mida ma mäletan
on mu elu
või midagi muud midagi
hoopis muud nagu vaataksin
veest üles õhku sinna kust tuleb valgus
kas näen või mäletan
kas mäletan või näen
tule taevas appi

ma ei mäleta
ega näe
nende erinevust
•

Sillal on jahe.
Lepad
ja mina
ja väsinud päike
katkiste pilvede taga.
Maailm on topelt.
Tumedas vees
lepa leht
lendas mu näost mööda
ja maandus mu näole.
Maailm lõi virvendama.
Kumb neist kahest?
•

ma panen need sõnad su ette
nagu punase vaiba
haavatud härja ette
nagu kingid ja annid
ahne lastekarja ette
nagu kulla, viiruki ja mürri
tühja peldikusse
nagu väga puhtad käed
vee ja seebi ette
nagu kaelamurdvad trikid
kaelkirjaku ette
nagu ülistuslaulud
egoisti ette
nagu õrnad puudutused
kiirrongi ette
nagu kallistused
laternaposti ette

võta need sõnad ja hoia neid
nagu sindki on hoitud
nagu sitta pilpa peal

ja ära unusta
et mitte keegi teine
sinu järelt ei korista

Tippteosed ja väärilised tegijad Birgitta festivalil

Tiiu Levald

BIRGITTA FESTIVAL 8. – 17 VIII. Giuseppe Verdi Reekviem ja Benjamin Britteni kammerooper „Kruvi keere" Pirita kloostris 14. VIII ja 15. VIII.

Muusika- ja tearihuvilised said **Birgitta festivali** raames Pirita kloostri seinte vahel jälgida Giuseppe Verdi Reekviemi (14. VIII) ja Benjamin Britteni kammerooperit „Kruvi keere" (15. VIII). Esimeses teoses olid solistideks **Aile Asszonyi**, **Annely Peebo**, **Juhan Tralla** ja **Ain Anger**, kooriks **Latvia** Lätimaalt ja meie **ERSO**, dirigendiks festivali hing **Eri Klas**. Seega oli kogu koosseis sama mis möödunud aastal, välja arvatud Ain Anger bassipartiis.

Nii nagu ei ole võimalik astuda kaks korda samasse jõkke, nii pole ka olemas identseid ettekandeid muusikas, mis sest, et põhikoosseis sama. Ja kindlasti pole ka mina kui kuulaja sama. Seekordne ettekanne oli oma dramaturgilise kirega kuidagi eriti hästi individualiseeritud. Iga solist lisandus äärmiselt omanäolise tundeeluga ja samas pole eelnevast meelde sööbinud nii ühtses südametukses kokkukuuluvustunnet ansamblites.

Verdi Reekviemis valitses kirglikkus

Lummavas *pianissimo*'s algas orkestrilt ja koorilt Verdi Reekviem, sellele järgnes õudust tekitav *Dies irae* – kogu „viha päeva" plahvatuslik *fortissimo* mõjus äärmiselt aktuaalsena tänase päeva sündmuste kontekstis! Ain Angeri süvenenud ja kogu õudust väljendav tooniandmine lõigus *Mors stupebit* läks üle Annely Peebo sugestiivse, mahlaka kõla ning vabalt välja lauldud kõrgustega kujundatud *Libera scriptus*'es. Järgnevale valulisele *Quid sum miser* teemale andis Aile Asszonyi imeline *pianissimo* kogu iseloomu aluse. Siin sai lausa õndsustundega tajuda, kuivõrd ühtses hinguses musitseerisid lauljad ning neile sekundeeriv fagott. Latvia koori bassirühma massiivne ja sealjuures tämbrit säilitav kõla *Rex tremendes*'es raputas üdini läbi. Uskumatult põhjapanev oli Annely Peebo kõla tihedus *Recordare*'s, sellele liitus Aile Asszonyi värvirohke *pianissimo*'ga. Küll aga kuuldusid seekord mitmeski numbris mõningased ootamatud ebakõlad tema lauldud *fortissimo*-fraasides – kas ehk soovist olla liialt dramaatiline? Selge on ju see, et tegemist on äärmiselt suure sisseelamisvõime ja tundliku artistiga ning sellest johtuvalt võib ilmselt vahetevahel kaduda mõõdutunne.

Juhan Tralla *Ingemisco*'s oli tõesti süütundest kantud ohet ja tema kaunis kantileenne fraas tõi kuulajani kõik, mis autor öelda tahtnud. Ain Angeri *Confutatis* oli lauldud veenva omapoolse suhtega „kõik süüdlased on äraneetud": teema joonistus selle täisväärtusliku ja tämbririkka bassipärasusega fraseerimises ja seda kõike kandis mõistagi ka mõtestatus. Samuti *Lacrimosa* pisaratest tulvil leinalises ansamblis lummas Ain Angeri ja Annely Peebo ühtses veretukses liikumine.

Offertorium algab jällegi kvartetiga, milles vahest eriti eredalt kuulda Verdit kui ooperiheliloojat – siin on sarnaseid intonatsioone näiteks „Aida" ansamblitega ning seetõttu kutsub see ka lauljaid kujundama paljutki ooperlikult. Imeline *Agnus Dei* soprani ja metsosoprani duetina on alati olnud üks lummavamaid hetki selle teose ettekandes. Raske on vist ületada neid mudeleid, mis kõlanud maailmastaaridelt ja näiteks ka meie Mare Jõgevalt ja Urve Tautsilt aastaid tagasi. Seekordne ettekanne imponeeris kõigepealt oma väljapeetud tempoga ja häälte sobivus garanteeris peaaegu ideaalilähedusele.

Lux aeterna on selles teoses üks kapriissemaid numbreid: nõuab see ju muusikuilt ja eriti lauljailt, kes juba üle tunni pidanud äärmiselt kontsentreeritult meeleolus olema, väga filigraanset häälekäsitlust igas dünaamikas ning äärmiselt terast kõrva harmooniamängudes *a cappella* lõigus. Vaatamata väikestele intonatsiooniviperustele, suudeti aga siiski säilitada osa põhitoonus.

„Kruvi keere" oli fantaasiaküllane juba oma väliselt vormilt. HARRI ROSPU

Libera me's oli Aile Asszonyil leitud hea dramatism häälevärvis ja veel kord tuli tunnistada, kuivõrd hea dramaturg on Eri Klas! Tema mõõdutunne ja solistide, koori ning orkestripillide omavaheline ühes veregrupis hoidmine on lausa fantastiline: kõiges valitseb loogika ja, mis kõige olulisem, kirg, milleta Verdi ei tunnistanud ühtki takti oma loomingus.

Ei puudutanud teadlikult tantsutrupi **FINE 5** osalust selles ettevõtmises. Kuulun kindlalt nende hulka, kes ei vaja nii religioosse teose puhul visuaalset illustratsiooni. Usun, et ka lauljatel oleks palju kergem olla vajalikus atmosfääris, kui nad ei peaks edasi-tagasi liikuma ning kõigele lisaks ka seda „põrgutossu" sisse hingama. Niigi ei soosinud nimetatud õhtul ilmataat üritust: kuulajaid ja raadiosalvestust segas tuulepoiste päris agar möllamine ning võib vaid oletada, kuivõrd probleemne oli lauljail selles tõmbetuules kaitsta oma põhivara, häält. Kõike sada arvestades tuleb veelgi kõrgem hinnang anda nii solistidele, koorile kui orkestrantidele.

Britteni kammerooper „Kruvi keere"

Hoopis erinevasse maailma viis järgmisel õhtul Benjamin Britteni (1913–1976) ooper **„Kruvi keere"**, Piperi libreto aluseks Henry Jamesi samanimeline novell. Lavastaja, lavakujundus ja kostüümid olid Tšehhimaalt: **Jiří Nekvasil**, **Zuzana Ježková**, **Klára Fonová**, valgus **Ainārs Kabucis** (Läti) ja **Olev Luhaäär**, dirigent **Lauri Sirp**. Tegelased olid Liisi Kasenõmm, Heli Veskus, Aile Asszonyi, Oliver Kuusik ning lapsed Heldur-Harry Põlda ja Hanna-Liisa Kappel (tummades rollides Mario Kartezi ja Anett Demjanov). Orkestriks kammerorkester koosseisus Õun, Kallasmaa, Sepalaan, Altmanis, Erikson, Hertz, Peäske, Metsamart, Matveus, Laas, Eensalu, Västrik ja Jõgi. Kuna see kammerlik ooper on muusikaliselt äärmiselt kompaktne ning läbiv teema nii oluliselt sõltuv sellest, kuidas iga pill ja laulja hääl seda endas kannavad, on kindlasti kõik tegijad osalistena võrdsed.

Pean kõigepealt välja ütlema vaimustuse kogu lavastuse kohta! Uskumatult mõjus ja fantaasiaküllane oli juba väline vorm: valgete õhupallide, põhiliselt sinistes toonides ning ülimalt täpsete ning tundlike valgusmängude ning efektsete projektsioonidega eeskangale vastandati tegelikkus ja inimpsüühika sünnitatud müstifikatsioonidest tulvil „teispoolne" maailm. Lauri Sirbi kontseptsioon olid üliklaar ning seda juba koos solistivõimetega pillimängijatega esitatud esimestest taktidest, kus eksponeerub suurepärane 12 helist koosnev teema, mida kuuleme ooperi kestel ikka ja jälle.

Ei hakka siinkohal sisu ümber jutustama, kuid tahan kindlasti toonitada, et kogu teemade ring, mida see ooper puudutab, on igati aktuaalne ning igavikuline. Näiteks kui lavale ilmub Guvernant, on tema probleemiks number üks, millised on oma olemuselt need lapsed, kes jäänud orbudeks ja keda hooldab olmemuredest distantseerunud onu. Ta küsib: „Kas nad on nagu mina?" Järgmises stseenis pommitavad lapsed oma Majapidajannat täpselt samasugune küsimusega: „Kas ta on nagu meie?" Kui poisike salapärastel põhjustel koolist välja heidetakse, sest ta mõjuvat teiste peale halvasti, siis otsustab ka laps lõpuks: „Ma olen halb!".

Ent kui laste mängudesse ja unenägudesse ilmuvad siit elust lahkunud, ilmselt minevikus neile väga suurt mõju avaldanud isikute kummitused, siis ei oska täiskasvanud neid sellest lummusest vabastada. Ning kui laps pole selline nagu teised, kui talle keset mänguhoogu ilmutab end kurblik meloodia „Malo!", siis teeb see Guvernandi eriti murelikuks – kuid too asjaolu on ju märguanne, et tegu on erilise kujutlusvõime ja võib-olla ka eriliste võimetega inimlapsega! Polegi ehk raske aimata, et see on ooperi autorit väga lähedalt puudutav teema – on ju tedagi saatnud terve elu (homoseksuaalsete) valikute ja eelistuste probleemid. Sellele vihjab muusikaliste vahendite valik: maiselt ning kainelt mõtlevate inimeste teemad on kõrgendusmärkidega, kuid salapärased, täis liibuvat ahvatlust Quinti ja Miss Jesseli kutsed „teispoolsusest" on kirjutatud nelja bemolliga, armastust ülistavas helitõus. Lummavalt kaasakiskuvalt ja hästi kõlasid kõik lauljad, kaasaarvatud lapsed.

Kel võim ja õigus, summutavad kombetalituse

Liisi Kasenõmm andis koduõpetajanna rollile sama klaari ja läbipaistva vokaalse kuju, nagu oli õhupallidest moodustatud kübar tema peas! Imetlusväärne oli tema ülipuhas intoneerimine, värvirikkus hääles ning sõltuvalt partnerist ka selle väga erinev kasutamine. Uskumatult hästi sobitus tema hääl juba esimeses duetis neljandas stseenis **Heli Veskuse** (Majapidajanna) tunduvalt massiivsema ja tummisema häälega. Kõik ansamblid, nii kvartetid koos lastega kui ka suur sekstett kõigi osalistega, olid lauldud mõlema soprani poolt kõrgkvaliteedis ja väga selge ning hästi vormitud inglise keele hääldusega.

Ooperi kõrghetk algab kaheksanda stseeni „Öö" Quinti (**Oliver Kuusik**) fantastiliselt sugereeriva lauluga kloostrimüüride ülemiselt aknalt! See on uskumatu, kuivõrd pahaendeline ja lootusetult kurja ennustav võib olla üks nelja bemolliga, täis uinutavaid melisme meloodia! Oliver Kuusik valdab täiuslikult nii Britteni stiili kui inglise keele finesse – seda sai nautida juba proloogis, kus ta retsitatiivides tõi kuulajani loo sissejuhatuse. Quinti ahvatlevad repliigid: olen kui korskav hobune raskes mereliivas, olen kui kuningas Midas kullaga kätel ja selginemata ihaluste saladus – olid nii intensiivse intonatsiooniga välja pakutud, et oli ilmselge, miks poisike Miles (**Heldur-Harry Põlda**) neid nii kirglikult kordab.

Siinjuures tahangi ära märkida, et olin vaimustatud selle lapse ülipuhtast ja selgest lapsehäälest ja kogu sisulise materjali seljatamisest. Jubedust tekitav ja samas erakordse professionaalsusega kõlas Quinti, Miss Jesseli, Milesi ja Flora (**Hanna-Liisa Kappel**) kvartett, kus igal oma teema, kuid mis siiski ülimas pingestatuses tervikuks lauldi.

Aile Asszonyi Miss Jesseli rollis lisas kogu sellele ooperile äärmiselt põneva nüansi. Esiteks tõestas ta järjekordselt, kui lõpmatu on tema värvipalett: ta võib sealt noppida nii ülidramaatilisi kui kriipivalt valulisi värvitoone. Ei saa salata, et talle meeletult sobis ka see punane parukas. (Kõrvalepõikena tekkis assotsiatsioon üle-eelmisel õhtul nähtud Donizetti „Maria Stuartiga" seoses: usun, et see roll on tulevikus tema pärusmaa, ja mitte ainult punapea, vaid vokaalsete eelduste tõttu).

Teise vaatuse alguses kõlanud Quinti ja Jesseli dialoog oli oma muusikalise materjali ja sisulise absurdsuse poolest vaimud omavahel arveid klaarimas – üks geniaalsemaid hetki viimasel ajal kuuldud muusika seas. Mõlemast lauljast kiirgas sellist energiat, et dueti lõpus kõlav unisoonis teema „The ceremony of innocence is drowned" (autori remark klaviiris viitab laenule W. B. Yeatsi poeemist) andis seletuse nii mõnelegi küsimusele. Kui sageli tänaseski päevas need, kel võim ja „õigus", lihtsalt võidutsevad süütuse üle. Ooperi kulgemine lõppu suubus läbi hästi kõlavate tertsettide ja kvartettide ning kahevõitlus Quinti ja Guvernandi vahel Milesi hinge pärast oli viimse kraadini üles kruvitud. Lõpetama jäi kurva lõpuga lugu „Malo" minoorne viisijupp – nüüd aga vaid Guvernandi huulil.

Lõpetuseks tahaks tänada Birgitta festivali tegijaid, et on arendatud kogu ettevõtmise kvaliteeti nii videotehnika kui tekstitõlgete poolel ning ka toolid on nüüd (vähemalt eelmiste aastatega võrreldes) tunduvalt inimsõbralikumad. Suur tänu samuti laste peale mõtlemast. „Kohtumine kõige suurema sõbraga" oli üles ehitatud tänuväärsel printsiibil: tuletati lapsevanematele nende lapsepõlve telesaateid meelde ja tänased lapsed said kohtuda tuttavatega teleekraanilt.

„Ruja” – uue ajastu algus eesti muusikateatris

Tui Hirv,
Páll Ragnar Pálsson (Island)

***ROCK*-OOPER „RUJA” VANEMUISE VABAÕHULAVAL.**

Muusikali tehaksegi pisut üle karikeerides. TIIT OJASOO

Läksime **„Ruja”** vaatama kui noorte inimeste delegatsioon, kes Ruja aega omast kogemusest ei mäleta – üks siit, teine sealtpoolt raudset eesriiet. Päris kuu pealt kukkunud me ei ole: üks meist on vanematelt sündimisest saati kuulnud lugusid nõukogude elust ja kultuuripoliitikast kogu tema totruses ning teab enamikku Ruja laule peensusteni peast, teine aga pikalt mänginud Ruja-sarnases ansamblis kodumaal Islandil ning tunneb (lääne) popkultuuri paremini kui oma taskuid. On üsna selge, et lavastus toodi välja silmas pidades ansambliga ühel ajal elanud inimeste mälestusi ja äratundmisrõõmu. Meie tahtsime veenduda, kas kontseptsioon kannab ka siis, kui otseseid kokkupuuteid algallikaga ei ole. Kandis küll.

Ruja tõi raudse eesriide taha läänes juba ammu tuntud võtteid ja rakendas need tööle algupärase eesti muusika teenistusse. Pinnuks ametkondade silmas olid nii muusika sobimatus nõukogude ähmase proletaarse koodeksiga kui tekstide mässumeelsus, mis oli täiesti ilmne, kuid nii peen, et millegi taha ei olnud lausa kinni hakata. Juhan Viiding, Ott Arder ja teised luuletajad olid sama olulised ansambli liikmed kui muusikud ise.

Ruja tegevusajal ei pidanud raudne eesriie enam nii hästi sooja, mis puutus muusika levikusse läänest itta. Ilmselgelt mängis Ruja 70ndatel tollele ajale tüüpilist *rock*'i ja 80ndatel niisamuti, aga nad ei kõlanud täpselt nagu lääne bändid. Nad olid kõik väga head muusikud ja teatav teatraalsus ilmestas kogu nende tegevust.

Nende (vähemalt 70ndate) muusika oli kõikide parameetrite järgi väga kvaliteetne. Kohati meenutasid nad Queeni, Deep Purple'it ja Led Zeppelini. Ruja muusikas peegeldub ajastu meelsus, see levis läbi õhu ka sinna, kuhu poleks tohtinud. Ruja kõlab kuidagi puhtalt, neil ei olnud plaadipoode ja vaba juurdepääsu kõigele, mis läänes välja anti, nii et nad ei saanudki kõlada kopeeritult. Nende muusikas on teatavat süütust ja vooruslikkust, nagu on võimalik ainult neil, kes ei saa liiga palju välismõjusid.

Lavastaja **Tiit Ojasoo** ja Ene-Liis Semper ütlevad kavaraamatus, et tegelaste prototüüpe on käsitletud üsna vabalt, et leida mingigi kesktee asjaosaliste ristiv vastupidiste mälestuste vahel ja paigutada sündmused ja nähtused ühtsesse pilti. Käsitletud on väga pikki ajaperioode, liigne olekski oodata mingit narratiivi. Oma fragmentaarsuses, sketšlikkuses kannab idee väga hästi. Lavastusest ei lahkunud hetkekski teatav bulgakovlik irve, mille vahepeal näidati ka olemuselt traagilisi aspekte. See on muidugi turvaline ja toimiv filter, aga vahepeal tekkis mõte: kas me ei saaks korrakski tõsised olla? Kogu aeg ei pea olema naljakas, et muljet avaldada, Ruja muusika on nii siiras, et suudab pinget ülal hoida ka ilma sunnitud naljadeta.

Väga peenelt oli segatud vana ja uut materjali. Peenelt tabati tolle aja telesaadete ülepateetilist plärabarokset maneeri. Hämmastav, kui sarnased olid Ruja tegelikud liikmed noorte näitlejatega! Lähiminevik on muidugi tänuväärne materjal ka. Võib ainult aimata, kui palju inspireerivaid tänuväärseid tunde veetsid autorid ETV arhiivis ja asjaosaliste mälestusi kuulates ja kui palju pidi materjali selleks kärpima, et lugu kokku saaks. Kui tükk järgmine suvi jälle välja tuleb, siis tuleks väikesed väljajätted tervikule ainult kasuks.

Detailide täpsus sarnanes mängufilmiga: ka kraam sahtlites oli autentne, rääkimata keeduvorstist, mida kallimaga köögilaua taga söödi, kohviveskist, transistorraadiost... Aga kui meile seda lava peal näidatakse, on ta korraga vaimukas ja teatud mõttes sama ühendav kui laulupidu paar päeva varem.

Lavastuse tehniline lahendus oli väga leidlik. Kaamerate ja näitlejate integratsioon ning kaadrid tegelikult aset leidnud sündmustest ja telesaadetest paigutas tüki kuhugi teatri, kino, muusikali ja dokumentaalfilmi vahele. Ekraan oma arhailiste värvidega oli kogu aeg pisut retro. Lava oli ebatraditsiooniline, aga võimas: kõndimistasapinnal Mustamäe korter, selle kohal päevavalguslampidega ümbritsetud autokino, kust **Maarja Pärsimi** oskuslikul videopuldist juhtimisel ei läinud ka mitmekümne meetri peale kaotsi ükski detail sellest, mis laval parasjagu toimus. **Ene-Liis Semperi** videokunstniku taust tuleb kõnealuses tükis vägagi kasuks. Tema muusikalavastuste ritta, kus juba on Tüüri-Bertmani „Wallenberg” (kus vene teema samuti esile kerkib), sai väga värvikas ja hea töö. Tore on see, et ta ju ise mäletab veel kõiki neid asju, ajastu detaile ei ole tal vaja raamatust järele vaadata. Loodame väga, et lavastusest tehakse DVD – see on juba iseenesest pooleldi film ja visuaalselt nii peen.

Muusika oli suurepäraselt esitatud, eriti kihvt oli see, et lava taga mängis päris bänd ja midagi ei olnud salvestatud. Põnev oleks teada, kuidas lavatagust sünkroniseeriti; kohati oli ähmane, millal näitlejad mängisid ise ja millal mitte. Vana hea teatrimüstika on tagasi: liiga täpselt ei ole vaja teada, kuidas miski on saavutatud, see ainult rikub elamust. Kui millegi kallal nuriseda – kui laval tükk aega midagi ei toimu, siis saab lavastusest kontsert. Tasakaal lugude valikus oli hilisemate kasuks, millest on kahju, sest neis domineeriv ühiskonnakriitika ammendab ennast rutem kui progeperioodi filosoofilisus.

Näitlejate ansambli tuumik: **Sergo Vares** Alenderina, **Priit Võigemast** Rannapina ja **Risto Kübar** Nõgistona olid nii tabavad, et võttis hinge kinni. Palju oli episoodilisi rolle. **Ragne Pekarev**, **Eva Klemets** ja **Laura Peterson** olid hea absurditunnetusega pikakoivalised *groupie*'d. Nad tundsid ennast Ruja poiste juures nagu kalad vees. Moskva baabadena olid nad mõnuga värvitud, suitsetasid palju ja sõid kalamarja supilusikaga. Kõige ilusam stseen oli aga esimese vaatuse lõpus, kus peo käigus leiab aset etüüd teemal „vesi”. *Soundtrack*'iks „Teisel pool vett”, on bänd ja tüdrukud valgunud vannituppa, vesi voolab üle katmata rindade, keeled siuglevad üles mööda kõhetuid kehi... Alenderi pruuti mängis kindla käega koketne-raevukas **Evelin Pang**. Ainsad professionaalsed lauljad olid kalkar (**Tõnis Mägi**) ja sekretär (**Siiri Koordes**). Kui Ruja-poisid uljusehoos ennast kirvega läbi tellisseina lõhkusid, istus trepi peal väga loppis olemisega Mäks ja laulis nolkidel väikese käraka eest suu üsna lukku.

Oli ilmselge, et tegemist oli muusikuid mängivate näitlejatega. Alender oli kõige usutavam, sest ta ei pidanud pilli hoidma. Kohati tekkis võrdlus hiljuti Sõpruse kinos nähtud filmiga „Control” ansambli Joy Division elust, kuhu võeti mängima ainult muusikutaustaga näitlejad, kes olid ise suutelised muusikat filmis esitama. Tartus mängisid näitlejad mängimist väga hästi. Muidugi karikeerisid nad pisut üle, aga nii muusikali tehaksegi. Rannapi manitsustest, protestidest ja vigisemisest ansambli teiste liikmete kallal koorusid väga hästi välja Ruja muusikalised tõekspidamised, nende kõrged ideaalid, vastutustunne ja leidlikkus eestikeelse *rock*-muusika loojatena.

Meile (eriti Islandi poolele meist) avas tükk täiesti uue valdkonna Eesti ajaloos ja nõukogude kultuuripoliitikas. Muusika on kõikidele rahvastele sõnadetagi mõistetav, aga kogu lugu tsensuuri ja rahvavaenlusega on islandi muusikule nii võõras, et seda peab selgitama. Kui seda tükki näidataks välismaal, peaks eelnema pikem tutvustav saade või dokumentaalfilm. Meie siin kõik mäletame, aga väljas polnud aimugi, mis toimus. Seal räägitakse nõukogude tegelikkusest väga selektiivselt. Mingi võrdlusmoment tekkis „Sigade revolutsiooni” ja „Georgi” muusikaliga, seal näidati seda samamoodi läbi kõverpeegli. Tundub, et see on praegu, viimastel aastatel eesti mõtteruumis läbiv teema. Eestlased teevad endale ja oma ajaloole nagu psühhoanalüüsi. Nad suudavad Eestis vaadata sellele ajale tagasi ja naerda teatud piirini – distants on nüüd piisav.

Pärnu „SUVEUNI” sisevaates

Diana Liiv

1. – 10. VIII toimus Pärnus juba seitsmendat aastat Kölni muusikaülikooli õppejõu professor **Arbo Valdma** korraldatud rahvusvaheline klaverikool **„Klaveri SUVEUNIversiteet”**, kus ka allakirjutanul oli võimalus osaleda. Koos kolm aastat tagasi alanud „TALVEUNIversiteediga” oli see juba kümnes Pärnus peetud Arbo Valdma kursus pianistidele. Klaverikoolis osales seekord rekordarvuna 25 pianisti Jaapanist, Hispaaniast, Austriast, Saksamaalt, Serbiast, Sloveeniast, Horvaatiast, Norrast ja Eestist.

Tegemist on Eestis unikaalse üritusega. See on põhimõtteliselt ainuke pianistidele suunatud kursus väljaspool siinseid muusikaõppeasutusi ning ka ainuke Eestis regulaarselt toimuv rahvusvaheline pianistide kursus. Kursuse haare oli lai: see hõlmas väga erinevas eas (7–34) ja erineval arengutasemel klaverimängijaid. Osalejateks olid nii rahvusvaheliste konkursside laureaadid, imelasteks peetavad noored talendid kui ka uut tuult tiibadesse saama tulnud professionaalid, kel õpingud juba lõpusirgel või seljataga.

Eestist osales kaks EMTA tudengit, üks õpilane Tallinna muusikakeskkoolist, kolm õpilast Tartu Elleri muusikakoolist ja neli õpilast ning üks õpetaja kursuste üheks toimumispaigaks olnud Pärnu muusikakoolist, mille kunagine vilistlane on ka Arbo Valdma ise. Nii mõnedki pianistid olid kursustel juba mitmendat korda, tänu millele on Pärnu publik saanud kaasa elada ka lausa mõne pianisti arengule (ime)lapsest nooreks muusikuks.

Olulisena tahan esile tõsta Arbo Valdma loodud pingevaba õhkkonda, kus kriitika on konstruktiivne ja eesmärgiks mängurõõm ning julgus publiku ette astuda. Valdma karisma, ennastsalgav fanaatiline töökus ning võime anda tunde kella vaatamata varahommikust hilisõhtuni mõjuvad osalejatelegi väga innustavalt ja inspireerivalt, nakatades kõiki tõsiselt ning südamega tööd tegema.

Kursuslastele üheks tugevaks edasiviivaks jõuks oli kuus avalikku kontserti, kus publiku rohkus viitas ürituse olulisele rollile ka kohalikus kultuurielus. Nagu traditsiooniks saanud, kroonis kursusi koos **Pärnu Linnaorkestriga** antud lõppkontsert, kus osalejatel oli võimalus üles astuda orkestrisolistina (sel aastal olid kavas Saint-Saënsi ja Schumanni klaverikontserdid). See on võimalus, mida selletaolises ulatuses ei suuda oma õppuritele pakkuda isegi Eesti suurimad muusikaõppeasutused, kuigi see on ometigi kujunevale interpreedile üks suurem proovikivi ja elamus.

Tähtsat rolli mängib minu arvates Valdma kursustel see, et „suur kunst” ei jää ainult kitsasse antud ala professionaalide ringi, vaid elavad seosed on loodud ka laiemalt kohalikus keskkonnas. Küll on läbi aastate esinetud peale raekoja ja kontserdimaja ka näiteks kohalikes koolides ja isegi kohvikutes, mis on igal juhul suurepäraseks eluliseks kogemuseks eelkõige noorimatele pillimängijatele. Valdma klaverikooli võib võrrelda ka mitmeid aastaid, Klaipėdas korraldatud (nüüdseks küll siit ilmast lahkunud) legendaarse pianisti Lazar Bermani meistriklassidega.

Kuna olen ise osalenud mitmetel rahvusvahelistel muusikakursustel, on huvitav võrrelda ka nende organisatoorseid rõhuasetusi ning kultuurilisest keskkonda. Näiteks ühes Rootsi väikelinnas Vänersborgis toimuval Põhjamaade muusikakõrgkoolide vahelisel kammermuusikakursusel ei jõudnud ma ära imestada, milline oli sealne linna ja kohalike asutuste ning elanike toetus festivali korraldamisel. Peale kohaliku väikese muusikakooli paari tiibklaveri olid kaardistatud ja kursuslastele harjutamiseks pakutud kõik teised väikelinna tiibklaverid, mis leida koolides, kirikutes ning kultuurimajas.

Soome iga-aastasel Kuhmo kammermuusikafestivalil jällegi oli lisaks suurepärastele kontsertklaveritele veoautodega kohale toodud mitukümmend pianiinot, mis paigutati lihtsalt suvel tühjana seisva kohaliku koolimaja klassiruumidesse, et osalejatel oleks igal juhul kindlustatud võimalus tahtmist mööda harjutada.

Sellise suhtumise kõrval tundusid ootamatud situatsioonid, kus Pärnu kontserdimaja ja muusikakooli hoones teadmata põhjustel näiteks ei vaevutud mõningaid klaveritega klassiruumide uksi avama, kuigi kursuslastel oli väga raske omavahel jagada väheseid harjutamispindu. Kurb oli ka, kui linnavolikogu istung tõstis pooleks päevaks välja raekoja saalis toimuva kursuse, mis kaotas ümberkolimisega Kuninga tänava kooli nii ajaliselt kui ka suhtumise tõttu tekkinud enesetundes. Muide, raekoja saali suurepärane uus klaver on sinna muretsetud just professor Valdma eestvedamisel.

Arvan, et seesugustel üritustel ette tulevaid probleeme võiks näha pigem kui võimalust kaasa aidata millegi kauni sünnile, mitte kui tülikat igapäevarutiini rikkumist. Jääb vaid loota, et ajapikku nihkuvad siiski ka siinsed rõhuasetused õigemasse paika.

Üks aspekt, mis pani sellesuviste kursuste puhul veidi imestama, oli see, et EMTA tudengite osalus kursustel oli nii väike. Kas tegemist on halva infolevikuga või traditsioonide puudumisega tegeleda enesetäiendusega ka väljaspool kooli ettekirjutatud õppekava? Mõnevõrra võib tunnetada, et õhk on sel kevadel toimunud üleriigilise pianistide konkursi järel veel paks: Arbo Valdma oli selle žürii esimees ja kus tekkis tugev vastasseis seoses žüriiliikmete erimeelsusega konkursitulemuste osas. Isiklikult loodan, et väikeses Eestiski, kus kõik pianistid on omavahel seotud kas sugulus-, sõprus- või õpetaja-õpilase suhetega, suudetakse jääda piisavalt professionaalseks, et üle olla seesugustest juhtumitest.

Pekingi biennaali tasub tähele panna

Tänavusel Pekingi biennaalil esindas Eestit Jüri Kask.

Pekingi biennaali üldkujundus oli üles ehitatud suurtele vastandustele. JÜRI KASK

Tänavune, üldse kokku kolmas Pekingi biennaal oli ajastatud olümpiamängude toimumise ajaks. On igati alust uskuda korraldajaid, et see on suurim kunstinäitus, mis kunagi Pekingis on korraldatud. Ja küllap mitte ainult Pekingis, vaid vaat et kogu maailmas. Eestist valiti seekord osalema Jüri Kask.

Mis muljed sul sellest näitusest on?
See oli tõeliselt hoomamatu näitus. Kokku oli väljas üle 700 kunstniku, paljud mitme tööga, kuigi enamuselt oli siiski üks töö.

Kuidas riigid olid esindatud? Kas korraldajad olid püüdnud kaardistada kogu maailma kunsti?
Kunstnikke oli kõikidest maailmajagudest, kõikidest riikidest. Näitus oli seinast seina, maast laeni, nurgast nurka ka veel.

Kas sellest sai aru, miks kedagi oli valitud? Kas mingi printsiip lõi välja? Eesti ise esitas ju viis kunstnikku.
Viis kunstnikku viie tööga, aga näitusele pandi üks töö.

Eelmisel korral pakkusime kolme kunstnikku ja need kõik aktsepteeriti.
Eks ruumid tegid oma korrektuuri. Kokku oli kõik kui äärmiselt rikkalik laud: kalaarmastaja valis kalatoidud, taimetoitlane oma laua. Mulle see meeldis. Kuid on selge, et nii suur väljapanek on täielikult hoomamatu. Näitus oli ju kujunenud valikute valiku põhjal: kõigepealt tegi kunstnik oma valiku, siis maade organisatsioonid ning lõpuks biennaali korraldajad. Võib ainult aimata, kuhu üritati üldnägemus suunata.

Milline see üldnägemus oli? Kas midagi jäi kõlama?
Üks kolmandik oli objekti- ja installatsioonitaolisi töid, Duchamp'i võtmes, absurdimaigulisi nagu hiiglaslik jalgpall, mille diameeter oli kolm meetrit. Või siis ühe rootslase väljapanek: ta tegi jõusaali, aga kangide otsas olid linnupead, loomad. Pillerkaar vaimukusi. Teine rida oli hiina väga professionaalne traditsioonidest ammutatud kunst. Nende mõju oli võimas, iseäranis hiiglaslike mõõtmetega – kümnemeetrised maalid – töödel.

Traditsioonid tunduvad Hiinas tugevasti moes olevat: nii palju kui ma sealsetes kunstikoolides olen käinud – kahes Pekingi kunstikoolis ja kahes Guangzhou kunstikõrgkoolis, olid igal pool hiina traditsioonilise maali osakonnad ja väga paljud noored olid sellest huvitatud. Ja sugugi mitte ainult turistidele mõeldud kitši vormis. Kuigi kommertsioht on sellegi juures olemas: Keelatud linna lähistel müüdi galeriide kaupa heal tasemel traditsioonidest kantud kunsti, aga seal midagi sügavamat küll polnud.
Hiinas austatakse traditsioone ja hoitakse neid elus. Biennaalitöödes, mida mina vaatama jäin, hakkas silma mitmekihilisus. Neisse olid tänapäeva märgid sisse sulatatud, need olid väga hästi läbi komponeeritud. Mulle pakkusid need väga sügava elamuse.

Kui siiski mõelda Hiina ajaloo peale, siis tehti kultuurirevolutsiooni päevil ju kõik, et traditsioonid hävitada.
Pärast biennaali avamist püüdsin näha nii palju kui võimalik just vana hiina kunsti: templeid, külastada vana kunsti muuseume. Seda autentsel kujul ei ole väljaspool Hiinat võimalik vaadata.

Kas biennaalil tuli ka välja see tendents Hiina arengus, mida Tallinna Kunstihoone Guangzhou kunstiakadeemia muuseumi näitusel väga rõhutati: viimase aja ülikiire linnastumine, paarimiljoniliste linnade kasvamine paarikümne miljoni elanikuga paikadeks ning loomulikult sellega kaasnenud emotsionaalne ja vaimne muutumine. Kas urbanismist tulenev õõvastus leidis kajastamist?
Biennaalil nägi absoluutselt kõike: väljas oli ka nende kunstnike töid, kes on tuttavad Veneetsia biennaalidelt, nendele omast külma fotograafilisust, sellest tulenevat katkestust. Eraldi paviljon oli pühendatud mõne kuu eest toimunud maavärinale, kuid see mõjus küll sotsrealismina. Muidugi sellest sündmusest on möödas ka nii vähe aega.

Riigi esindusnäitusel, visiitkaardil, ilmselt poliitiliselt teravaid teemasid ei puudutatud. Ega sulle ei tule midagi sellist ette?
Kui tahta, võib kõike mitmel viisil lahti mõtestada. Ühemõtteliselt propagandistlikke töid ma küll ei mäleta. Näituse üldkujundus oli üles ehitatud suurtele vastandustele. Üldiselt jäi kõlama lustlik pilt. Kuigi, nagu ikka, mõned saalid olid eelistatud olukorras. Minu töö oli eksponeeritud n-ö saksa kultuuriruumis: kõrval olid austria, rootsi kunstnikud.

Kas Pekingi biennaal on selline koht, kus eesti kunst peaks olema esindatud? Miks? Praegu oleme keskendunud eelkõige Veneetsia biennaalile. Eks ka Hiina kunstnikud ise on Veneetsia biennaalist huvitatud: see on kindlalt rahvusvaheline kunstisündmus, mida nad kõik teavad.
Hiina on nii vana kultuur, see on nii suur rahvas, et seal esinemise kogemus tuleb igas mõttes kasuks. Alles seal oskasin vaadata Euroopat kõrvalt. Hiina erineb Euroopast totaalselt: religioon, keel, sellest tulenev loogika. Pekingis oli hästi palju templeid: seal mõistsin, kui usklik on Hiina rahvas. Kogu see õhkkond, sealne vaimulaad.

Hongkongis jäi mulle mõne templi juures küll mulje, et templi külastamine oli paljuski vormiline tegu, et seal taga ei olnud midagi sügavamat. Aga see võib olla ka iriseva eurooplase kriitiline pilk.
Kuidas Peking olümpiamänge vastu võttis? Kas see tundus olevat hiinlaste suurpäev? Või väline *pokazuhha*?
Ma võin kirjeldada ainult seda emotsiooni, mis mulle jäi: sõbralik, heas füüsilises vormis, hea jumega rahvas. Mulle jäi mulje, et olümpiamängud olid kõigi poolt oodatud ja nende kõigi sündmus. Ma sõitsin väga palju metrooga, trolli- ja autobussidega. Inimesed on rõõmsad ja abivalmis.

Kuidas sa keelega hakkama said?
Metroojaamades olid ka ingliskeelsed sildid. Kui metroo oli üldiselt ülerahvastatud, siis uued jaamad olid ülimoodsad. Vaatamata sellele, et Pekingis elab 15–17 miljonit inimest, on linn väga hästi organiseeritud: ringteede nurkade kõrgehitused on isemoodi, nende järgi on lihtne orienteeruda.

Kas sa ka teistsugust Pekingit nägid? Plekkgaraaže, kus ka elatakse?
Aga ka need on maalilised. Mul on küll kahju, kui vana Peking täielikult maha lammutatakse. Hutonge tuleks hakata hoidma. Ma käisin ja pildistasin kõikvõimalikke hoovikesi, käike. Lasin oma fotod ka seal ilmutada: kõik sain kätte. Mul küll ei olnud tunnet, et mind oleks jälgitud. Peking on puhas linn, ka õhu suhtes mul kaebusi ei olnud. Esimesed neli päeva olid kõik udu sees, kuid siis järsku taipasin, et see on just see, nagu võib näha vanadel maalidel: kirsioksakesed vine sees. Siis oli äikesetorm ja järgmised päevad oli kirgas helesinine taevas. Valgus oli nii ere, et silmad olid kogu aeg pilus.

Mis sulle kõige suurema mulje jättis?
Rahvaarv: tänavatel oli pidevalt tuhandeid inimesi. Nagu laulupidu. See jättis üleva tunde.

Ka mul jäi sama tunne: selle rahvamassi sees ei olnud halb olla, ei olnud eksinu tunnet. Kuigi mõned totalitarismi sümbolehitused nagu Millenniumi hoone jätsid õõvastava tunde.
Mulle jäi küllastatuse tunne: kõik kordub uuesti, uutmoodi, uues toonis. See tekitas täiusetunde, et mina inimesena ei saa otsustada selle üle, et see on inimeseülene. Sama tunde jättis ka templite lähedal kõlanud tõsine muusika. Kõige paljusus tegi mind tolerantseks. Hiinas käimata ei kujuta seda ette. Hiinasse tahtsingi minna, et uuesti elada läbi 1960ndate lõpul Laozi tekstidest saadud tunnet. Tahtsin sõnakujutlusele visuaalset vastet saada.
Küsinud ja üles kirjutanud **Reet Varblane**

Vano Allsalu – öine Ikaros

Andri Ksenofontov

VANO ALLSALU näitus Vaalas kuni 6. IX.

Abstraktsionism, kunsti abc. Abstraheerima tähendab lihtsustama asjade muutlike omaduste kõrvaleheitmise ning olemuslike väljasõelumise teel. Keelt on võimalik abstraheerida tähestikuks, taevakehade liikumist kalendriks. Lihtsuseni viib pikk tee, ent ühegi teekonna algus ei saa olla muud kui lihtne. Sellise paradoksi lahenduseks on kunsti algkooli juhatav abstraktsionist, näiteks Vano Allsalu. Ta ise jaotab oma pildid kolme tüüpi. Esimese tüübi moodustavad maalid, mida läbib silmapiiri meenutav horisontaal. Teise tüüpi kuuluvad motiivid, mis on justkui muust pildipinnast eraldatud, esile tõstetud objektid. Kolmandasse tüüpi kuuluvad Vano Allsalule kõige iseloomulikumad tööd, justkui jälgiksime turisti mobiiltelefoni videoülekannet, kui too lennukilt alla uperpallitab. Või näiteks seda, kuidas laps ema üsast ämmaemanda kätele potsatab. Silmalaugude vahelt tungib sisse valge ja mitmevärviline maailm, jooned viskuvad diagonaalselt üles-alla, tehes momentaanselt selgeks, et olemas on „üleval" ja „all". Haaratakse jalust, antakse laks, sunnitakse karjuma. Andke paberit ja kriiti, olen abstraktsionist! Tuhandetele sodipaberitele, raamatukaantele, tapeediväljadele kirjutatud ilmselge sõnum, mis kunagi kohale ei jõua. Kommunikatsioonivõimet on ikka abstraktsionismi Achilleuse kannaks peetud. „Maali midagi sellist, mille vaataja ära tunneb, siis on tal lihtsam end sellega suhestada," ütles isa Vano Allsalule. „Ei," vastas poeg, „ma olen abstraktsionist." Kas muusika on sellepärast arusaadavam, kui laulusõnad juurde kirjutada? Kas lõokese laulu ei saa tõlkimata kuulata? Kui laps hakkab oma laule sõnadesse vormima, siis on aeg pliiatsisodist keresid, jäsemeid ja nägusid otsima hakata. Sõna „emme" ja pilt „emme". Muust taustast eraldatud objektide motiivid. Enesesobitamine vaataja ja kuulajaga. See võib olla universaalne objekt nagu elupuu või hea ja kurja tundmise puu, see võib olla ka ammu loetud raamatu pealkiri nagu **Joseph Conradi** „Pimeduse süda". Ent need ei ole puud ega südamed, vaid kujundid, mida seovad arhetüübi või kirjandusteosega kunstniku eluloo ja mõtteuited. Vano Allsalu ise arvab, et ta pildid on muutunud süngemaks nagu maailmauudised. Kas sünkjad sinised ja lillad lärakad väljendavad lärmi Lõuna-Osseetia ümber? Nii lihtne see siiski ei ole. Suhtlemise hõlbustamine selgete mõistete abil ei ahenda, vaid laiendab mitmeti mõistetava, ebaselge luule valdkonda. Maailm ei seisne ainult värvides, vajadustes ja karjumises, maailm on täis lugusid. Vano Allsalu maastikulistes piltides, kus kujuteldava silmapiiri kohal on kujuteldav taevas ja all kujuteldavad vesi ja maa, lobisevad pintslilöögid lugusid kui paisu taha kogunenud ja valla pääsenud jutt. Kruntimata lõuendi hõredus pintslilöökide vahel võib olla sundimatu lohakus, *zen*'ilik paus või lihtsalt taust kalligraafiale. Tegemist ei ole enam ühe olemusliku puuga, vaid terve pilt sahiseb lehestiku kombel. Nagu metsas kuuleb igaüks erinevaid hääli ja märkab erinevaid olendeid, nii avavad end ka Vano Allsalu maastikud. Isa soovitusega külvatud seeme ajab idusid – vaatajal ei ole raske end Vano Allsalu piltidega suhestada. Juhtnööri annab töö pealkiri, mis väljendab töö alustamisele eelnenud mõtet. Näituse avamisel nimetas **Eha Komissarov** Vano Allsalu lüüriliseks ekspressionistiks. Kuhu siis abstraktsionism jäi? Kummalisel kombel hindavad mitmed nõukogudeaegsed ja tänapäevased kunstikriitikud abstraktsionismi ühtemoodi, kui põgenemist tegelikkusest. Lüürilise ekspressionismi asemel näevad nad negatiivset programmi, vastupanu pealerõhuvale ideoloogiale absurdi ja mõttetuse kaudu. Varem mõisteti seda hukka, nüüd tagantjärele kiidetakse kangelaslikkuseks. Kui abstraktsionism ei oleks midagi muud kui eskapism, siis ei oleks sellele kohta heas ja õiglases Euroopas ning Vano Allsalu tööd peaksid tõepoolest grusiinide seiklusi kujutama ja neile hinnangu andma. Mida kunstnik ise ütleb? „Kunsti loomine on püüdlus puudutada reaalsuse olemust, olemise sügavamaid põhjusi. Hea kunst on midagi, mis ehk aitab inimesel mõista paremini tema olemasolu... eks ole see igasuguse kultuuri ja religiooni olemuslikuks eesmärgiks." Reaalsuse olemus, mida Vano Allsalu puudutab, on värvirikas. Värvide allikasse päikesesse ei põgeneta, sinna tormatakse end laadima. Vano Allsalu ei ole Batman, kes kuuvalgel kurjadele turja lendab. Kuu mustvalges valguses läheb ta liimist lahti nagu Ikarose suled enne lennukatastroofi. Aovalgus lööb pildi jälle selgeks, lendur saab tõusvalt päikeselt laksu ja Ikaros karjub kui uuesti sündinu: „Andke lõuendit ja värvi, olen abstraktsionist!".

Kunstnik maalib elu

Maal „Heide" ehk „Rõõmustab ja innustab", 1983, assamblaaž, vineer. Tiit Laja kogu. Väljas retrospektiivvalikus Viinistul.

KAIRE NURK

Kaire Nurk

LOLA LIIVATI projekt „Kogu" Tallinna Kunstihoone galeriis kuni 7. IX ja retrospektiiv-valik Viinistu kunstimuuseumis kuni 21. IX.

Maalikunstniku ja abstraktsionisti **Lola Liivati** 80. sünnipäeva puhused väljapanekud Tallinnas ja Viinistul ei peaks saateteksti vajama (on ju autor üks aktiivsemaid näitusekunstnikke ja tema looming on austajatele igati tuttav), ent vajavad seda ilmselt siiski. Nii kuut kümnendit hõlmava pildi liigenduspõhimõtete, avastamata/eksponeerimata varasema loominguosa kui ka Kunstihoone galerii n-ö ootusi proovile paneva refleksiivse installatsiooni ajendusel.

Galeriis

Kunstihoone galerii näituse lähe on unenäopildis, mis andis autorile nii teosed ja nende paiknemise ruumis kui ka näituse pealkirja „Kogu": eesruumi kuhjunud kurtschwitterslik reaalelulise dokumentalistika kogum nii paberkandjal arhiivimaterjalide kui esemete näol, mis kõik kätkevad endas konkreetseid tähendusi ja sündmusi ning millest hargnevad nii üldisemad kui lokaalsemad seosed („Kogu"); tagaruumis piki tervet seina kulgev ainumas maal, tiitliga „Elu". Näituse pealkirja pakkus unenäoversioon ka koosloetavana „Kogu elu", mis jättis ühtlasi vabaks interpreteerimisvälja. Kogu elu – kunstis? Abstraktsioonis? Pürgimuses? Eneseteostuses? Eneseotsingus? Vabadusetaotluses? Vastupanus? Harmoonias? Kooskõlas meist väljaspool asuva suurema ja sügavama tervikuga? Avastustes? Rõõmus? Seostes? Kohustustes? Ikka ja alati.

Teostuse reaalsituatsioon puhastas „kogust" välja olulisima, esemed kaotasid oma konkreetseid seoseid ja ambivalentsi, omandades suunitletuma tähendusjõu. Valge värv kui puhtuse ja ideaali kandja ning puhas lõuend ja puhtad pintslid hakkavad tööle teatud eetilise maksiimina: kunst peab olema vaba kõigest madalast, argisest, vaba omakasust, tahtlikust kavandist ja kontrollist. Teos sünnib „isevoolu" – *volens nolens*. Ja teisi võimalusi kunstiteose sünniks ei eksisteeri. Vastasel juhul pole tegemist kunstiteosega – vaba väljenduse mõttes.

Laualaekast küünib – **varjatusest** – nähtavale A. Kuksi 1922. ilmunud „Nietzsche eetika põhjendus", sellele sekundeerib vastne Lola Liivati loomingu kataloog, mille esikaanel kunstniku valikul maali „Zarathustra" (2005) repro. Laual **Ronin Colmani** hiljuti meilitud foto oma isast maali taustal ning ajaloolised trükised nagu 1957. aastal Moskvas noorsoofestivalil Ameerika kunstnikelt Colmanitelt akuutseima infona saadud ajakiri Art News ja hiljem kunstikooli aadressil Tartusse kohale jõudnud **Herbert Readi** „A Concise History of Modern Painting„ (1959, NY), mis **Katherine Colmani** saadetud. Stafaaži krooniv peakate „London. London. London", mis võimaldas Zonta klubi kübara-*show* konkursivõiduna kunstnikule ihaldatud reisi Londonisse, kutsub momentaanselt kunstiajaloost esile **Anthonis van Dycki** barokse kunstnikubareti. (J)aluseks installatsioonile on mitmeosaline eesriie kunstniku ateljeest (sisaldab ka krundita lõuenditükki), mis eraldab ja keskendab seade ülejäänud ruumi suhtes. Maalide viisik seintel („Probleem", „Protestilaul", „Verine suu", „Sümfooniline", „Pühendatud", kõik 1960ndaist) on vajalikul määral laetud – inimese, naise, kunstniku, kodaniku, kannataja ja mässaja, nägija ja ülistaja sõnumiga.

Galerii eesruum lavastab vaatajale nii veel ühe järjekordse klassikalise pildi kunstnikust, ent stiilselt ja vürtsitatult isiklike rekvisiitidega. „Üleskutse abstraktse kunsti kaitseks", mis galerii kõigil neljal tulbal neljakordses võimenduses, on pärit ühelt varasemalt näituselt, olles seetõttu uues koosluses pigem dokumendina, kuid võimalik, et mitte kaotanud oma aktuaalsust. Kahtlemata on abstraktsionism intellektuaalne väljakutse ja analüütiline saavutus.

Galerii tagaruumis „kasvab" puu, tema kulg linastub horisontaalselt vaataja vaateväljale, pilk haarab tõusude-languste dünaamilist rütmi ja värvides vahelduvalt kooskõla ja kokkupõrget. Maalitud on see vastselt tänavusel vihmasel kesksuvel Võrumaal Soemetsa talu aeda improviseeritud varikatuse all rohus. Maalilt leiab tähelepanelik vaataja ka kunstniku sümbollille – mooni. Selle **elu**-maali iga ruutsentimeeter on läbi tunnetatud, mõtestatud ja – isekujunenud. Nagu elugi. Värvid kannavad sümboolset sisu: punane kui armastus, põlemine, hukk, veri; must kui mure, raskus; valge kui puhtus, ideaal ja sinine kui vaimsus.

Viinistul

Lola Liivati retrospektiiv-valikusse Viinistul on koondatud 62 teost kuue kümnendi lõikes. Ekspositsioon algab nn geometrisatsioonidega aastaist 1957–1964, sellisel kujul ja arvul on see publiku ees esmakordselt. Nende tööde vormiaskees, värvivaliku sisulisus ning rütmi kindlus ja varieerivus on mõjuvas kontrastis kunstniku 1960ndate lõpul alguse saanud assamblaažlike teostega. Konverentsisaali avarus võimaldab neid koos vaadelda, samas, väikestele mõõtmetele vaatamata aitavad teoste intensiivsus ja tugevad erisused neil ruumis domineerida. Kuna multifunktsionaalse, kunstist radioaktiveeritud kultuuri- ja vaba aja keskusena Jaan Manitski poolt arendatuna on Viinistu kompleks väga erinevate ürituste asupaik, siis elab ka nn konverentsisaal väga vaheldusrikast elu. Üks peoseade valgete kaetud laudadega muutis tööd seintel iseäranis kalliskividena sätendavaiks.

> Lola Liivati looming on abstraktsionismi ajaloo väga huvitav õppetund abstraktsionismi nüansirikkusest, tundlikkusest ning väljenduspotentsiaalist.

Kui lisada, et segatehnikas assamblaažide mitmekesine, otse elust pärit materjal (jõuluehted, taimeosised, metallspiraalid, puitklotsid, tekstiilid, võrgud, peeglitükid, niidid, naelad, lauajupid jne) hakkab tööle saladusliku sümboolse väljana ja see loominguosa on Lola Liivati kunstnikutoodangus ainulaadsemaid ja sisenduslikemaid, siis võib aimata konverentsisaali täitvat meeleolu. Samas loovad need elufragmente otse kaasavad kunstiteosed koos reaaleluliste üritustega antud ruumis intrigeeriva kunsti ja elu sünteesi.

Merele avatud vaatega nn Mohni saali töödevalikut, peamiselt 1960ndate algusest, võib nimetada pollocklikuks, lähtudes *action painting*'likust pritsimistehnikast. Selles ekspositsiooniosas on kohaspetsiifiline dialoogitaotlus merega, maalidel aset leidvad stiihiad võivad saada energialisa loodusest või pakkuda väljakutset päevil, kui meri liigtasane ja vagur. **Ain Kaalep** on andnud sellele tehnikale omal ajal nüansseerituma hübriidnime *color-pushsage* (colour + push + paysage), kirjeldamaks tollastes, 60ndate oludes üllatuslikku ja pöörast maalitehnoloogiat, mida viljeles üks naiskunstnik ühes nõukogude väikelinnas. Pintsli vahetamine vabalt „loobitava" värvi vastu on aga säärane vabaduse kogemus, mis muudab / võib muuta tunnetust ja – maailmavaadet…

Nende „seemnetega", mida kannab ja kasvatab kogu kunstniku edasine looming, on vaatajal võimalik suures formaadis kohtuda rohkem kui 30 töö näitel Viinistul endises kalatehases, nn Kitse saalis, kus valdavalt 2000ndate maalid. See ekspositsiooniosa hämmastab paljus. Üks valusaim tõdemus on, et tõeline väljendusvabadus kunstis on saavutatav siiski peamiselt ja põhimõtteliselt koos ühiskonna demokratiseerumisega, koos ühiskondlike vabadustega. Kogu XX sajand on olnud modernismi proovikivi. Diktatuurirežiimid on näidanud ilmekalt oma modernismivaenu. Kommertsialiseerumine ahendab omakorda kõrgkultuuri kandepinda – nn tasuvuse maksiimi kehtestumise perspektiiviga kultuuri üle. Abstraktsionism, mis annab võimaluse käsitleda nn ülevaid ja vaimseid teemasid ning hoida ja evida loomingu saladust ja isiksuse vabadust, on seni üks sügavamaid inimkultuuri saavutusi. Keset kunagise industriaalse ruumi teatud süngust ja anarhiat demonstreerib loomingu vaimsus oma mõjujõudu ja – **ilu**. Oma õigustust. Oma ideed. (Loodan, et oma tosinas kirjutises Lola Liivati loomingu kohta pole ma kunagi käsitlenud kunstniku töid formaalse ilu võtmes. Antud juhul – ilu on mõistetud kui vaimne kategooria.)

Koostajana võin öelda, et selline selgelt ja rangelt liigendatud retrospektiivi üldpilt kristalliseerus teoste valikupõhimõtete (teekond abstraktsionismis) ja kasutuses ruumide koostöös – mis ei tähenda seda, et kunstniku loomingust ei võiks koostada ekspressiivsemaid, anarhilisemaid, mängulisemaid ja orgaanilisemaid valik-ekspositsioone. (Näiteks kas või too unenäopõhine lavastus Kunstihoone galeriis). Kuid samas on võimalik olla lõpmata tänulik Viinistu kohaspetsiifikale, mis tõi ehk võimendatult esile loomingu mitmed olulised tahud.

Vastilmunud kataloogi positsioon – mitte kujundada kindlat ühest vaatevinklit, vaid pakkuda alust diskussioonile, mõttearendustele – on kindlalt kavatsuslik. Ka seekordne intervjuu kasutab nn vastandumise võtet, püstitades muu hulgas ebamugavaid küsimusi, kuid mis toovad ehk kunstniku tõekspidamised reljeefsemalt esile. Kataloog toob ära muuseas ka varasemad artiklid (1968–2007), kokku 12, enamvähem kõik, mida võib pidada erialaselt vähegi kasutatavaks: vastuoluline on ühelt poolt nende kirjutiste vähesus (kirjutavate autorite hulk eriti piiratud ja korduv sealjuures) ja teiselt nende tunnustav toon. Lola Liivati looming on üks kodumaise abstraktsionismi variante: see on abstraktsionismi ajaloo väga huvitav õppetund abstraktsionismi nüansirikkusest, tundlikkusest ning väljenduspotentsiaalist; see on võimalus jälgida muundumisi ja samas kunstniku isikupära püsivust läbi viie kümnendi; see on võimalus kõrvutada abstraktsionismi sõnumit reglementeeritud ja suletud ning vabas ja avatud eksistentsiaalses ruumis.

Sürrealism kunstigurmaanidele

Raivo Kelomees

PARA näitus „Paranorm" Jõhvi kontserdimajas kuni 31. VIII. (Ilmar Malin, Jüri Palm, Elo Järv, Vello Vinn, Leonhard Lapin, Enn Tegova, Ahti Seppet, Raivo Kelomees ja Kristina Viin).

Seoses Para rühmituse taaselustamisega **Jaan Malini** poolt ja näitusega Jõhvi kontserdimajas peaks loogiliselt üles kerkima sürrealismi teema. Kataloogi kaanel seisab „parasürrealistide kunst". Organisatoorselt tuleks au omistada Jaan Malinile, kes korraldamise ette võttis ja tõi kokku nimed, kes pole esinenud koos üle kümnendi. Tegelikult kerkivad peale sürrealismi esile teisedki asjaolud.

Alustan isiklikest motiividest ja omistas need Jaan Malinile: on ütlematagi selge, et tegu on isa **Ilmar Malini** pärandi jätkamisega uues olukorras. Siit ka näituse tugevus ja nõrkus: Ilmar Malin on eesti kunstikorüfee, aga teda pole elavate seas. Näituse formaadi mõttes näeme harva kooslust, kus telje ühes otsas eesti kunsti kaks surnud klassikut ja teises üliõpilane. Valikut õigustab asjaolu, et mitmed esinejad osalesid klassikutega samadel näitustel, kui nood veel tegutsesid.

Teiseks motivaatoriks võiks nimetada soovi diagnoosida praegust postajastut, kus mööda on saanud enamik meediumide revolutsioneerimise tuhinatest ja varasemate struktuuride reinkarneerimine peaks olema tervitatav – uues olukorras. Kolmandaks motivaatoriks võiks pidada osalejate enda tahtmist ja indu oma töid anda ning liituda teadmata suunas liikuva näituseprojektiga, pean silmas kindla kunstipositsiooniga **Vello Vinna**, **Elo Järve** ja **Leo Lapinit**.

Tänases kunstiolukorras on näituseprojekt kõrvalepõige ja võimalus tuulutada oma loomingubiograafiat. Mõtlen Leonhard Lapini abstraktselt ekspressiivseid akvarelle (abstraktne ekspressionism kunstinähtusena toitus ju sürrealismi automaatsest lähenemisest) ja ka oma õlimaale, mis on sündinud soovist käed taas värviseks teha. Üks pigem automatistliku ja teine veristliku suuna esindaja. Niimoodi on seega näituse korraldaja isiklikud ning osalejate isiklikud ja kunstilised motiivid vorminud näituseprojekti teekonnal auditooriumi ette.

Vello Vinn. Lend. 1977. Vello Vinna inimelemendid liidetuna arhitektuursetega viitavad tehnilise tsivilisatsiooni küborgiseerivale toimele. REPRO

Näituse kataloogis üllitasin teksti „Digitaalne sürrealism", mis kirjutatud mõned aastad tagasi ning viitab 2002. aasta kunst.ee-s ilmunud artiklile „Irdmaailmad filmikunstis". Käsitlesin seal ühte aspekti sürrealismis: võimatute ja olematute maailmade ning olukordade visualiseerimist, nagu seda võib näha veristliku lähenemise korral. Üks aspekte sürrealismi temaatikas. Mis on sellest saanud arvutikunstis? Ja kuidas see arvutitehnoloogia loodud veristlik visionäärsus on muutnud meie arusaama kunstist ja realiteedist? Mõelgem vaatenurgale, mis avaneb enesetapjale, kui ta sööstab pilvelõhkuja katuselt maapinna poole. Arvutiga on seda võimalik visualiseerida. Või legendaarsetele „Juura ajastu pargile", „Terminaator 2-le , mis hiilgavad 3D tarkvaraga loodud sünteetilise reaalsuse poolest. Need on küll näited 1990ndate algusest.

Lev Manovich võrdleb „Uue meedia keeles" sünteetilisi kujutisi sotsialistliku realismiga. Mõlemale on ühine asjaolu, et neil ei ole vasteid olevikus ja mõlemad on suunatud tulevikku. Fotograafiline kujutis on suunatud aga minevikku.

Seda külge võib märgata juba XIX sajandi fantasmagooriates, XVIII sajandil leiutatud panoraam-maalides. Vaataja kujuteldavasse, olematusse maailma sukeldamine, sissetõmbamine lähendab neid tänapäeva virtuaalreaalsele kunstile.

Minu arvates on nii automaatsel, mõistusliku kontrolli välisel ja veristlikul lähenemisel põhineva sürrealistliku loome eesmärk viia vaataja olematusse maailma.

Teine lähenemine, mis liitub sürrealismitemaatikaga, on nn pop-sürrealism ja *lowbrow art*. Eesti kunstitraditsioonis kuulub see osa pigem massikultuuri ja kitši valdkonda. Kuid siin meenutame **Salvador Dalíd**, keda peeti kitšilikuks ja kommertslikuks. Selline nähtus nagu massurrealism eksisteerib samuti, ühendades massimeedia ja sürrealismi. Seda peetakse 1990ndate nähtuseks.

Sel viisil liituvad sürrealismi järeltulijate kaootilises põimumises mitmed tendentsid, alates digitaalkunsti sünteetilisest kujutisest ja reaalsusest, (need viitavad sajanditagusele fantastilisuse ja illusionismi ihalusele, mis inspireeris sürrealismigi) kuni pop-sürrealismi ilminguteni, mis ei vaja kunstimaailma õigustust ja majandab end ise.

Eelmainitud tendentse leiab ka „Paranormi" näituselt, kuigi on taotletud nn kõrgkunsti konteksti liigitumist. Mõningase nihutuse ja visuaalsete modifikatsioonide toel võiks *lowbrow* konteksti paigutada **Jüri Palmi** „Vana Singeri" (1995) ja **Elo Järve** „Unes koju" (1999). Ilmar Malini visuaalsus liigitub „sünteetiliseks", reaalsuse fragmendid on muundatud kunstniku kujutluses reaalsuses mitte esinevateks vormideks. Sama kehtib ka minu maniakaalsete „Monumentide" kohta. Vello Vinna inimelemendid liidetuna arhitektuursetega viitavad tehnilise tsivilisatsiooni küborgiseerivale toimele. **Enn Tegova** maalid on biograafilises ja nostalgilises alatoonis, tuues ühte pildiruumi tegelasi eri ajahetkedest. Varjamatut erootikat näeb **Ahti Seppeti** ja **Kristina Viina** töödes – taas sürrealismi lemmikvaldkond; Viina eemaletõukava pealkirjaga „Õine lehk" võiks taotleda pigem Eesti erootilisima maali staatust.

Kokkuvõttes: arvestades nii Eesti kui ka rahvusvahelise kunsti mitmekesisust, erinevate lähenemiste põimumist tehnilises kunstis ja uusi lähenemisi manuaalsetes kunstides, kõrgkunsti ja popkunsti segunemist, on Para väljaastumine üks võimalustest mõtestada oma kunstnikurolli säilitamaks sidet manuaalsete kunstitehnikate ja spontaanse loovusega.

Kivitrükikunst ei lähe moest

Anne Untera

Litograafiakeskus on kolinud Pärnust Tallinna ja üritab siinses kirevas kultuurielus oma kohta leida. Pärnus, pisut metsiku ja sõltumatu imagoga kunstilinnas, oli see ehk kergemgi. Igatahes *workshop*'ide ja näituste kaudu suutsid **Jaak Visnap** ja **Kadri Alesmaa** Pärnu litokeskuse kaasaegse kunsti kaardile kinnistada ja samaaegselt sellele eripalgelisele graafikatehnikale uue hinguse sisse puhuda. Selle aasta algul tutvustas nüüd Tallinnas ARSi hoones paiknev litograafiakeskus mappi „Armastus 21. sajandil". Suure poogna formaadis ja stabiilses kunstnahast vutlaris mapp sisaldab üheteistkümne 1960.-1970. aastatel sündinud, praeguseks etableerunud autori teoseid. Ettevõtmise ideoloogi Jaak Visnapi üles võetud igihaljas teema on leidnud kaasaegse tõlgenduse, ühtlasi teenib selline väljaanne kunsti levitamise eesmärki, mis rühmana/komplektina võib olla lihtsam kui üksikautorina (sarja tiraaž on 65, millest Eesti Kunstimuuseumile kuuluvad nüüd tõmmised nr 10). Et litot ei olegi võimalik üksi teostada, siis on meistri oskused alati olulised. 2007.-2008. aastal välja antud armastuse-mapi teostajatena on tiitellehel kirjas Jaak Visnap, **Kadri Alesmaa** ja noor graafik **Tanel Rannala.** Suure mapi tiitlil oleks võinud olla ka teoste nimekiri ja äkki isegi *thumbnail*-pisivaated.

Igale maitsele, igale hingele midagi pakkuva koosluse üldmulje on mittekommertslikult mõtlemapanev. Osa kunstnikke käsitleb armastuse teemat aegumatu tundelisusega nagu **Kadri Kangilaski** „Time of Devotion", **Toomas Altnurme** psühhedeelse aktsendiga „Black Magic Woman", teised pisikese kalambuuriga (**Mall Nukke** „21. Heart Beat"), Kadri Alesmaa läbi talle iseloomuliku laheda huumoriprisma, osa kunstnikke provokatiivselt (Jaak Visnapi „Balti kett") või nihilistlikult (**Peeter Alliku** „Gruß aus Dorpat"). Siin on tegemist tüüpilise tagurpidi eufemismiga: hea kohta öeldakse kurjasti. Võimatu, et inimene ei ole oma elus armastust kogenud. Näib ka, et osa autoreid on kasutanud võimalust laiendada oma isikliku kunstimütoloogia projekti (**Marko Mäetamm**, **Jasper Zoova**), mis ei ole ju kuidagi taunitav. Kui aga laiem kontekst jääb seejuures teadmata, siis võib ühe lehe vaatleja asja tuuma mittetabamises süüdistada vaid iseennast.

Seoses litograafiakeskuse tegevusega on aga sobiv meenutada, et litosid on Tallinnas trükitud juba 190 aastat. Kokkuleppeliselt loetakse selle kunstiliigi alguseks Eestis 1818. aastal **Carl Siegmund Waltheri** reprodutseeriva lehe „Ecce Homo" väljaandmist. Selle aluseks oli Dresdeni galerii **Guido Reni** 1622.-23. aasta maal. See hällitrükis (litotehnika oli alles 20 aasta eest leiutatud) vastas kindlasti nõudlusele Eestimaa pastoraatides, kirikutes ja kodudes. C. Walther andis litograafiatena välja ka portreid ning linnavaateid, eriti tuntuks said 1820. aasta suurtulekahjus kannatada saanud Oleviste kiriku jäädvustused. Romantismi ajastul, mil mõisaparkidesse püstitati ka kunstlikke varemeid, olid Tallinna all-linna peakiriku tulekahjust säilinud müürid oluliseks mõtiskluse objektiks.

Võidakse väita, et C. Waltheri litograafiad ei ole eesti kunst. Nii arvavad isegi kunstikriitikutest arvamusliidrid, kellest üks kirjutas näiteks Kumus hiljuti lõppenud soome kuldajastu kunsti näituse puhul väga kurval toonil, et Eestis ei ole Soomele midagi vastu panna, kuna Ants Laikmaa asutas oma kunstikursused alles 1903. aastal. Seejuures unustati, et Tartus tegutses joonistuskool juba 100 aastat varem, luues ja kultiveerides kunstikultuuri. 1803. aastal rajatud Tartu ülikooli joonistuskool oli üks varasemaid Balti maadel ja üldse Läänemere regioonis. See ei võistelnud küll Peterburi ja Stockholmi kunstiakadeemiaga (esimene asutatud 1749, teine 1773), küll aga alles 1830. aastal asutatud Turu joonistuskooliga ja 1848. aastal rajatud Soome kunstiühingu joonistuskooliga Helsingis. Ka Riias puudus XIX sajandi alguses kunstikool.

Tallinnas õitses alates 1820. aastatest graafikakaubandus: 1828. aastal anti välja 12-leheline akvatintasari Tallinna (üks leht kujutaski Oleviste kiriku suurtulekahju), Kadrioru ja Narva vaadetega, Toolse ja Rakvere varemeparkidega. Ehkki tegemist on suurelt osalt õli- ja guaššmaale teisendava nn suveniirgraafikaga, mis sobis biidermeierlikku sisekujundusse ja reisimeeneks, on ikkagi tegemist graafikaloominguga Tallinnas. Sel ajal avastati üle Tallinna lahe paistev siluett. Graafikakaubandus levis kiiresti, kui ohjad võtsid enda kätte prantsuse litograafid ja itaalia kunstikaupmehed. 1833. aastal ilmusid litograafiatehnikas suures ja väikeses formaadis sarjad, mis teisendasid **Theodor Gehlhaari** eelmistes sarjades sisse töötatud motiive. Neid litograafiaid müüdi samaaegselt Tallinnas Domenico Avanzo kunstigaleriis ja Pariisis Tessari kunstiäris. Järgnevalt trükiti Eestimaa vaateid Münchenis, Berliinis, Augsburgis jm, tekkis elav kunstikaubandus, mis hääbus alles sajandi lõpupoolel. Kivitrükki kasutati ka portreede ja etnograafiliste sarjade väljaandmisel, samuti raamatuillustratsioonide ja XX sajandi algul hoo sisse saanud plakati valdkonnas. Noor eesti plakatikunst eelistas siiski linoollõiget (**E. Wiiralt**). Kuidas hindame XIX sajandi ilma sügavate kunstiambitsioonideta graafikaloomingut? Eesti kunstikultuuri osana ei peaks vaategraafikat mitte olematuks vaikima, vaid kõrgelt hindama, sest see valmistas teed kõrgkultuurile juugendi ja ekspressionismi ajajärgul. XIX sajandi lõpul vajus kivitrükitehnika varjusurma, et taas elustuda 1930. aastatel Pallases ja Riigi Kunsttööstuskoolis.

Oleks väga hea, kui tunnistaksime soomlaste eeskujul oma ajaloost omaks kõik väärtusliku, eelkõige kultuuri ja teaduse vallas. Nõnda nagu Eesti maastikku risustavad arvukad varemed, on ka meie mälu ja arusaamine täis varemeid, eelarvamusi ja sallimatust. Sageli näeme oma ajalugu fragmentaarsena, üksteist tühistavate ajajärkudena. Katkestusi täis ajaloopildi asemel võiksime püüda mõista, et meie rahvale on määratud saatus elada sellises kohas, mida mõnikord Euroopa lävepakuks nimetatakse. Ning meile on paratamatu elada koos teiste rahvastega. Baltisakslased, kunagine valitsev seisus, pidasid Eestit oma koduks ning arendasid seda oma parema äranägemise kohaselt. See rahvakild on meie kodumaalt kadunud, aga me oleme pärinud nendelt rohkem, kui sageli endale tunnistame. Kunst ja muusika on just need valdkonnad, mis väärivad tundmist, tunnustamist ja nautimist. Ehkki piltide juurde kuulub loomulikult tõlgendamine, kõnekunst, ei vaja kunstiteosed ise tõlkimist, vaid on arusaadavad looja ning vaataja emakeelest hoolimata.

RAAMATUTUTVUSTUS

Mats Traat
MINGE ÜLES MÄGEDELE

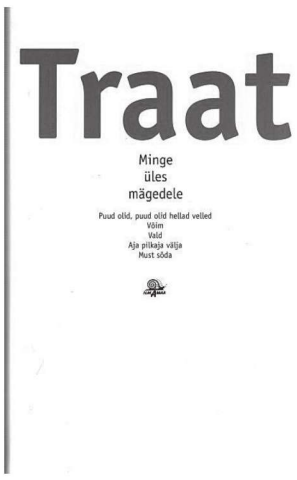

Kui oleks vaja hakata leidma asendajat/järglast Jaan Krossile kui eestlaste (aja)lugu mastaapselt tunnetavale romaanikirjanikule, siis paistab Mats Traat selleks küll kõige paremini sobivat. Ometi pole asjad nii lihtsad, sest Traat liigub selgelt oma teed pidi, tema lugu on mastaapidelt ja haardelt kindlasti võrreldav Krossi omaga, kuid sellega ka võrdlus piirdub. Rõõm tõdeda, et lõpuks on hakatud avaldama ka tema elutöö üht verstaposti, vahest suurimatki, lausa verstapostide kogumit, n-ö Palanumäe tsüklit, paremini tuntud kui "Minge üles mägedele". Antud, esimene köide sisaldab sarja esimest viit raamatut, kuigi "Puud olid, puud olid hellad velled" kujutab endast – nagu järelsõnaski öeldakse – eellugu. Vajalik ja aega nõudev – seeläbi aga ka aega andev – kodumaine lugemine. Toimetanud ja järelsõna kirjutanud Mari-Liis Tammiste, kujundanud ja küljendanud Jüri Kaarma. Ilmamaa, 2008. 904 lk.

Harri Rinne
LAULEV REVOLUTSIOON

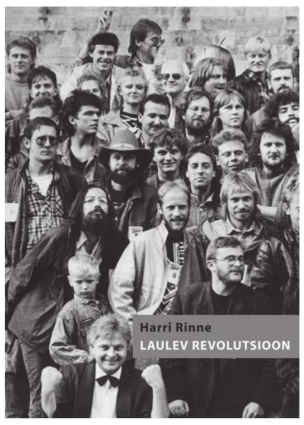

Nagu korduvalt varemgi, kui on vaja tegelda Eesti lähiajaloo võtmeliste sündmuste, isikute või perioodidega, ilmuvad kohale soomlased ja hakkavad kirjutama. Antud teos püüab avada päris äsja juhtunut, kusjuures juba esmapilgul saab selgeks, et Rinne raamat haakub hästi Tartus etendatava spektaakliga "Ruja" – siit leiab ühe foto, kus Rannap näeb välja nagu Rannapit mängiv Võigemast. Igatahes – põnev sissevaade rokkmuusika osasse Laulvas revolutsioonis ja taasiseseisvumises. Soomlased on muide juba ammu muutnud rokist kirjutamise oma kirjanduse osaks, on ju Harri Rinne kirjutanud teose soomlaste levilegendist Juice Leskinenist. "Laulvas revolutsioonis" on ta intervjueerinud kõiki toona ja veel praegugi olulisi muusikuid ja muid Rein Langist Anne Veskini, Riho Sibulast Villu Tammeni, Ivo Linnast Jüri Makarovini. Muide, kaane peal on väga lahe foto, kus meie rokilegendide seas seisab muigav ja üsna rahulolevat muljet jättev John Lydon. Tõlkinud Sander Liivak, järelsõna eestikeelsele väljaandele kirjutanud Harri Rinne, toimetanud Evi Laido, kujundanud Mari Kaljuste, fotod Arno Saar. Varrak, 2008. 344 lk.

Valter Heuer
MALE LUGU

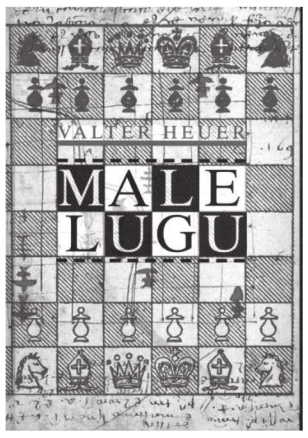

Intellektuaalse mängu kapitaalne ajalugu *tšaturanga* tekkimisest Indias umbes aastal 570 kuni Esimese maailmasõjani. Valter Heuer polnud mitte üksnes malemeister ja spordipublitsist, vaid ka mitmekülgselt haritud ja laia silmaringiga intellektuaal, kes käsitleb oma "Male loos" malet ja tema meistreid sotsioloogilises kontekstis. Heuer on oma mahukas uurimuses toetunud sadadele maleajaloo raamatutele, mille baasil loodud süntees on tugevalt isikupärase stiiliga. Põnev ja pikk lugemine igale inimesele, kes malest vähegi lugu peab. Keeletoimetaja Helle Tiisväli, kaas ja kujundus Triinu Ootsing. Argo, 2008. 552 lk.

Hanno Ojalo
SAAREMAA SÕJATULES. SÜGIS 1917

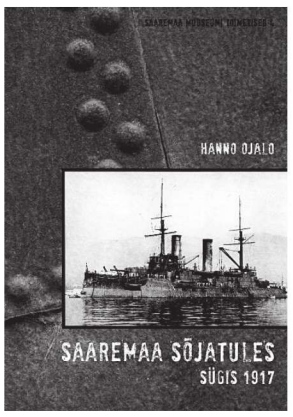

Eesti Akadeemilise Sõjaajaloo Seltsi esimehe kirjutatud raamat annab põhjaliku lühiülevaate ühest Esimese maailmasõja suuremast dessantoperatsioonist, mis leidis aset 1917. aasta oktoobris Saaremaal ja Hiiumaal. Tegemist oli suurima sõjasündmusega Läänemerel. Protsessi kirjeldamisel ehk objektiivse pildi andmisel on autor tuginenud Vene, Saksa ja Eesti allikatele. Rikkalikult fotodega ja selgitavate kaartidega illustreeritud, lõpus lisad, kasutatud allikad ja isikunimede register. Toimetanud Olavi Pesti, kaane kujundanud Ain Vares. Saaremaa Muuseum, 2008. 226 lk.

KOHT JA PAIK. PLACE AND LOCATION
Studies in Environmental Aesthetics and Semiotics VI. 2008

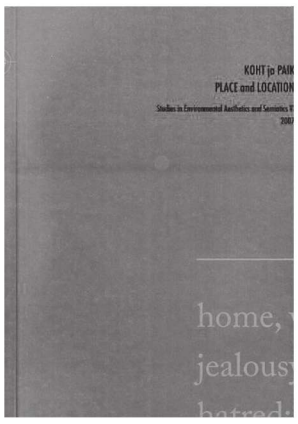

2004. aastal peetud rahvusvahelise semiootika konverentsi ettekannete kogumik. Nii konverents kui ka kogumik käsitlevad lähiminevikku, tollaseid väärtuskriteeriume ning nende tänapäevast tähendust. Avaldatud artiklid on jaotatud nelja sektsiooni: kultuur ja loodus, monument ja selle kaitse ehk kuidas kultuuriväärtuslikkuse mõiste on ajaloo jooksul muutunud, maastikud ja mälu ehk nõukogude aja kolhooside ning industriaalmaastike muutumine vabaõhumuuseumi objektideks ning sotsialismi visuaalne kultuur. Ja nagu alati, nii on ka seekord autoreid nii Eestist (Tiiu Jaago, Juhan Maiste, Risto Järv jt Tartu ülikoolist, Mariann Raisma Eesti Ajaloomuuseumist), Hannes Palang jt Tallinna ülikoolist), Soomest (Dario Martinelli Helsingi ülikoolist), Lätist (Jānis Taurens Läti kunstiakadeemiast), aga ka Inglismaalt (Simon Bell Edinburghi kunstikolledžist), Saksamaalt (Guido Ipsen Dortmundi ülikoolist) ja mujalt. Ja nagu ikka, on ka seekord teaduslikult tõsiselt võetavat ja põnevat lugemist. Toimetajad on Eva Näripea, Virve Sarapik ja Jaak Tomberg, väljaande toimetaja Richard Adang, kujundanud Alo. Place and Location, 2008. 353 lk.

Kalju Suur
JÄRELHÜPPEID KULTUURIKIHIST 2

Meie ühe silmapaistvama kultuurifotograafi ja väsimatu kirjastaja Kalju Suure järjekordne, viies kultuurilooliste fotode ehk, nagu ta neid ise nimetab nopete, raamat. Enamik kultuuritegelaste portreid on võetud viimastel aastatel, kuid, nagu pealkirigi osutab, võib ka seekord leida üllatavaid leide varasemast ajast, sest Kalju Suure isiklik arhiiv tundub tõesti olevat ammendamatu. Ka kultuuriloolist täpsust taga ajavad pildiallkirjad on autori sulest.
Fotod ja tekst Kalju Suur, 2007. 208 lk.

ERKF jaotab raha

Sihtasutus Eesti Rahvuskultuuri Fond võtab kuni 15. oktoobrini vastu 2009. aasta stipendiumide ja kultuuriprojektide finantseerimise taotlusi.
Eesti Rahvuskultuuri Fondi stipendiume ja toetusi 2009. aastaks jaotatakse üldfondist ja 115st Eesti Rahvuskultuuri Fondi allfondist. Esimest korda jaotatakse sel aastal stipendiume ja toetusi järgmisest viiest allfondist:

Anting-Peetsi fond
Fondi asutas 2007. aastal Eve-Mall Peets eesmärgiga toetada Eesti Ajaloomuuseumi töötajate teadus- ja uurimistööd ning täiendusõpet. Taotlused esitatakse läbivaatamiseks Eesti Ajaloomuuseumile.

Erkki-Sven Tüüri fond
Fondi algatas 2003. aastal Erkki-Sven Tüür eesmärgiga toetada Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias õppivaid noori heliloojaid.

Gunda ja Heinrich Kanguri fond
Fondi asutas 2007. aastal Peeter Kangur oma vanemate mälestuse jäädvustamiseks. Gunda ja Heinrich Kanguri fond toetab Eesti Ajaloomuuseumi teadus- ja arendustegevust. Taotlused esitatakse läbivaatamiseks Eesti Ajaloomuuseumile.

Suursaadik Riivo Sinijärve fond
Fondi algatas 2002. aastal krahv Carlisle eesmärgiga toetada Eesti üliõpilaste õpinguid Ühendkuningriigi ülikoolides ja Eesti ülikoolide väitlusklubide võistlusreise Ühendkuningriigi ülikoolidesse.
Eksperdi nimetab krahv Carlisle.

Zonta fond
Fondi algatas 2006. aastal Zonta Tallinna Klubi eesmärgiga toetada naisüliõpilaste doktoriõpet Eesti kõrgkoolides.
Zonta Tallinna Klubi moodustab ka halduskogu.

Info jaotamise kohta, allfondide nimekirja ning taotluse ankeedid leiate Sihtasutuse Eesti Rahvuskultuuri Fond koduleheküljel www.erkf.ee

Taotluste vastuvõtt lõpeb kolmapäeval, 15. oktoobril kell 16.00.
Taotlus tuleb esitada Sihtasutuse Eesti Rahvuskultuuri Fond aadressil A. Weizenbergi 20A-13 (III korrus), 10150 Tallinn. Telefon 601 3428, vastuvõtt tööpäeviti 10–16.

NO99
teater | www.no99.ee

Septembrikuu mängukava
K, 3. IX, **N, 4. IX** ja **R, 5. IX** kl 19 NO86 **„Perikles"**.
E, 8. IX, **T, 9. IX** ja **K, 10. IX** kl 19 NO88 **„ГЕП"**.
R, 12. IX, L, 13. IX, E, 15. IX, T, 16. IX, K, 17. IX, R, 19. IX ja **L, 20. IX** kl 19 **„Perikles"**.
T, 22. IX ja **K, 23. IX** kl 19 **„ГЕП"**.
Teater NO99 kassa (Sakala 3) on avatud E – R kl 12 – 19, tel 660 5051.
www.no99.ee

Septembrikuu mängukava
K, 3. IX, **N, 4., IX**, **R, 5. IX**, **L, 6. IX**, **P, 7. IX**, **E, 8. IX**, **K,17. IX**, **N, 18. IX**, **L, 20. IX**, **T, 23. IX** ja **K, 24. IX** kl 19 **„Mis juhtus pärast seda, kui Nora oma mehe maha oli jätnud ehk Ühiskondade toed"** Von Krahli teatris.
E, 29. IX ja **T, 30. IX** kl 19 **„Rabbitproof"** Von Krahli teatris. Kontseptsioon, lavastus, video: Saša Pepeljajev. Koreograafia, esitus: Olga Tsvetkova. Lavastus on inspireeritud raamatust „Alice Imedemaal" ja Freudi negatiivsest tajust. Etendus toimub interaktiivse video keskkonnas. Piletid Piletilevis ja Von Krahli teatri kassas. Uus kodulehekülg **www.vonkrahl.ee**

Tallinna Kammerkoor

kutsub oma ridadesse
kõikide häälerühmade lauljad,
eriti tenoreid.

Vastuvõtt toimub
2., 4., 9., ja 11. septembril
kell 18–18.30
Prantsuse Lütseumi aulas
Hariduse 3.

Proovid toimuvad
igal teisipäeval ja neljapäeval
kell 18.30–21.

HELGE UUETOA
16. IV 1936 – 16. VIII 2008

Lahkunud on teatrikunstnik Helge Uuetoa. Ta lõpetas 1954. aastal Tallinna 7. keskkooli ja 1960. aastal Eesti Riikliku Kunstiinstituudi. Samast aastast alustas ta tööd Eesti Draamateatris. Sel perioodil oli just Helge Uuetoa mitmete Voldemar Panso väljapaistvate tipplavastuste kunstnik. Valmisid moodsa joonega „Inimene ja jumal" (1962)", „Kihnu Jõnn" (1964), „Tabamata ime" (1965). Õnnestunud ja loov oli koostöö Gunnar Kilgasega J. Steinbecki „Hiirtest ja inimestest" (1966), A. Liivese „Kallimast kallim" (1967), kui nimetada meeldejäävamaid sellest perioodist.

Draamateatri perioodist jäävad sõelale veel V. Majakovski „Lutikas" (lav Mai Mering, 1962), kuulus „Rops" (lav Ben Drui, 1964), aga ka A. H. Tammsaare – A. Särevi „Pankrot" (1964), E. Manneri „Põletatud oranž" (1969, soome lavastaja Väino Lahti).

1970. aasta algul järgnes Helge Uuetoa Rakvere teatrisse peanäitejuhiks siirdunud Mai Meringule, nimetagem kujundusi järgmistele lavastustele: M. Gyárfási „Ärka ja laula", M. Sebastiani „Nimetu täht", 1972. Koostöös lavastaja Ilmar Tammuriga valmisid A. Hindi „Kotermann ehk Rummu Jüri Kihnu Jõnni „Manni" peal", I. Franko „Varastatud õnn" (1972), „Mikumärdi" (1975), „Põrgupõhja uus Vanapagan" (1976).

Alates 1973. aastast töötas Helge Uuetoa ka Eesti Televisioonis (aastast 1982 peakunstnikuna), kujundades populaarsust võitnud telelavastusi („Leedi Windermere'i lehvik", 1974; „Hunt Kriimsilm") ja telefilme („Lindpriid", 1969; „Need vanad armastuskirjad", 1992).

Hiljem juhendas Helge Uuetoa lasteringe, tehes uuel aastatuhandel mitmeid kujundusi Kaari Sillamaa muusikateatris.

Helge Uuetoa maeti Metsakalmistule 22. augustil.

Eesti Lavastuskunstnike Liit
Eesti Teatriliit
Eesti Draamateater
Rakvere Teater
Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum
Eesti Kunstnike Liit

EESTI AJALOOMUUSEUM
www.eam.ee

MAARJAMÄE LOSS
Tallinn, Pirita tee 56

Mastaapne Eesti Vabariigi ajalugu käsitlev **väljapanek „Iseolemise tahe. 90 aastat Eesti Vabariiki"**.
Kohtutele pühendatud **näitus „Eesti oma kohus"** kuni 31. X.

Avatud K – P kl 10 – 17, tel 622 8610.

SUURGILDI HOONE
Tallinn, Pikk 17

Püsinäitus „Pildid Eesti ajaloost".
5. IX – 21. X **ehtekunsti näitus „JUST MUST"**.
Mündikabinet.

Avatud E – P kl 11 – 18, alates 1. IX N – P kl 11 – 18, tel 641 1630.

Tasuta külastuspäev iga kuu viimane N.
Muuseumipood Börsi käigus avatud iga päev kl 11 – 18.

EESTI KÄSITÖÖ MAJA RAHVAKUNSTIGALERII
Tallinn, Pikk tn 22

„Linane Liin"
kuni 8. IX.

Avatud E – L kl 9.30 – 18.30, P kl 10 – 17.

Palamuse O. Lutsu Kihelkonnakoolimuuseum
Palamuse, Köstri allee 3

Püsiekspositsioon kihelkonnakooli elust XIX sajandi lõpul läbi O. Lutsu „Kevade".
VIDEONÄITUS „Eestlased väljaspool Eestit" kuni 29. VIII.

Avatud E – P kl 10 – 18,
e-post info@palmuseum.ee,
www.palmuseum.ee, tel 776 0514.
PALAMUSE ON MU MÕTETES, „KEVADE" MINU SÜDAMES

EESTI RAHVA MUUSEUM
Tartu, Kuperjanovi 9

PÜSINÄITUS "Eesti. Maa, rahvas, kultuur".

NÄITUS „Eesti uhkus. Tehtud Eestis" kuni 28. IX.

NÄITUS „Ei saa me läbi Lätita" kuni 21. IX.

NÄITUS „Minu Mulgi muster"
Raadi jääkeldris.

Pühapäeviti kell 12
toimub Raadi mõisapargis ekskursioon
„Raadi ajalugu, olevik ja tulevik".

Lisainfo **www.erm.ee**

Avatud T – P kl 11 – 18,
R tasuta sissepääs.

KASTELLAANIMAJA GALERII E. VILDE MUUSEUM
Roheline aas 3

„Mahtra kurbmäng. Maal. Muusika. Lugu" kuni 12. IX.
Näha saab 1958. a „Mahtra sõja" juubeli tarvis loodud kunsti- ja heliloomingut. Välja on pandud kõik läbi aastakümnete ilmunud romaani „Mahtra sõda" trükid. Külastaja saab ka teada, kuidas kirjanik seda suurt kurblugu ilukirjanduslikuks teoseks vormis.
Näitusega tähistab Eduard Vilde muuseum oma 62. sünnipäeva ja Mahtra sõja 150. juubelit.

Avatud K – E kl 11 – 18, tel 601 3181,
e-post vilde@linnamuuseum.ee, www.linnamuuseum.ee/vilde

SOOME INSTITUUT
Tallinn, Harju 1

OSSI PIRKOSE näitus „In the Valley"
kuni 31. X.

Avatud E – R kl 10 – 16,
tel 631 3917,
www.finst.ee.

TAMPERE MAJA
Tartu, Jaani 4

KAIE LUIK, väiksed õlimaalid „Luik ja lilled"
kuni 7. IX.

Avatud iga päev kl 10 – 18,
www.tampereemaja.ee,
tel 738 6300.

TÜ AJALOO MUUSEUM
Tartu Toomemäel,
Lossi 25

Püsiekspositsioon „TÜ XVII sajandist tänapäevani".
EÜE minevikku tutvustav näitus **„EÜE betoneerib Eestimaad"** kuni 12. X.
VALGES SAALIS
4. IX avatakse
näitus „Teadusfoto 2007".
VANAS ANATOOMIKUMIS (Lossi 38)
"200 aastat Vana Anatoomikumi".
Avatud T – L kl 11 – 17.
Septembris on toomkiriku tornid avatud E – P kl 10 – 17.
Lisaks koolilastele põrandamängud, paberitegemine, keemiakatsed, T-särgi kromatograafia jpm.
Rohkem infot tel 737 5677 ja http://www.ut.ee/ajaloomuuseum/

Avatud K – P kl 11 – 17, gruppidele ka E ja T, ekskursioonide ettetellimine tel 737 5677, 737 5674.

EESTI TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUM
Tallinn, Müürivahe 12

PÜSINÄITUS „Muusikainstrumente läbi mitme sajandi".
Isamaa sünnipäevale ja laulutaat Gustav Ernesaksale pühendatud suvenäitus **„Üks laul, üks maa"**.
kuni 18. X.

Avatud K – L kl 10 – 18,
infotel 644 6407, info@tmm.ee

A. SÄREVI KORTERMUUSEUM
Tallinn, Tina 23/Kreutzwaldi 11

3. – 19. IX muuseum suletud!
Alates 25. IX **„Parimad rollid parimate partneritega. Ellen Liiger 90"**.

Avatud K – R kl 11 – 16,
infotel 648 5838.
Lisainfo **www.tmm.ee**

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

näitused SEPTEMBER

8. septembrini	6. korruse galeriis **Mathura. Kambium** Maal
15. septembrini	6. korruse näitusesaalis **Tallinna Ülikooli tööõpetuse erialad 50**
püsinäitused	3. korrusel **Eduard Wiiralti galerii** 5. korrusel **Eesti riiklike teenetemärkide galerii**

Septembrist on näitused avatud
E, K, R 10-18; T, N 10-20; L 12-19
Näituste kava ja muudatused kodulehel
www.rahvusraamatukogu.ee/naitused

Tallinn,
Tartu mnt 84a **Fahle**

JUSS PIHO „Istujad ja astujad"
kuni 30. IX.

Näitus on avatud restorani lahtiolekuaegadel, tel 603 0588,
www.fahlerestoran.ee

LASNAMÄE KULTUURIKESKUS LINDAKIVI
Tallinn,
Koorti 22

NÄITUSESAALIS
3. – 18. IX **KATARINA TOMSONI näitus „Ärkamine"**,
rõõmu ja hingerahu tähistamine loovuse kaudu.
Näituse avamine
3. IX kl 17.30 – 19.30.

Avatud E – P kl 10 – 23, tasuta,
infotel 564 73 839

VERNISSAGE KUNSTIGALERII
Tallinn,
Uus-Tatari 23

Müügil tuntud EESTI MEISTRITE kunstiteosed.

Avatud T – R kl 11 – 18, L kl 11 – 16,
tel 677 2010, info@vernissage.ee,
www.vernissage.ee

VILJANDI KUNSTISAAL
Viljandi,
Vabaduse plats 6

28. VIII – 21. IX
LINDA MARKUS 85, vesitrükis maalid ja eksliibrised.
Näituse avamine 28. VIII kl 15.

Avatud L – N kl 12 – 17, tel 551 5932.

Täname Eesti Kultuurkapitali

HAABERSTI SOTSIAALKESKUS
Tallinn, Õismäe tee 24

VIIMSI KUNSTIKOOLI õpilastööde näitus
kuni 12. IX.

Avatud E – R kl 9 – 17,
tel 657 9872.

EESTI KUNSTIAKADEEMIA GALERII
Tallinn, Tartu mnt 1

KERAAMIKA MAGISTRANTIDE tööde näitus
kuni 1. IX.

Avatud kl 12 – 18.30,
tel 626 7112,
e-post gallery@artun.ee

VÕRU LINNAGALERII
Võru, Liiva 13

PUHAS RÕÕM & INFOTANKISTID
ja **SÕBRAD „Rollid"** kuni 12. IX.

Avatud E – R kl 12 – 21,
www.vorukannel.ee

Projekt „Inimesed Pärnu kultuurimaastikul"
Pärnu Kuninga tänava põhikoolis
30. augustil kell 16

JUUBELIJUTTU
SIINA ÜKSKÜLAGA

Kaastegevad Malle Raid, Benno Margus jt.
Õhtut juhib Toomas Kuter

Sissepääs tasuta!

EESTI KULTUURKAPITAL

KURESSAARE LINNATEATRIS
29. augustil kell 19

„TOOMAS KUTER ROMANSSIDE MAAILMAS"

klaveril
BENNO MARGUS

Kavas erinevate rahvaste romansid

Pilet 75 kr

---

teater VARIUS

Septembrikuu mängukava
E, 15. IX ja **T, 16. IX** kl 18 **„Helisev viis"** Eesti Rahvusraamatukogu teatrisaalis.
Etendus on Estonia teatri näitlejate saatusest 1944. aastal, märtsipommitamisest, kodumaalt põgenemisest ja võõrsil kohanemisest.
Autor ja lavastaja Heidi Sarapuu, mängivad Lii Tedre (teater Endla),Rene Soom ja Diana Dikson-Soom (rahvusooper Estonia), Raivo Mets, Peeter Kaljumäe, Hain Hõlpus.

Piletid müügil Rahvusraamatukogu infoletis.

KULTUURIESINDUS

▶ **SOOME INSTITUUT** Harju 1, 10146 Tallinn, tel 631 3917, faks 631 3952, e-post tallinn@finst.ee, www.finst.ee.

▶ **SOOME INSTITUUT** Vanemuise 19, 51014 Tartu, tel 742 7319, faks 742 7097, e-post tartu@finst.ee, www.finst.ee. Avatud tööpäevadel kl 10 – 16, K kl 10 – 18.
2. IX kl 17 Inge Lööki näituse „Vahvad vanamemmed" avamine, kell 18 sarja „Kirjandust teiseltpoolt lahte" sügishooaja avaüritus, külaline on Elina Hirvonen ja juttu tuleb tema romaanist „Et tema mäletaks sedasama".

▶ **TAMPERE MAJA** Jaani 4, Tartu, tel 738 6300, www.tampereemaja.ee.

▶ **BRITI NÕUKOGU** Vana-Posti 7, 10146 Tallinn, tel 625 7788, faks 625 7799, e-post british.council@britishcouncil.ee, www.britishcouncil.ee.

▶ **UNGARI INSTITUUT** Piiskopi 2, 10130 Tallinn, tel 644 0817, e-post unginst@unginst.org.ee, www.unginst.org.ee. Avatud E – N kl 10 – 16, R kl 10 – 14.

▶ **TALLINNA SAKSA KULTUURIINSTITUUT/GOETHE INSTITUUT** Suurtüki 4b, Tallinn, tel 627 6960, faks 627 6962, e-post dkigi@tallinn.goethe.org. Info (saksa ja eesti keeles) koduleheküljel www.goethe.de/tallinn.

▶ **TAANI KULTUURI INSTITUUT** Vene 14, 10123 Tallinn, tel ja faks 646 6373, e-post info@dankultur.ee, www.dankultur.ee.

▶ **EESTI INSTITUUT** Suur-Karja 14, 10140 Tallinn, tel 631 4355, www.einst.ee.

PÄRNU LINNAGALERII

Pärnu kontserdimajas
Pärnu, Aida 4

ENN TEGOVA maalid
kuni 15. IX.

Avatud T – R kl 12 – 19,
L kl 12 – 16, tel 445 5888,
linna.galerii@mail.ee

Pärnu linnagalerii kunstnike majas
Pärnu, Nikolai 27

AITA ÕUNAPI skulptuurid ja
KÄRT SEPPELI keraamika
kuni 13. IX.

Avatud T – P kl 12 – 18,
tel 443 6433.

TARTU LINNAMUUSEUM

Tartu, Narva mnt 23

Püsinäitus „Dorpat. Jurjev. Tartu”.

Avatud T – P kl 11 – 18, info ja registreerimine tel 746 1911, e-post info@katarina.ee, http://linnamuuseum.tartu.ee

FILIAALIDE info

XIX sajandi Tartu linnakodaniku muuseum
Tartu, Jaani 16, tel 736 1545.

Oskar Lutsu majamuuseum
Tartu, Riia 38, tel 746 1030
Püsiekspositsioon „Kirjanik Oskar Luts: elu ja kujutluse piiril”.

KGB kongide muuseum
Tartu, Riia 15b, tel 746 1717.

Tartu Laulupeomuuseum
Tartu, Jaama 14
Püsinäitused „Laulu võim” ja **„Teatri sünd”.**
FOTONÄITUS „Tsaari-Venemaa pildid” kuni 28. IX.

TALLINNA KUNSTIHOONE
Tallinn, Vabaduse väljak 8

3. IX – 12. X
ANDREI MONASTÕRSKI (Moskva).
Avamine 2. IX kl 18.

KUNSTIHOONE GALERII
Tallinn, Vabaduse väljak 6

LOLA LIIVATI näitus „Kogu”.
kuni 7. IX.

TALLINNA LINNAGALERII
Tallinn, Harju 13

JAANA PÄEVA ja **LENNART MÄND, „Suured väikesed”**
kuni 31. VIII.

Avatud K – E kl 12 – 18,
tel 644 2818,
info@kunstihoone.ee,
www.kunstihoone.ee

EESTI KUNSTIMUUSEUM

KUMU

KUMU KUNSTIMUUSEUM
Weizenbergi 34/Valge 1
Püsiekspositsioon:
“Varamu” (Eesti kunsti klassika 18. sajandi lõpust Teise maailmasõja lõpuni).
“Rasked valikud” (Eesti kunst Teise maailmasõja lõpust taasiseseisvumiseni).
Näitused:
Maasikasööjad. Paul Kondase naivistlikud maalid kuni 07.09.
Reis maale. Etnograafilised tüübid fotos kuni 14.09.
Eerik Haamer. Kahel pool merd kuni 12.10.
Mängu mõte. Arhiivid tõlkes kuni 28.09.
Ekskursioon: Seenioride reede. Pallaslased. 22. august kell 11.30* ja 13.
*vene keeles
Kumu dokumentaal: “Vankumatu pilk” 3. september kell 18. Tasuta!
Kunstikool: Keraamikakursused “Fototrükk” 29. august kell 17. “Suve viimased maasikad” 3. september kell 17
Avatud: T-P 11-18
Info: 602 6000, muuseum@ekm.ee

ADAMSON-ERICU MUUSEUM
Lühike jalg 3
Püsiekspositsioon:
Adamson-Ericu teosed
Näitus: Läti modernist Niklâvs Strunke (1894–1966) kuni 23.11.2008
Avatud: K-P 11-18
Info: 644 5835, adamson-eric@ekm.ee

Aasta suurtoetaja: Hansapank Swedbank

KADRIORU KUNSTIMUUSEUM

KADRIORU LOSS
Weizenbergi 37
Püsiekspositsioon:
16.-20. saj. maalikunst (Madalmaade, saksa, itaalia, vene meistrid).
18.-20. saj. Lääne-Euroopa ja Vene tarbekunst ning skulptuur
Näitus: „Kadriorg 290. Loss ja tema lugu” kuni detsember 2008
Avatud: T-P 10-17
Info: 606 6400, kadriorg@ekm.ee

MIKKELI MUUSEUM
Weizenbergi 28
Püsiekspositsioon:
Johannes Mikkeli kollektsioon (16.-20. saj Lääne-Euroopa, Vene, Hiina kunst)
Näitus: Kadriorg ja barokk. Elu unistuste piiril kuni 5.10.
Avatud: K-P 10-17, info: 606 6400, kadriorg@ekm.ee

NIGULISTE

NIGULISTE MUUSEUM
Niguliste 3
Püsiekspositsioon:
Kirikukunst alates 13. sajandist ning gildide, tsunftide, Mustpeade vennaskonna ja kiriku hõbevarad.
Kontsert: „Orelimuusika pooltund” L-P kell 16. Orelikontsert “15 minutit J. S. Bachi muusikaga “ K, N, R kell 12.00 Sissepääs muuseumipiletiga
Avatud: **K-P** 10-17
Info: 644 9903, niguliste@ekm.ee

EESTI KUNSTIMUUSEUM
Weizenbergi 34/Valge 1
Tallinn, 10127
tel 602 6001, faks 602 6002
muuseum@ekm.ee, **www.ekm.ee**

EESTI KUNSTIPÄRANDI RESTAUREERIMINE: Eesti Kunsti Toetusfond, a/a 10220034379014, www.ekt.ee

---

SOOME INSTITUUT

TARTU PILDIKORIDOR
Tartu, Vanemuise 19

3. IX – 30. X **INGE LÖÖKI postkaardid „Vahvad vanamemmed”.**
Näituse avamine 2. IX kl 17.
Kohal on kunstnik.

Avatud E – R kl 10 – 16, K kl 10 – 18,
tel 742 7319, www.finst.ee.

HOP GALERII
Tallinn,
Hobusepea 2

VILLU PLINK, „Mustvalge”
kuni 2. IX.

Avatud N – T kl 10 – 18,
riiklikel pühadel suletud.

ARTDEPOO
Tallinn,
Jahu 12

ELVI RANGELLI
(Soome) **näitus „The Reality of Illusion”**
kuni 30. VIII.

Avatud T – R kl 10 – 18, L kl 11 – 16,
e-post artdepoo@artdepoo.com,
tel 666 1488, www.artdepoo.com

LÜHIKESE JALA GALERII
Tallinn,
Lühike jalg 6
Tel 631 4720, e-post lgalerii@hot.ee
PORTAAL
Tallinn, Vene 16
Tel 646 4209.

Tarbekunsti näitusmüük.

Avatud E – R kl 10 – 18,
L – P kl 10 – 17.

TARTU KUNSTIMUUSEUM
Tartu,
Raekoja plats 18

ALICE KASK kuni 7. IX.
EESTI KUNSTIKLASSIKA näitus „Kirg ja valu”
Mart Lepa ja René Kuulmanni erakogudest kuni veebruar 2009.

Avatud K – P kl 11 – 18, R tasuta külastuspäev, tel 744 1920,
www.tartmus.ee

HAUS GALERII
Tallinn, Uus 17

KAI-MAI OLBRI akvarellide näitus „Inspireeriv Itaalia”
kuni 12. IX.

Avatud E – R kl 10 – 18,
L kl 11 – 16, tel 641 9471,
e-post haus@haus.ee,
www.haus.ee

VAAL GALERII
Tallinn, Tartu mnt 80d

VANO ALLSALU „Öine Ikaros”
kuni 6. IX.

Avatud E – R kl 12 – 18,
L kl 12 – 16, tel 681 0871,
e-post galerii@vaal.ee,
www.vaal.ee

TARTU KUNSTIMAJA
Tartu, Vanemuise 26

SUURES ja VÄIKSES SAALIS
PISIPLASTIKA
kuni 7. IX.
MONUMENTAALGALERIIS
MARGUS MEINARTI personaalnäitus kuni 7. IX.

Avatud K – E kl 12 – 18,
tartuart@hot.ee, tasuta.

SEB Galerii

SEB GALERII
Tallinn, Tornimäe 2, V korrus

MARET OLVETI graafikanäitus „Valiku vabadus” kuni 1. IX.
4. IX – 17. X **MARI ROOSVALT, maalinäitus „Situatsioon”.**

Avatud E – R kl 9 – 18,
e-post haus@haus.ee

ROTERMANNI SOOLALADU
Tallinn, Ahtri 2

SUURES SAALIS
30. VIII – 28. IX **AUSTRAALIA ARHITEKTUUR.**
GALERIIL
Alates 30. VIII **ERNST KESA. Arhitektuur Eestis ja Austraalias.**
KELDRISAALIS
„Lammutatud Tallinn. 1991–2008” kuni 21. IX.
I KORRUSEL
Arhitektuurimakettide avakollektsioon. Suur Tallinna makett. Sahtlinäitused. Väike ajalootund.

Avatud K – R kl 12 – 20, L ja P kl 11 – 18, iga kuu viimane R tasuta.
Tel 625 7000, faks 625 7003, e-post info@arhitektuurimuuseum.ee,
www.arhitektuurimuuseum.ee

---

draakoni galerii

Tallinn, Pikk 18

„up close and personal”
kuni 13. IX.
Kuraator **Marge Monko.**

Avatud E – R kl 10 – 18, L kl 10 – 17,
tel 646 4110, e-post galerii@eaa.ee
www.eaa.ee/draakon/dindex.htm

OKUPATSIOONIDE MUUSEUM
Tallinn, Toompea 8

Okupatsioonide Muuseum

PÜSIEKSPOSITSIOON sündmustest ja arengutest Eestis 1940 – 1991.
„Eesti mees Saksa mundris”
kuni 21. IX.
„Pildid Eesti elust Rootsis”
kuni 14. IX.

Avatud T – P kl 11 – 18.

A-GALERII
Tallinn, Hobusepea 2

SEIFIS
GUNTIS LAUDERS, „Animals”
kuni 8. IX

Avatud E – R kl 10 – 18,
L ja P kl 10 – 16.

EESTI TARBEKUNSTI- JA DISAINIMUUSEUM
Tallinn, Lai 17 (sissepääs sisehoovist)

EESTI TARBEKUNSTI- JA DISAINIMUUSEUM
ESTONIAN MUSEUM OF APPLIED ART AND DESIGN

I KORRUSE I SAALIS
„Kann” kuni 12. X.
I KORRUSE II SAALIS
EESTI TEKSTIILIKUNSTNIKE LIIDU aastanäitus „Mitmus” kuni 7. IX.
TREPIGALERIIS
PEETER KUUTMA kavandid „Pilt ja vaip” kuni 7. IX.
II ja III KORRUSEL
PÜSIEKSPOSITSIOON „Ajamustrid II”.

Avatud K – P kl 11 – 18. Tasuta külastuspäev iga kuu viimane R.
Tel 627 4600, e-post info@etdm.ee, www.etdm.ee

Hobusepea Galerii
Tallinn, Hobusepea 2

„up close and personal”
kuni 13. IX.
Kuraator **Marge Monko.**

Avatud K – E kl 10 – 18, tel 627 6777,
e-post galerii@eaa.ee
www.eaa.ee/hobusepea/hindex.htm

EESTI KUNSTNIKE LIIT — VABADUSE GALERII

Tallinn, Vabaduse väljak 6

TIIA ELKEN-SÜLD, „Kaitstud uni”, litod
kuni 17. IX.

Avatud E – R kl 10 – 18, L kl 11 – 15,
e-post ekl@eaa.ee, tel 627 3630.

TEATRIGALERII

ENDLA TEATRIGALERII
Pärnu, Keskväljak 1

BRUNO SÕMERI juubelinäitus
kuni 29. VIII.
31. VIII – 1. X
AGUR KRUUSINGU fotod.

Avatud E – L kl 14 – 18.
Sissepääs teatrikohvikust
Akadeemia tänavalt.

PÄRNU MUUSEUM
Pärnu, Aia 4

PÜSIEKSPOSITSIOON „11 000 aastat ajalugu”.
NUKUFILMI juubelinäitus „Hing sees” kuni 31. VIII.

Avatud E – P kl 10 – 18,
iga kuu esimene T tasuta.
Tel 443 3231, www.pernau.ee

DECO
Tallinn,
Kadriorg,
Koidula 12a

Deco GALERII

2. – 13. IX
KÄRT HAMMER, fotod „Happy Birthday to Me”.

Avatud T – R kl 11 – 17,
L kl 11 – 16, tel 556 72 593,
e-post deco@hot.ee

TALLINNA LINNATEATER
Septembrikuu mängukava
K, 3. IX kl 19 A. Jellicoe **„Nõks"** väikses saalis. Lav P. Võigemast. Kl 19 D. Potteri **„Päike soojem, taevas sinisem"** Taevalaval. Lav M. Koldits.
N, 4. IX, **R, 5. IX** ja **L, 6. IX** kl 19 **„Nõks"** väikses saalis. Kl 19 **„Päike soojem, taevas sinisem"** Taevalaval.
E, 8. IX ja **T, 9. IX** kl 18 A. H. Tammsaare **„Tõde ja õigus. Teine osa"** Kukenoosi viljakuivatis. Lav E. Nüganen.
K, 10. IX kl 19 O. ja V. Presnjakovi **„Ohvrit mängides"** Taevalaval. Lav M. Koldits.
Reserveeritud! Kl 19 J. A. Jónassoni **„Murdlainetus"** Hobuveskis. Lav J. Rohumaa.
N, 11. IX kl 19 **„Ohvrit mängides"** Taevalaval.
R, 12. IX kl 18 **„Tõde ja õigus. Teine osa"** Kukenoosi viljakuivatis.
L, 13. IX kl 15 **„Tõde ja õigus. Teine osa"** Kukenoosi viljakuivatis.
E, 15. IX, **T, 16. IX** ja **K, 17. IX** kl 19 M. Jonesi **„Kivid sinu taskutes"** väikses saalis. Lav J. Rohumaa. Kl 19 P. Vogeli **„Kuidas ma õppisin sõitma"** Taevalaval. Lav A. Prosa.
N, 18. IX ja **R, 19. IX** kl 19 **„Kivid sinu taskutes"** väikses saalis. Kl 19 J. Tätte **„Meeletu"** Taevalaval. Lav E. Klemets.
L, 20. IX kl 19 **„Murdlainetus"** Hobuveskis.
E, 22. IX ja **T, 23. IX** kl 19 **„Eesti teatri laulud"** Taevalaval.
K, 24. IX ja **N, 25. IX** kl 19 N. Wrighti **„Vincent"** Hobuveskis. Lav A. Prosa.
R, 26. IX kl 19 **„Eesti teatri laulud"** Taevalaval.
L, 27. IX kl 19 **„Kivid sinu taskutes"** väikses saalis.
E, 29. IX ja **T, 30. IX** kl 19 **„Nõks"** väikses saalis.

EESTI NUKU- ja NOORSOOTEATER
Septembrikuu mängukava
K, 3. IX kl 19 **„Suvesuhe 2008"** Tallinna lauluväljakul. Lav Andres Dvinjaninov. Pilet 125–1000 kr.
L, 6. IX kl 12 **„Šoti torupillimängija"** Köismäe tornis. Lavale seadnud ja mängib Are Uder. **Esietendus!** Pilet 70 kr.
P, 7. IX kl 12 **„Šoti torupillimängija"** Köismäe tornis.
R, 12. IX kl 11 **„Šoti torupillimängija"** Köismäe tornis.
L, 13. IX kl 12 **„Šoti torupillimängija"** Köismäe tornis.
P, 14. IX kl 12 Aleksei Tolstoi **„Kuldvõtmeke"** suures saalis. Lav Jevgeni Ibragimov. **Esietendus!** Pilet 85 kr. Kl 12 Helle Laasi **„Metsaküllad"** ovaalsaalis. Lav Helle Laas. Pilet 65 kr.
T, 16. IX, **K, 17. IX** ja **N, 18. IX** kl 11 **„Kuldvõtmeke"** suures saalis.
R, 19. IX kl 11 **„Šoti torupillimängija"** Köismäe tornis.
L, 20. IX ja **P, 21. IX** kl 12 **„Šoti torupillimängija"** Köismäe tornis.
R, 26. IX kl 11 **„Kuldvõtmeke"** suures saalis. Kl 11 **„Šoti torupillimängija"** Köismäe tornis.
L, 27. IX kl 12 ja kl 15 **„Kuldvõtmeke"** suures saalis. Kl 12 Helle Laasi **„Tsuhh, tsuhh, tsuhh"** ovaalsaalis. Lav Helle Laas. Pilet 65 kr. Kl 15 **„Šoti torupillimängija"** Köismäe tornis.
P, 28. IX kl 12 **„Kuldvõtmeke"** suures saalis. Kl 12 **„Šoti torupillimängija"** Köismäe tornis.
T, 30. IX kl 11 **„Kuldvõtmeke"** suures saalis. Kl 11 **„Tsuhh, tsuhh, tsuhh"** ovaalsaalis.
Teater jätab endale õiguse teha mängukavas muudatusi.
Broneeritud piletid peavad olema välja ostetud vähemalt **üks nädal** enne etendust, kollektiivtellimused hiljemalt **kolm nädalat** enne etendust. Kassa Tallinnas (Lai 1) avatud iga päev kl 10 – 18 (v.a riiklikel pühadel). Piletite tellimused tel 667 9555, 667 9509 ja kassa@nukuteater.ee. Piletid müügil ka Piletilevis ja Internetipoes www.piletilevi.ee.
www.nukuteater.ee
www.noorsooteater.ee

Septembrikuu mängukava
T, 16. IX kl 19 É.-E. Schmitti **„Tunnete tektoonika"** Kuressaare Linnateatris. Lav. E. Keerd.
K, 17. IX kl 11 ja kl 13 lastele **„Reinuvader Rebane"** Kuressaare kultuurimajas. Lav. T. Palu. Kl 18 **„Tunnete tektoonika"** Kuressaare Linnateatris.
R, 19. IX kl 19 M. Kivastiku **„Kangelane"** suures saalis. Lav K. Komissarov. Kl 19 **„Tunnete tektoonika"** Küünis.
L, 20. IX kl 12 **„Reinuvader Rebane"** suures saalis. Kl 19 L. Lunari **„Kolmekesi kahevahel"** suures saalis. Lav T. Palu.
E, 22. IX kl 19 **„Tunnete tektoonika"** Vene teatris.
N 25. IX kl 11 **„Reinuvader Rebane"** suures saalis.
R, 26. IX kl 19 A. Sultani, E. Barreti, R. Cooney' **„Linda tahab lahutada"** suures saalis. Lav E. Keerd.
L, 27. IX kl 19 E. Vilde **„Pisuhänd"** suures saalis. Lav S. Heiberg. Kl 19 M. Alguse **„Janu"** Küünis. Lav A. Noormets.
E, 29. IX kl 19 **„Kangelane"** Vanemuise suures majas.
T, 30. IX kl 19 T. Stoppardi **„Rock'n'roll"** Küünis. Lav H. Pakk.
NB! Mängukavas võib tulla muudatusi!
Piletid müügil Endla teatri kassas E – L (tel 442 0666, infotel 442 0667) Piletilevi ja Piletimaailma müügikohtades üle Eesti.
www.endla.ee

Septembrikuu mängukava
Suures majas (Vanemuise 6)
5.–10. IX festival „Draama 2008"
P, 14. IX kl 16 ballett J. M. Barrie loo põhjal **„Peeter Paan"**.
R, 19. IX kl 19 P. Tšaikovski ballett **„Onegin"**.
L, 20. IX kl 19 J. Styne'i muusikal **„Sugar ehk Džässis ainult tüdrukud"**.
T, 23. IX kl 19 L. Otsa **„Koidula veri"**.
N, 25. IX kl 12 **„Peeter Paan"**
R, 26. IX kl 12 A. Kiviräha lastelavastus **„Lotte reis lõunamaale"**.
P, 28. IX kl 16 **„Sugar ehk Džässis ainult tüdrukud"**.
T, 30. IX kl 19 **„Koidula veri"**.
Kassa avatud E – L kl 10 – 19, P üks tund enne etendust, tel 744 0165.
Väikeses majas (Vanemuise 45a)
5.–10. IX festival „Draama 2008"
K, 17. IX kl 19 G. Verdi ooper **„Rigoletto"**.
R, 19. IX kl 19 I. Bergmani **„Lärmab ja veiderdab"**.
K, 24. IX kl 19 Ch. Jonesi **„Mesimees"**.
N, 25. IX kl 19 É.-E. Schmitti **„Vabamõtleja"**.
L, 27. IX kl 19 G. Puccini ooper **„Tosca"**.
P, 28. IX kl 16 E. Taylori **„Jäine mõrv"**.
Kassa avatud E – R kl 12 – 19, L ja P üks tund enne etendust, tel 744 0160.
Sadamateatris (Soola 5b)
5.–10. IX festival „Draama 2008"
L, 6. IX kl 19 **„Romeo ja Julia"**. Lav M. Unt.
T, 9 .IX kl 19 **„Tühirand"**. Lav I. Vihmar.
K, 10. IX kl 20 **„Potteri lõpp"**. Lav M. Unt.
T, 16. IX kl 19 M. Ravenhilli, H. Fannini, S. Greenhorni ja A. Morgani **„Võta mind!"**. **NB! Teater ei soovita lavastust alla 14-aastastele!**
K, 24. IX kl 19 M. Undi **„Tühirand"**.
R, 26. IX kl 19 **„Võta mind!"**.
L, 27. IX kl 19 D. Marguliesi draama **„Kogutud teosed"**. **Esietendus!**
T, 30. IX kl 19 **„Kogutud teosed"**.
Kassa avatud üks tund enne etendust, tel 734 4248.
Ringreisid
P, 14. IX kl 19 R. Lundáni **„Suurema kurbuseta"** Ugala teatris.
E, 22. IX kl 12 ja kl 18 **„Peeter Paan"** Ugala teatris.
E, 29. IX kl 19 E. Albee **„Kõik aias"** Vene teatris.

VENE TEATER
Septembrikuu mängukava
K, 3. IX kl 19 B. Schweigeri **„Vaheseinad"** väikses saalis.
N, 4. IX kl 19 B. Frieli **„Lõikuspeo tantsud"** väikses saalis.
NB! Seoses näitleja haigestumisega **jääb 5. IX etendus „Kostümeerija" ära!**
Piletid kehtivad **5. X kl 18**. Piletite **vahetuse küsimuses** palume pöörduda Vene teatri kassasse kuni 20. IX. **Vabandame tekkinud ebamugavuste pärast!**
L. 6. IX kl 12 vendade Grimmide **„Kuningas Rästahabe"** väikses saalis. Kl 18 H. Ibseni **„Kummitused"** suures saalis. **Etendus on eestikeelse tõlkega!**
P, 7. IX kl 18 M. Shevre'i **„C'est la vie"** („See on elu") suures saalis.
K, 10. IX kl 19 J. Tätte **„Palju õnne argipäevaks!"** väikses saalis.
N, 11. IX kl 19 R. Cooney' **„Naljakas raha"** suures saalis.
R, 12. IX kl 19 É.-E. Schmitti **„Alasti tõde"** suures saalis. **Etendus on eestikeelse tõlkega!**
L, 13. IX kl 18 G. Goldoni **„Trahter Mirandolina"** suures saalis.
P, 14. IX kl 12 lastele R. L. Stevensoni **„Aarete saar"** suures saalis.
K, 17. IX kl 19 Sergei Dovlatovi teemad ja variatsioonid **„Suur mees väikses linnas"** väikses saalis. **Etendus on eestikeelse tõlkega!**
N, 18. IX kl 19 **„Vaheseinad"** väikses saalis.
L, 20. IX kl 18 A. Gribojedovi **„Häda mõistuse pärast"** suures saalis. **Esietendus! Hooaja avamine! Etendus on eestikeelse tõlkega!**
P, 21. IX kl 18 **„Häda mõistuse pärast"** suures saalis.
T, 23. IX kl 19 D. Mameti **„M&N. Hälbed Freudi järgi"** väikses saalis.
R, 26. IX kl 19 **„Häda mõistuse pärast"** suures saalis.
L, 27. IX kl 18 **„C'est la vie"** („See on elu") suures saalis. **Etendus on eestikeelse tõlkega! Õpilastele, üliõpilastele, pensionäridele ja seeniorkaardi omanikele soodustus 50%!**
P, 28. IX kl 18 J. Kimi ja G. Auerbahi **„Amorid lumes"** suures saalis.
T, 30. IX kl 19 **„Lõikuspeo tantsud"** väikses saalis.

Pärimusmuusika Ait ootab

Eesti Pärimusmuusika Keskus

E 1. septembril kl 19.00
Vägilased ja Zetod
Pilet: 125.-/100.-, eelmüügist 100.-/75.

L 6. septembril kl 20.00
Paabel + maailmamuusikapidu **Kulno & DJ Harlet**
Pilet: 125.-/100.-, eelmüügist 100.-/75.-

K 10. septembril kl 20.30
Vaterland (Andres Noormetsa lavastus)
Pilet: 125.-/100.-, eelmüügist 100.-/75.-

N 11. septembril kl 19.00
Aida muusikud
Pilet: 50.-

L 13. septembril kl 19.00
Anu Taul
Pilet: 100.-/75.-, eelmüügist 75.-/50.-

T 16. septembril kl 19.00
Ethno in Transit (Rahvusvaheline rändmuusika tuur, muusikud Tšiilist, Eestist ja Euroopast)
Pilet: 150.-/125.-, eelmüügist 125.-/100.-

R 19. septembril kl 20.00
Rütmiallikal + maailmamuusikapidu **DJ Daysleeper**
Pilet: 125.-/100.-, eelmüügist 100.-/75.-

K 24. septembril kl 19.00
Jaak Sooäär ja Tuule Kann

Pärimusmuusika Ait
Viljandi lossimägedes
Lisainfo: www.folk.ee

VAT TEATER

Septembrikuu mängukava
Rahvusraamatukogu teatrisaalis
R. 19. IX, **L, 20. IX**, **E, 22. IX**, **T, 23. IX**, **K, 24. IX** ja **N, 25. IX** kl 18 K. Magnussoni **„Meeste varjupaik"**. Osades Tanel Saar, Margo Teder, Raivo E. Tamm, Janek Joost. Lav Christian Römer.
R, 26. IX, **L, 27. IX**, **E, 29. IX** ja **T, 30. IX** kl 18 W. Tomczyki **„Nürnberg"**. Osades Aarne Ükskülа, Katariina Lauk, Tiina Rebane. Lav Aare Toikka.
Tallinn, Tõnismägi 2, info 645 0959, www.vatteater.ee
Piletid müügil Piletilevis ja Piletimaailma müügipunktides ning Rahvusraamatukogu infoletis.

TEATER
vana Baskini teater

Septembrikuu mängukava
E, 15. IX kl 19 Lawrence Romani **„Taaskord"** Vene teateris.
T, 16. IX kl 19 **„Taaskord"** Kiviõli rahvamajas.
K, 17. IX kl 19 Bengt Ahlforsi **„Viimane sigar"** Kuimetsa rahvamajas.
R, 19. IX kl 19 **„Taaskord"** Haljala rahvamajas.
P, 21. IX kl 19 **„Taaskord"** Vanemuise suures majas.
E, 22. IX kl 19 **„Taaskord"** Võru kultuurimajas Kannel.
T, 23. IX kl 19 **„Viimane sigar"** Valga kultuurikeskuses.
K, 24. IX kl 19 **„Viimane sigar"** Abja kultuurimajas.
N, 25. IX kl 19 **„Taaskord"** Paide kultuurikeskuses.
R, 26. IX kl 19 **„Taaskord"** Rapla kultuurikeskuses.
L, 27. IX kl 19 **„Viimane sigar"** Kuusalu rahvamajas.
E, 29. IX kl 19 **„Viimane sigar"** Vändra kultuurimajas.
T, 30. IX kl 19 **„Taaskord"** Jõgeva kultuurikeskuses.
Proovisaal ja kontor Tatari 12, tel 645 5444,
e-post info@vanabaskiniteater.ee
www.vanabaskiniteater.ee

Reede, 29.08 kell 18
Kuusalu Laurentsiuse kirik

Laupäev, 30.08 kell 15
Leesi Katariina kirik

Pühapäev, 31.08 kell 12.30
Tallinna Jaani kirik

Eesti kirikud
kontserdisari 2008

Varajase muusika stuudio

Cantores Vagantes

Reet Sukk – plokkflööt, flööt
Taavi-Mats Utt – plokkflööt
Tiia Tenno – klavessiin
Egmont Välja – tšello

Kavas:
XVII-XVIII saj. inglise muusika

Sissepääs vaba

CONCERTO GROSSO
CANTORES VAGANTES
VARAJASE MUUSIKA STUUDIO

TARTU UUS TEATER

TARTU UUS TEATER 1. HOOAEG / WWW.UUSTEATER.EE

N04.09.2008
L06.09.2008
N11.09.2008
R12.09.2008
19.00
150/100

VENE RÄNNUMEHE ÜLESTÄHENDUSED
JEVGENI GRISKOVETS
OTT AARDAM (HARITUD INIMENE)
MART AAS (HARITUD INIMENE)
TÕNIS LEEMETS (VENE RÄNNUMEES)
LAVASTAJAD OTT AARDAM/MART AAS
GENKLUBI UUES SAALIS MAGASINI 5

E08.09.2008
T09.09.2008
K10.09.2008
17.00
100/75
E15.09.2008
T16.09.2008
K17.09.2008
N18.09.2008
R19.09.2008
L20.09.2008
19.00
150/100

ENDSPIEL
VAINO VAHINGU ELU JA LOOMINGU PÕHJAL
ANDRES KEIL (VAINO)
KATRIN PÄRN (MAIMU/MATI)
RAGNE PEKAREV (HELI/LIINA/MARE)
MARTIN KÕIV (EVALD)
LAVASTAJA IVAR PÕLLU
TARTU KULTUURITEHASE PIIRITUSELAOS PÄRNA 1

PILETID PILETIMAAILMAST JA KOHAPEAL

EESTI KONTSERT

Eesti noorte interpreetide konkurssfestival

CON BRIO '08

8., 9. ja 16. novembril
Estonia kontserdisaalis

CON BRIO '08 EESMÄRGID

- anda ülevaade noorte interpreetide paremikust
- leida uusi andeid, kes pakuksid huvi kontserdipublikule Eestis ja väljaspool
- anda lootustandvale noorele solistile ja ansamblile võimalus end proovile panna ning taotleda pääsu suurele kontserdilavale

CON BRIO '08 AUHINNAD

- Eesti Kontserdi auhind – 25 000 krooni ning esinemised EK järgmisel hooajal
- Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia auhind – esinemis- või õppereisi toetus
- Eesti Riikliku Sümfooniaorkestri auhind – esinemine solistina ERSO ees
- Vanemuise Sümfooniaorkestri auhind – esinemine solistina VSO ees
- Eesti Televisiooni auhind – kontsertsaade
- Klassikaraadio auhind – salvestusleping, esitamine EBU noorte interpreetide raadiokonkursile New Talent 2009 Bratislavas

CON BRIO '08 KAVA JA TINGIMUSED

vaata **www.concert.ee (vt. Festivalid/kontserdisarjad/Con Brio 2008)**

CON BRIO '08 toetajad

Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia, Eesti Riiklik Sümfooniaorkester, Vanemuise Sümfooniaorkester, Eesti Rahvusringhääling

CON BRIO '08 korraldaja

Eesti Kontsert

Info Tiiu Valper 614 7732, 52 80 736

Tartu Kunstnike Liit

Tartu Kunstimaja ootab näituste taotlusi aastaks 2009 meie galeriidesse.

Võimalus on taotleda näituspinda esimese korruse galeriis (57 m2), monumentaalgaleriis (57 m2), teise korruse galeriis (172 m2) või kogu maja näituse jaoks - galeriid on rendivabad.

Avaldusega koos esitada:

Näituseprojekti võimalikult täpne kirjeldus

Osalejate CV-d

Kontaktid!

Võimalusel pildimaterjal

Avaldusi võib saata postiga (Vanemuise 26, Tartu, 51003); tuua samal aadressil kantseleisse; saata e-mailiga tartuart@hot.ee.

Tähtaeg on septembri lõpp 2008.

Info:
Tartu Kunstnike Liidu galerist
Markus Toompere
555 67 464 / 742 7671
markustoompere@hot.ee / tartuart@hot.ee

RAHVUSOOPER ESTONIA

R, 29. VIII ja **L, 30. VIII** kl 19 E.-S. Tüüri ooper **„Wallenberg"**. Dir Arvo Volmer.

Septembrikuu mängukava
L, 6. IX kl 17 R. Wagneri ooper **„Tristan ja Isolde**. Dir Arvo Volmer.
K, 10. IX kl 18 F. Loewe muusikal **„Minu veetlev leedi"**. Dir Mihhail Gerts.
N, 11. IX kl 18 G. Verdi ooper **„Rigoletto"**. Dir Jüri Alperten.
R, 12. IX kl 18 L. Minkuse ja T. Härmi ballett **„Don Quijote"**. Dir Mihhail Gerts.
L, 13. IX kl 15 **„Tristan ja Isolde**. Dir Jüri Alperten.
P, 14. IX kl 12 G. Harangozo lasteballett T. Kocsaki muusikale **„Lumivalgeke ja 7 põialpoissi"**. Dir Erki Pehk.
N, 18. IX kl 19 **„Minu veetlev leedi"**. Dir Mihhail Gerts.
R, 19. IX kl 19 **„Don Quijote"**. Dir Mihhail Gerts.
L, 20. IX kl 19 G. Rossini ooper **„Tuhkatriinu"**. Dir Jüri Alperten.
P, 21. IX kl 12 **„Lumivalgeke ja 7 põialpoissi"**. Dir Erki Pehk.
K, 24. IX kl 19 **„Rigoletto"**. Dir Jüri Alperten.
K, 24. IX kl 18 K. Aaslav-Tepandi ja T. Tepandi dokumentaaldraama **„President 1939" Kammersaalis**.
N, 25. IX kl 19 A. Bournonville'i ballett H. S. Løvenskioldi muusikale **„Sülfiid"**. Dir Jüri Alperten. **Pensionäridele, õpilastele ja üliõpilastele soodustus 40%!** Kl 19 **„President 1939" Kammersaalis**.
R, 26. IX kl 19 J. Straussi operett **„Viini veri"**. Dir Erki Pehk.
L, 27. IX kl 19 **„Tuhkatriinu"**. Dir Mihhail Gerts.
P, 28. IX kl 12 **„Lumivalgeke ja 7 põialpoissi"**. Dir Mikk Murdvee.
T, 30. IX kl 12 **„Lumivalgeke ja 7 põialpoissi"**. Dir Mikk Murdvee.

ESTONIA TALVEAED
T, 9. IX kl 19 kammertantsuetendus A. Piazzolla muusikale **„Tangoballett"**. Tantsivad Helen Org ja Dmitri Hartchenko, mängivad Tiit Peterson (kitarr) ja Allan Jakobi (akordion).
P, 21. IX kl 15 klounietendus kogu perele **„Piip ja Tuut kontserdil"**. Kl 19 **„Mustlasvanker"**. Mängib Ooper-Kvartett.
N, 25. IX kl 19 opereti- ja muusikalikontsert **„Et need laulud ei ununeks..."**. Esinevad Piret Tatar (sopran), Andrus Kirss (tenor), Andrus Rannaääre(klaver).
P, 28. IX kl 15 **„Piip ja Tuut kontserdil"**.
T, 30. IX kl 19 **„Grand opera café concert"**. Esinevad Kädy Plaas (sopran), Terje Terasmaa (vibrafon), Arvo Leibur (viiul), Heiki Mätlik (kitarr).

ESTONIA VALGE SAAL
P, 14. IX kl 16 **„Ooperipärlid"**. Esinevad Irina Dubrovskaja (sopran, Venemaa), Juhan Tralla (tenor), Tarmo Eespere (klaver).

SEPTEMBRIKUU MÄNGUKAVA

R 05. 18:00 Väike Tjorven Soolavareselt *(suur saal)* 2:10 / 65.-
L 13. 19:00 **ESIETENDUS** Kolm õde *(suur saal)* 140.-/120.-/110.-
E 15. 19:00 Börs ja Börsitar *(väike saal)* 2:30 / 150.-
T 16. 13:00 Väike Tjorven Soolavareselt *(suur saal)* 2:10 / 65.-
N 18. 19:00 Helesinine vagun *(väike saal)* 2:10 / 120.-
R 19. 19:00 Kolm õde *(suur saal)* 140.-/120.-/110.-
K 24. 19:00 Kolm meest paadis *(väike saal)* 2:10 / 120.-
R 26. 19:00 Lõika maha ja lase jalga *(väike saal)* 2:00 / 120.-

SEPTEMBRIKUU VÄLJASÕIDUETENDUSED

K 17. 19:00 Börs ja Börsitar (*Võru Kultuurimajas*) 120.-/80.-
E 22. 19:00 Kolm õde *(Vanemuise suures majas)* 150.- kuni 120.-
Mängukavas võib toimuda muudatusi

Anton Tšehhov «KOLM ÕDE» Lavastaja: Peeter Tammearu
Mängivad: Liina Olmaru, Triinu Meriste, Kadri Lepp, Indrek Sammul, Aarne Soro jpt.

Kevad. Linnakesse saabub rügement ja elu lööb kihama.
Nii palju on äkki, millest unistada, mille üle filosofeerida, mille pärast kannatada... Aeg läheb. Nii palju on selles inimesi, elusid ja saatusi. Nii palju armastust. Nii palju äraigatsust. Nii kindel teadmine, et õnn on kusagil mujal. Moskvas? Või kolmesaja aasta kaugusel? Või seal, kuhu rügement edasi sammub? Kui ainult teaks...

Anton Tšehhovi "Kolm õde" on üle kahe aastakümne taas Ugala laval. Vahepealsetesse aastatesse on mahtunud tema "Kirsiaed", "Onu Vanja" ja suisa kaks "Kajakat". Nüüd siis jälle "Kolm õde". Üks ring saab täis.

Piletid müügil Ugala kassas (tel 433 3876), Piletimaailmas ja Piletilevis. www.ugala.ee

Sakala VIKERRAADIO EKSPRESS 1182

V soome-ugri rahvaste kongressil Hantõ-Mansiiskis

Jaan Õispuu

V soome-ugri rahvaste maailmakongressil 28. VI – 1. VII Venemaal Handi-Mansi autonoomse ringkonna keskuses Hantõ-Mansiiskis osales 24 soome-ugri ja samojeedi rahva esindajaid. Kongressi austasid oma kohalolekuga nelja riigi presidendid, kes esinesid avatseremoonial sõnavõtuga ja osalesid kongressi teise tööpäeva plenaaristungil.

Avapäeval kinnitati tööpresiidium, kuhu kuulusid Valeri Markov (Venemaa), János Pusztay (Ungari), Tõnu Seilenthal (Eesti) ja Merja Hannus (Soome). Järgnes töö viies sektsioonis. Välja arvatud meedia sektsioon, olid sektsioonide esimeeste nimed kongressist osavõtjatele kuni viimase minutini teadmata. Igas sektsioonis peeti kaks varem välja kuulutatud teemakohast ettekannet, neile järgnesid sõnavõtud, mille arvu ja järjekorra määras sektsiooni esimees.

Etnopoliitika ja õiguse sektsiooni töös osales 22 rahva esindajaid, kuulati 73 esinemist ja sõnavõttu. Ettekande pidasid Viktor Rõtškov (permikomi), Lidia Vello (neenets), Zinaida Strogalštšikova (vepslane) ja Valeri Markov (sürjakomi). Sektsioon tegi muu hulgas ettepaneku luua Venemaal **rahvuspoliitika ministeerium** ning anda mõistele **„vähemusrahvus"** kindel sisu.

Kultuuri sektsioonis oli osalejaid üle 150, esinejaid 15. Ettekandjad olid Ildiko Lehtinen Soomest ja Pjotr Tultajev Mordvast. Sektsioon esitas lõppresolutsiooni 15 ettepanekut, millest võib mainida **uue TV-kanali käivitamist** ja nn **kultuuriturismi arendamist**.

Keele ja hariduse sektsioonis osales 120 kongressi osavõtjat, esinejaid oli 28 ja lõppresolutsiooni esitati 17 ettepanekut. Ettekande pidasid eestlane Mart Rannut ja mansi Svetlana Popova. Sektsioon rõhutas, et **emakeelne põhiharidus on inimõiguste osa**. Peeti vajalikuks austuse kasvatamist emakeele vastu, emakeeleõpetuse moderniseerimist (arvutimängud) ja metodoloogia mitmekesistamist (keelepesa meetod). Venemaa soome-ugri rahvaste esindajad olid mures rahvusliku komponendi mahu vähenemise pärast föderaalsetes õppeprogrammides. Rõhutati etnilise kooli ja emakeelse terminoloogia tähtsust.

Meedia sektsioon oli väiksearvuline ja pidanud mais juba oma koosoleku Tartus (esimees Rein Sikk). See oli ka ainuke, mille ettepanekutega oli võimalik tutvuda juba enne kongressi. Ettekande pidasid Aleksandr Abdulov (Mari El) ja Juri Mišanin (Mordva). Sektsioon pidas tähtsaks **Venemaa soome-ugri rahvaste ajakirjanike koolitamist Eestis ja Soomes**, rõhutati asjaajamise vajalikkust rahvuskeeles, diplomitööde kirjutamist emakeeles.

Tervise, demograafia ja perekonna sektsioonis kuulati nelja maa esindajailt 17 ettekannet ja sõnavõttu. Ettekannetega esinesid ungarlane György Vukovics ja udmurt Nikolai Strelkov, tähelepanu all olid soome-ugri rahvaste demograafiline situatsioon, muutuv kliima, rahvameditsiin ja narkomaania.

Teise päeva plenaaristung kuulas ja kinnitas Rahvusvahelise Soome-Ugri Konsultatiivkomitee tööaruande, mille esitas selle president Valeri Markov. Suurema osa päevast täitsid soome-ugri ja samojeedi rahvaste esindajate (24) sõnavõtud, kõlama jäid korduvad teemad: **urbaniseerumine, industrialiseerimine ja loodusvarade hoolimatu kasutamine ning sellest tingitud põlise elukeskkonna hävimine, samuti emakeelse põhihariduse puudumine ja emakeele kasutamise vähesed võimalused**. Räägiti põlisrahvaste esindatusest võimuorganites, mitmed ettekanded sisaldasid andmeid oma rahva demograafilise olukorra ja olmeolude kohta. Muret teeb väljaspool nimivabariiki *(titulnaja respublika)* elavate soome-ugri diasporaade olukord: neid ei toeta ei asukohajärgne administratsioon ega nimivabariik.

Elavalt reageeriti president Medvedevi päev varem kongressi avatseremoonial tehtud ettepanekule tuua konsultatiivkomitee peakorter Helsingist üle Venemaale. Venemaa mitme regiooni esindajad soovisid peakorteri asukohana näha oma administratiivala keskust (Saransk, Sõktõvkar, Petroskoi, Hantõ-Mansiisk) või lihtsalt Venemaad.

Kolmanda päeva plenaaristungil tehti kokkuvõtted sektsiooniistungite tööst ning edastati kongressile sektsioonide ettepanekud. Peakorteri asukoha küsimus tekitas saalis väga elava ja kohati terava vaidluse. Kuna konsensust ei saavutatud, jäi kehtima konsultatiivkomitee 12. II 2008 aasta otsus, mille järgi see asub Helsingis.

Kongressi deklaratsiooni vastuvõtmine läks suuremate raskusteta. Kongressi resolutsioon koosneb preambulist ja viiest alajaotusest: etnopoliitika ja õigus, keeleõigused ja haridus, kultuur, massimeedia ning demograafia, tervishoid ja ökoloogia. Traditsioonist erinevalt tänati lõppresolutsioonis korraldajamaad, s.t Venemaad.

Kongress lõpetati Hantõ-Mansiiski esinduslikus hotellikompleksis Jugorskaja Dolina, ootuspärane handi-mansi kultuur selle kavas paraku puudus. Seekordne üritus paistis silma osalejate anonüümsuse poolest: nimesiltidelt puudus rahvus ja/või päritolumaa, kusagil ei kohanud rahvuslippe ega muud rahvussümboolikat. Kõik see võiks järgmisel kongressil jälle olemas olla.

Kongressimärkmeid. Keel ja haridus

Jüri Valge

V soome-ugri rahvaste maailmakongressi keele ja hariduse sektsiooni juhtisid mansi Svetlana Popova ja saam Nina Afanasjeva, selle tööst võttis osa 114 delegaati ja vaatlejat, kongressil esindatud 24 rahvusest sai sõna 18 (kokku peeti 28 ettekannet). Siinkohal mõned põlvepealsed märkmed räägitust, ülevaatlikuma pildi annab Katrin Saksa raport ENi parlamentaarsele assambleele. Kuigi ettekannetes kõlas kohati uhkust ja optimismi („Meil on juba aabits!"), oli valdavaks tooniks mure („Mis meist saab?"). Olen rühmitanud oma märkmed viide valdkonda.

Ajalugu, poliitika, õigusruum. Ingerlaste esindaja rääkis 200 koolist, mis 1937. aastal koos kogu rahva represseerimisega likvideeriti; Tveri karjalased Stalini-aegsest emakeeles rääkimise keelust ja raamatute põletamisest; Vene saamid kunstlikest küladest, kuhu kokku sunnitud inimesed emakeele unustavad (Jamali neenetsite esindaja kaebas, et tundralapsed oskavad emakeelt paremini kui külalapsed); vepslaste esindaja teatas emakeelt pruukinud laste veel hiljutistest koolikaristustest ning sellest, et „föderaalne keeleprogramm vähendab igal aastal regionaalkeelte arvu".

Rohkem oli siiski tulevikku suunduvat arutelu. Rõhutati, et seadused on küll olemas, kuid need ei toimi (marilased); Jugra ülikooli prorektor Gerassimova rääkis koguni 20 keelt ja kultuuri kaitsvast seadusest, mis ainult paberil. Nõuti reaalse kakskeelsuse kehtestamist (neenetsite esindaja väitel „oskavad inimesed lõunast vaid ühte keelt") ning selleks vajalikku konstitutsioonimuutust (ersad), meenutati põhiseaduslikku õigust emakeeles õppida (ingerlased). Neenetsite esindaja väitis ka, et 68% Venemaa territooriumist on riigiduumas esindamata.

Keelte kadumine, üleilmastumine. Vene saamide esindaja tõdemus, et „minu põlvkonna jooksul lõpetas saami keel suhtlusvahendina oma eksistentsi", läks kõigile hinge. Pea samas seisus on ka ingerlased ja vepslased (viimaseid alles 8000); Tveri karjalasi pole assimileeritud 400 aastaga, nüüd on nad aga kiiresti rahvust vahetamas. Keelekao põhjusena nähti üleilmastumist (udmurdid, permikomid), lahendusena rahva keelelist äratamist (mokša). Sisuliselt räägiti sealgi väärtusarendusprogrammist, mille koostamine käib meil juba mitu aastat.

Perekond, noored. Kurdeti perede vastuseisu emakeeleõppele (sölkupid, mokšad): äkki ei saa lapsed vene keelt selgeks; vaba aega nappivat (handid). Tveri Karjalas vähenes õppurite arv 2004. a 25%-lt 2008. a 20,2%-le, ent oli ka vastupidiseid näiteid (mokšad, komid).

Haridus, metoodika, õppematerjalid. Emakeeleõppes on nii head – sölkuppidel on emakeeleõpe esimeses 4 klassis kohustuslik, vepslastele õpetatakse seda 1. klassis („parimal juhul"), Venemaa saamidel on 2 tundi fakultatiivset emakeeleõpet algkoolis, Tveri karjalastel 1 fakultatiivne tund nädalas 3.-4. klassis, Komimaal õpib 89 lasteaias 16 000 last emakeelt (2000 Vjazma komi jaoks on 3 kooli – kui halba: tundide arv ja õppetöös osalejate protsent on täiesti ebapiisav keelte elujõulisuse säilitamiseks (emakeelne aineõpetus pealegi peaaegu puudub).

Enam-vähem kõikjal on puudu õpetajatest, enim rõhutas seda ingerlane Vladimir Kokka: 500 Soome firmaga Peterburis ei valmistata ette soome keele õpetajaid (ülikoolis soome keelt küll õpetatakse – J. V.). Ingerlaste mure on siiski lahendatav, mujal aga on asjade seis kurb.

Õppematerjalidest nimetati üldjuhul aabitsaid (vepsa, nganassaani), lugemikke ning nn õppekomplekte (aabits, õpetajaraamat, töövihik). Huvi emakeeleõppe vastu loodeti tõusvat mitmesuguste võistluste ja mängudega, teatraliseerimisega (handid), emakeeleõppe võrgustiku loomisega (udmurdid). Komi esineja demonstreeris emakeeleõppe interaktiivseid teleprogramme, Mari Elis tehakse keelekümblust. Viimasega seoses leidis erandlikult märkimist ka Eesti abi, samuti meenutati tänulikult akadeemik Paul Aristet ja president Lennart Merd (nganassaanide esindaja oli olnud Mere tõlk Taimõri retkel). Soomlased rääkisid keelepesadest – meilgi on selle süsteemi elemente üritatud murdekeeleõpetuses kasutada.

Ühtne kirjakeel, terminoloogiaarendus. Rõhutati vajadust ühtse kirjakeele järele ja kirjeldati katseid seda luua. Vjazma komid on üritanud seda 4 viimast aastat, sama näeme Tveri karjalaste juures (on siiski ebaselge, mida ühtse kirjakeele all mõistetakse). Hantide esindaja kurtis, et kokkulepped ortograafia alal on küll olemas, aga kuna need pole õiguslikult fikseeritud, ei peeta neist kinni; Karjalas tahetakse aga ühe kirjakeele asemel arendada 4 (esineja tõi eeskujuks Eesti, kus loodi põhja- ja lõunaeesti murrete alusel üks elujõuline kirjakeel). Terminoloogiaarenduse tähtsust rõhutas udmurtide esindaja.

Eestlaste ettekanded. Mart Rannuti ettekanne keelelistest inimõigustest sobis taustaks enamikule sektsiooni ettekannetest. Rannut seostas üleilmse keelte kadumisprotsessi (igas kuus 2 keelt) nn tapjakeelte mõjuga, rõhutas ühtset kirjakeelt keele säilimise eeldusena, pidas hädavajalikuks nii keeletehnoloogia arendamist, nimede emakeelestamist kui (vähemalt) emakeelset põhikooli ning austuse kasvatamist emakeele vastu. Ta kinnitas ka, et keelepoliitika tähendab põlisrahvaste keelte kaitset, mitte aga rünnakut ülejäänute keeleliste õiguste vastu.

Oma ettekandes „Riigi rollist keele arengu toetamisel" tutvustasin meie „Eesti keele arendamise strateegiat (2004–2010)", täpsemalt terminoloogiaarenduse ja kõrghariduse riiklikku programmi. Minu eesmärk oli osutada riigi ja rahva koostöövajadusele emakeele arendamisel. Kolmest sektsiooni ettepanekust jõudis Eesti delegatsiooni toetusel otse lõppdokumenti üks – **aktiviseerida terminoloogiaarendust soome-ugri ja samojeedi keeltes**, ülejäänud kaks (aidata kaasa emakeele maine tõstmisele noorte hulgas ning kasutada emakeeleõppes innovaatilisi tehnoloogilisi meetodeid) seoti juba varem lõppdokumendi projektis olnud punktidega.

Vaevalt saab ühe kongressi üks lõppdokument esile kutsuda murrangut hõimurahvaste keelte õpetamises ning kasutamises. Küll aga võivad kongressi arutelu ning lõppdokument isegi tekitada mõtteid meie oma emakeelega seoses, innustades seda hoolikamalt hoidma ja arendama.

PEALELEND

KATRIN SAKS, Euroopa Parlamendi soome-ugri koostöörühma liige

Eesti-Soome-Ungari parlamendisaadikute initsiatiivil läks sel aastal Euroopa Liidu eelarvesse esmakordselt sisse 2,5 miljonit eurot Venemaa soome-ugri vähemuste kultuuri, hariduse, meedia ja kodanikuühiskonna arengu toetamiseks. Kuidas ja kas võib mõjutada Venemaa praegune ülihoolitsev retoorika Gruusia väikerahvaste aadressil ja tema sõjategevus Gruusia pinnal Euroopa parlamendi soome-ugri koostöörühma suhtumisi ja tegemisi Venemaa soome-ugri rahvaste keele ja kultuuri toetamisel?

Kindlasti mõjutab see konflikt suhtumist Venemaasse. Usun, et nii mõnegi kolleegi usk Venemaa muutumisse sai tõsise hoobi ja suhtumine on nüüd realistlikum. Vaevalt võtab keegi tõsiselt Venemaa retoorikat oma kodanike kaitsmise kohta, seda enam, et järjest tuleb informatsiooni, kuidas kaukaaslasi Venemaal taga kiusatakse. Sallimatus ja vägivald nende vastu sai selle sõjaga vaid hoogu juurde.

Mis puudutab aga Venemaal elavaid soome-ugri rahvaid, siis usun, et sel suvel said nad toetajaid juurde. Mul õnnestus organiseerida väike Euroopa parlamendi delegatsioon maailmakongressile Hantõ-Mansiiskis. Ja see avaldas muljet. Oma silm on ikka kuningas. Vaatamata suurejoonelisele *pokazuhha*'le, jagasid nad asja sisu üsna kiiresti ära.

Omaette küsimus on rahaga. Parlamendi ettepanekul see eelarvesse täiendavalt pandi, aga ega me seda ju ise kasutada-käsutada ei saa. Edasi tegeleb sellega juba Euroopa komisjon ja seal jahvatavad veskikivid väga aeglaselt. Eks oma rolli on mänginud ka teatud ametnike pelg Venemaa suhtumise ees või õigemini oskamatus Venega suhelda. Juunikuisel kohtumisel sai kokku lepitud, et see raha hakkab liikuma Euroopa nõukogu kaudu, mille liige on ka Venemaa ja kus on selliste projektidega rohkem kogemusi. Kokku lepiti seegi, et pool rahast läheb projektidele konkursi korras. Sellel kohtumisel selgitasin, et me ei alusta ju tühjalt kohalt. Kolmel ELi liikmesriigil on pikaajalised kogemused selles valdkonnas ning see tuleks kindlasti ära kasutada. Leppisime komisjoni ametnikega kokku, et prioriteedid on keel ja haridus.

Aga ega ma eriti optimistlik pole, sest Vene-Gruusia konflikt annab kindlasti tugeva tagasilöögi koostööle kõikides valdkondades.

Küsinud **Aili Künstler**

SIRP

INFOTELEFON 682 9070
FAKS 682 9071
TOIMETAJAD 564 50 108
e-post sirje@sirp.ee
Sirp Internetis
www.sirp.ee

Peatoimetaja Kaarel Tarand 682 9076 kaarel@sirp.ee
Teater Margot Visnap 682 9078 margot.visnap@sirp.ee
Muusika Igor Garšnek 682 9073 igor@sirp.ee
Esseistika Valle-Sten Maiste 682 9074 valle@sirp.ee
Kirjandus Jan Kaus 682 9074 jan@sirp.ee
Kunst Reet Varblane 682 9073 reet@sirp.ee
Film Tarmo Teder 682 9072 tarmo@sirp.ee
Kujundus Piia Ruber 682 9077 piia@sirp.ee
Keeletoimetaja Aili Künstler 682 9075 aili@sirp.ee
Korrektor Tiina Kivikas 682 9075 tiinak@sirp.ee
Reklaam, sekretär Sirje Kaus 682 9070 sirje@sirp.ee

Toimetuse kolleegium: Karin Hallas-Murula, Doris Kareva, Andres Langemets, Jaak Lõhmus, Tiina Mattisen, Kristel Pappel, Toomas Paul, Kristiina Ross, Hanno Soans.

Väljaandja **Sihtasutus Kultuurileht, 10146 Tallinn, Voorimehe 9**

Toimetuse aadress ja postiaadress, **10146 Tallinn, Voorimehe 9**

Trükk, AS Printall, Peterburi 64a.

Kui Sirp ei jõua postkasti õigeaegselt, siis palume helistada tel 617 7717.
Kaebuste korral ajalehe sisu kohta võite pöörduda Pressinõukogusse: pn@eall.ee või tel 646 3363.
Honorari makstakse iga kuu II ja IV neljapäeval.
Honorariprobleemide korral võtta ühendust e-posti aadressil katrin@kl.ee või tel 683 3105.

VÄLJAANDMIST TOETAB EESTI KULTUURKAPITAL

EESTI KULTUURKAPITAL

9 771406 625005